

Bis X

EGĀN

1-2

1957

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

	Pags.
<i>Adiskide Berri</i> : Berriketan, Etxekoekin izketan	3
<i>Fausto Arocena</i> : Paper zaarretan begira. Guda-Kontu	9
<i>Villasante</i> : Iratzeder gure artean	12
<i>Iratzeder, Arozamena, Iruretagoyena, Berasaluze</i> : Olerkiak	15
<i>Mark Twain</i> : Bizirik dago, ala il zan ...	23
<i>Etxaide'tar Yon</i> : Aymeric Picaud Euskal-erria'n barna	32
<i>J. Elozegi</i> : Euskel-irakurketak	37
<i>Txillardeggi</i> : Donostia ta Antigua 1829'ean	52
<i>Ibalau, Erkiaga, Altuna, Irigoyen, Zeleta, Barandiaran'dar G.</i> : Munduz-Mundu... ..	58
Gabriela Mistral (1889-1957).....	90
<i>Apat-Etxabarne</i> : Naas - Maas	94
<i>Ayalde</i> : Erti - Berriak	99
A. A.: Jan Edanak	102
<i>Maite</i> : Emakumeak	105
Adabakiak	108
<i>G. Ansola, L. Mitxelena</i> : Zinema	111
<i>M. Lekuona, L. Mitxelena</i> : Liburuak.....	114

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrue, A. Irigaray y L. Michelena.

COLABORADORES:

M.ª Dolores Aguirre.
 P. Altuna.
 J. L. Alvarez Empananza.
 Gabriel Aristi.
 J. M. Barandiarán.
 S. Barandiarán, S. I.
 P. Berasaluce.
 P. J. Antonio Donostia.
 «Dunixi».
 J. Echaide.
 Nemesio Echániz.
 P. Echeberría.
 E. Erquiaga.
 P. Gandiaga.
 J. Garmendia.
 P. Goicoechea.
 «Iratzeder»
 Alfonso Irigoyen.
 P. Carmelo Iturria.
 José Iturria.
 Antonio María Labayen.
 Pierre Lafitte.
 Manuel Lecuona.
 José María Lojendio.
 J. Mirande.
 Norbert Tauer.
 E. Urruzola.
 A. Valverde.
 P. Villasante Cortabitarte.
 Aniceto Zugasti.
 Etcétera.

EGAN

Azken zenbakian, 1956'ko 5-6'garrenean, **Eguberri-**
aizeak deritzan antzerkia (191'gn. orrialdetik aurrera)
egillearen izenik gabe agertu zan. Uts ori betetzeko,
emen adierazten dugu **Ziarsolo'tar Imanol'**ena zala.

1911

REGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Guipúzcoa - SAN SEBASTIAN

II Epoca

Vol. IX

Enero-Abril 1957

Berriketan

Etxekoekin izketan

Eguraldiak eztu aitzakirik. Aize epelak badu alako udaberri-susmo goiztar bat. Eztago kale-giro txarra. Eta orixe egin bear genduke: gere lanabesak —galderak— ar, gizaseme zintzo langilleek beren tresnak —batak paperez jositako kartera lodia eta besteak pistola— artzen dituzten bezala, eta kalera. An, pixkaren bat leiatu ezkerro, arkituko genduke nori galdegin. Galdera asko eta askotarikoak: iritziak, usteak, gogoak eta asmoak. Uzta ederra bil genezake luzaro gabe.

Kanpoko eta barrengo giroa, ordea, eztabiltza beti batera. Bearrak bulkatzen, baiña nagiak iltzatzen. Ez ote dago biderik, bear gorriaren igesi, nagi goxoari amor emateko? Alferra beti lantsu, esan oi da, eta lantsu bezain burutsu erantsi bear.

Ibillaldi luze-jakingarriak egin izan ditu nork bere gelan barrera. Are geiago. Eztakigu “Lady from Shanghai” ikusi edo irakurri duten. Baiezkoan, badakizute Bannister letraduak Bannister leku-koarekin izan zuen izketaldi biziaren berri: “Zu, Bannister jauna, non ziñan olako egunetan?” “Egia esan, Bannister jauna, enuen etxetik aldegin...”

Gizon langilleak bi lagun gutxienez bear direla uste izketarako, baiña ez nagiak. Gauden, bada, goxo-goxo etxe-zokoan iñoren billa abiatu gabe; galda dizaigun gere buruari eta gere buruari erantzun.

—Pozik aal zaudete *Egan*-ekin?

—Orra, bada... orrenbestean, Gutxiren gose dena, gutxik asetzen omen du. Ezkiñan asi inongo enperadore (kaisar, garbizalea bazaitugu), errege, ezta buruzagi ere izatekotan. Maiteago dugu lagunartea lasamortuko bakartasuna baino. Ba ote da gere burua adiskide miñez inguraturik ikuste bezain gauza ederrik? Gaiñera, gure ustez, edozein belar-pilla ezta meta, ezta an-emendikako idaz-lan sorta ere aldizkaria. Orrenbestean esan bearco, beraz. Begiz jo genduen saillean ari gera beintzat eta, gurasoak geralako-edo, *Egan*-i alako aldizkari-taju apurren bat arkitzen diogu.

—Izan duen arreraz, zer diozute?

—Eztela txarra izan. Erostenak baditu beñipein, eta irakurleak izango aal ditu. Goramenak entzun eta irakurri ditugu maiz aski: “Goi-gorenko aldizkaria, goi-mallakoa, bikaiña, mardula, gaurkoa, eragikorra...” aal dakigu guk. Bai, galdegille maitea, “pinpiriña” ere deitu diote. Erakutsiko genizkizuke zenbait, gure itza aski ezpazendu. Arrotzeko ere bada, eta arrotuko giñakean, ezpageneki gure arteko goramen-laudorioak, euskal-sail onetakoak alegia, Minas del Rif-eko papera baino beerago daudela.

—Eta makurrik ez aal dio inork arkitu?

—Baita ere. Gutxiagotan entzun ditugu, orratik, belarriak minberatu nai etzizkigutelako, noski. Kritika zorrotzeiak agertu izan ditugula, batipat. Gogorregi ari izan gerala, eta gurearren kontra. Ba omen dirudi idazleak, bulartu bearrean, atzerazi nai genituzkeala gogo galeraziz.

—Orrela ote da?

—Begira; gure ustez, bearrezkoa da kritika edozein erri ongi gobernatutan, arako Cervantes'ek aipatzen zuen lanbide ura bezala. Eta intsentsu-ontziari eragitea ezta kritika. Egia zor du kritikoak, ots, gogoan bata eta aoan bestea duela ez ibiltzea. Uts egin dezakeala? Noski, ba. Utsik egin nai eztuenak obe du beste lanbide bati ekin. Kritikorik sonatuenek maiz egin izan dute kolpe uts, obrarik bikaiñenak txarretsiz eta txepelenak gorapatuz. Ezta, bada, miresteko *Egan*-eko kritiko kaxkarren batek beste orrenbeste egitea.

—Zorrotza bear kritikak, ortaz?

—Ez zorrotza ez biguiña: zuzena eta berdiña. Ustez eta gogoz, zuzena eta berdiña. Kritiko gogorregiak pekatu egiten baldin badu zuzenbidearen kontra, ez gutxiago biguiñegiak. Aoa betean eralgitzen baditugu goresmenak, zer geldituko zaigu egiazki goragarri den idazlan batezko iritzia azaldu bear dugunerako? Zer esan bear dugu orduan? “Goi-gorenko irakurgaia, bere bizikoa, aparta, txanbeliña”? Zer balio dute itzètik ortzera barreiatzen ari geran utsaren urrengo itz merke oriek?

—Ba aal duzute idazlanik aski?

—Orain arte, Jainkoari eskerrak, argitara aal baiño geiago.

—Nolakoak nai zenituzkete?

—Gai batzuentzat sail bereziak ditugu, dakizunez. Sail oriek batek edo besteak bete oi baditu ere, irikiak daude edozeiñentzat, leen eta orain. Sail jakin orietatik kanpora, zenbait gai ezin uki ditzake *Egan*-ek, dena delako. Uki ditzakenetan, eta ez tira gutxi, zer nai eztugun esango dizugu aurrenik. Ezkaituzte betetzen nork bere atsegiñerako, nork bere eskua trebetzeko, egiten dituen lanak. Idazlea besterekin ari dela, irakurlearekin alegia, gogora dedin nai genduke, ez bere buruarekin. Euskal-irakurleak erderaz irakurtzen du, geron gisara, eta eztago euskeraz berresan bearrik erderaz obeto bein ta berriro esan diren gauzak, irakurleari zerbait jakingarri ezpada-karkiote.

—Zer derizkiezute gure artean geienbat erabilli izan diren gaiiei?

—Igerri dizugu, gutxi gora-beera. Arkume otxan, baserri txuri, lore txanbelin ta errekatxo marmartiez ari zera zu. Ba, ortatik aalik gutxien. Politak dira, izan ere, baiña, esku geiegik marruskatu dituelako edo, zimelduxeak daude. Betetasunak iguin-erazi digu goxoa eta beldur gera ez ote zaien beste ainbeste gertatzen irakurleei. Eta, aal baledi, eztugu “Mendiko negarrik” ere bear.

—Zer da ori?

—Mendi, arkaitz, baso ta errekatxoen laguntzarekin euskerari il baiño leen egiten ari gatzazkion illetak.

—Gure izkuntzaren egoera larriak etzaituzte naigabetzen ala?

—Naigabetzen gaituen ala ez, Jainkoak daki, eta gure egiñek crakutsiko dute gure itzek baiño garbiraogo. Gurasoek erakutsi zigutenez, marrurik ozenenak ez tira beti samiñenak. Ori bai euskera zertan den iñork aztertu nai badu gure artean, dituen gaitzak eta sendabideak gizonki azaltzen baditu, gogoz eta arretaz entzungo diogu beti.

—Baiña oraindik jakiteko nago zer nai duzuten.

—Zer nai dugun? Gaiak, gaurkoak eta betikoak, emengoak eta nonnaikoak. Mundua itxuraldatzen ari zaigu, onerako edo txarrerako, Euskalerrria ere bai. Urte gutxitan ikusi ditugu, baita ikusiko ere, leen mende luzeek ikusi etzituzten bezalako aldaketak. Mundu urduri eta aldakor orretan arkitu bear dugu bizilekua, biziko bagera. Ez ote dago aukera ederra?

—Eta nola erabilli bear lirakeala uste duzute gai oriek?

—Nola? Nork bere erara, modura eta moldera; barrenak eskatzen dion bezala. Ortarako jaio denari eztio iñork erakutsiko berari eta gaiari dagokion mintzabidea. Berberak arkitu bear du ori. Gero, idazleak baditu eskubideak, nork uka; eginbearrak ere bai, ordea. Oloa eta arraultzarekiko auzi ura bezalatsu da, ezpaita idazlerik irakurlerik gabe, ezta irakurlerik ere iñork irakurgairik eskeintzen

ezpadio. Alaz guttiz ere, irakurlea da nagusi, iñor izatekotan, eta idazlea zerbitzari.

—Zer begiramen zor dio, bada, idazleak irakurleari?

—Leenengoa, aalik argien egitea. Eta argitasun orrek, gure artean beintzat, bi gauzatan agertu bear du. Izkuntzan aurrenik. Iztegi batetik —Azkue'renetik, esaterako— itz zaar, zokoratu eta bakanenak bildu eta parrastaka ereitea, gauza atsegiña izan daiteke, ez orratik irakurlearentzat. Irakurlea arrituko dugulakoan bagabiltza ere, eztugu aspertu besterik egiten. “Ulerretan eztan itza prestu ez”, zioten Iruñe-ko Esaerek. Eta orixe da idazleak irakurleari dion leen zorra. Izkeraz kanpora ere, zenbat eta argiroago mintzatu, obe. Eta laburkiro bada, areago. Gracian'en ura badakizu: “Lo bueno, si breve, dos veces bueno.” Eta ala-olako a denean, eun bider gutxienez. Eta zer esan erdipurdikoen mallara ere eltzen etzenean?

—Aukeran, beraz, naiago dituzute artikulu laburrak?

—Ori esan. Laburrak eta ariñak. Urrea zenbat eta astunago baliotsuago, baiña eztitugu urre gorritzko irakurgaiak egunoro sortzen... Eta egilleak, labor eta arin mintzatzear gañera, umore ttantto bat ixur baleza, ainbat obeto.

—Umore-zaleak izaki zuek.

—Bai, adiskidea. Ori irakatsi ziguten etxean eta ezkenduke aldatu nai. Grezia'ko filosofoekin jardun urria izan dugu, eskola ere urria eman baitziguten. Nolanai ere, entzuna dugu nonbait bazela aietarik bat beti negarrez ari zena, bestea berriz beti parrez. Izendatuko genizkizuke, baiña atzekoz aurrera emango dizkizugu seguru aski, eta obe dugu ixildu lotsagarri gelditu baiño leenago. Bata eta bestea nekagarri xamarrek bide ziren, baiña, ezin bestean, parregillea artuko genduke lagun. Aukera duguiño, ordea, algara baiño naiago dugu irriparrea. Ori biotziki naigabetuenari ere etzaio ukatzen.

—Izkuntzarekiko eztabaida gogorrek omen dabilta. Ba aal duzte zer ikusirik ortan?

—Nai ta ez, gaur euskeraz ari denak etxean baitu gerra, emazte ederraren jabeak bezala. Gu erdi-aldeko epel orietakoak gaituzu, besterik baiño geiago, eta alare eztugu erraz jendea pozik edukitzen. Bein, biotzeko arpidedun batek bidali zigun alako itz-andana luze ta beldurgarria, idazpuru onexekin: “Euskera gaxoa aberastu ta jantzitzeko, *Egan*-ek Euskaltzaindiari eskeintzen dion itz-errezkada.” Beste batean, berriz, sariketa baterako zela-ta, asi giñan jai-egunetako arropi alkanfor-usaia kendu bearrean aalik apañen agertzeko. Eta *Herria*-ko adiskide maiteek onelakoxe oarrak ipiñi zizkioten gure saioari: “*Antzerkia* da ez “antzara-jakia”, baina teatro puska bat. hots komedia; *ekitaldi* ez da “iguzki-kolpea”, baina oihala biltzetik oihala hedatzera irauten duen teatro-zatia...; *zusenbidea* ez da ongia edo morala, baina “adreza”. Aita-semeak eta astoarena gertatzen

zitzagun guri ere. Ezkera, ordea, geiegi larritu. Eztiogu iñori entzungor egiten, baiña jaramon geiegirik ere ezin egin ingurukoei artu genduen bidean eta ibilleran ibilliko baldin bagera.

—Ta zein bide ta ibillera dituzute oriek?

—Lege zaarrekoak. Askozaz beki egiten omen dugu gaurkoek antziñakoek baiño, ta antziñakoak, badakizu, 1900'tik beerako guztiak dira askorentzat. Beste guztiak orrela egitea badaiteke, baiña guk, emen gaudenok, ez. Aiek baiño askozaz kaxkarragoak gerala-koan gaude eta orrenbestez obeengandik egiñaalean ikastera bear-tuak. Maiz asko aipatzen digute euskerak aurrekoen aoan eta lumetan artu zuen igortzia, gantzua, arnasea eta lurriña. Ba, igortzi eta gaiñerako oriek naiago ditugu billatu dauden lekuan, gerok gere buritik sortu baiño. Berez bear lurrin-ontzitarako jaoia.

—Zer diozute oraingo zenbait gazteren mordollokeriaz? Kaltegarritzat aal daukazute joera ori?

—Ez orrenbeste: gerok sortzez mordollo xamarrak gerala-ko eta euskal-prosaren erpin garaietara igotzeko gauza ezkeralako edo. *Egan*-en bein Txillardegik ziona esango genduke guk ere: ez bata ta ez bestea. Alaz ere, uste dugu oraingo eziñegona eta geiegikeriak osasungarri izan ditezkeala zenbait aldetatik, edo osasun-bidean gaudelako ezaugarriak beiniñekin. Gure jendeak, alegia, zerbait adierazi nai du zuzen ala oker, garbi ala zikin. Eta izenari baiño izanari lotuagoa ageri den mintzabear orrek, barren-irakite orrek, uzta joria sor dezake, dirudien bezala jatorra eta benetakoa baldin bada.

—Batasun-billa aal zabiltzate?

—Guk ala uste. Leen esan dizugu, orratik, ezkerala andinai orietakoak. Oraingoz uste dugu naikoa eta geiegi egiten dugula bereizkuntzak gei ezтитеzen egiñaalean saiatuz. Bein baiño geiagotan sartu baitira berrikeriak gure artean batasun orren izenean. Eta guk, ona garbi esan, eztugu berrikeririk bear. Au da, ajola duten gauzetan, ez itzetan. Auek emen eta nonnai berritzen eta aldatzen ari baitira beti.

—Olerkiek ba ote dute bear adiña leku EGAN-en?

—Ori nai dugu beintzat, gerok bertso berriak egiteko gai ezpagera ere. Lizardi zenaren denboran bi patroï omen ziren: Jauregi-patroia eta Txirrita-patroia. Gerok Txirrita'renean edo geldituak gaitzu, baiña ezkenioke iñori biderik itxi nai. Beraz gauzarik berrirenak, ausartenak eta burgesarentzat aldrebesenak ere argitaratuko ditugu aurrera ere. Erri-bertsoak eta kanta zaarrak eztitugu orratik utziko beren txokorik gabe.

—Bukatzeko, orduan, esan aal dezakegu pozik zaudetela egin duzuten lanaz?

—Pozik? Bai, zera. Ez urrik eman ere! Egin duguna eztuzu deus, egin nai eta uste dugunaren ondoan. Abiatu geran bidetik ibilli nai

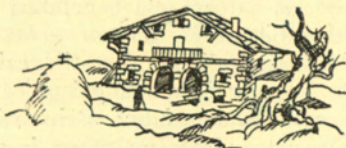
genduke, ordea. Alaz ere, inork bere irtiziz eta burubidez lagundu nai badigu bide ortan aurreratzeko, milla esker: eztitugu bere esanak arretaz aztertu gabe utziko.

—Besterik?

—Bai. Eskerrak eman nai genizkieke zure bidez EGAN-en lan-kide guztiei, idazleei irakurleak aaztu gabe. Oriek jaso baitute aldizkari au, guk baiño geiago, gaur dagoen mallara. Eta orien bear gorrian gaude nai duguneraíño jasotzeko.

Entzun dituzu, irakurle, galde-erantzunak. Mutu eta ixillik eduki bazaitugu, etzauzkagu aazturik. Eserlekurik ederrena, juezarena. zuretzat gorde dugu. Eta azken itza zurea da orain.

ADISKIDE BERRI

PAPER ZAARRETAN BEGIRA

GUDA-KONTU

Urkixo liburutegian aspaldi azaldu zan emen besterazten dan paper au, eta nere ustez egoki izango da EGAN-en argitaratzea. Bada, nik dakidanez, gai ori ez da beñere gure errebitetan erabili izan.

Oartu, arren, paper orren "grafia" osoro ontzat artu detela, naiz euskerazko, naiz erderazko, zatietan. Itz ber-berak arkitzen dira batzuetan era batera, bestetan bestera. Dauden bezela agertuko dira emen.

Noizkoa ote dan paper ori ziur ez dakigu, ez bait du jartzen. Bañan gure Labayen'ek esaten digunez bere liburu ederrean, 1800 garren inguru dabil, bere "filigrana" ikusiaz. Letraren tankerak ere orixe bera adierazten du.

Ara orain zer dion paperak:

"Espagniaco Exercitoac orain eguitendeban becela soldaduben Exercicioa eguiteco Deiac.

Soldadubac ipincendira erren-cada bata bestiaren ondoren ba-coicean irunaca edo launaca di-rala, eta guztiac beren arma ga-ñian descansacen. Onela gaudela lendabico ematen dan Deia da contuvan ipinceco Exercioraco pre egonditecen ta batac bestia-ri beguiradaguiyon beren erren-cadan chusen otedauren esaten-dala: Beguira.

Vozes para hazer el ejercicio segun actualmente le haze el Exercito de España.

Formase la tropa por fillas, filla tras filla, de tres en tres o de quatro en quatro, en cada una de hellas y descansando toda sobre las Armas. Esttando assi la primera voz que se da sirve para avisar que estten prontos para el Exercicio y miren si esttan bien puesttos. Y se dize assi: Atención.

Au eguiñic aguincenda Exercicioa modu onetan: *Solbardara armac*, ceña eguitendan 3 puntutan; *Aurqueztu armac*, 2 puntu; *Beguiya arman*, 1 puntu; *Su*, 1 puntu; *Alderaguin armac*, 1 puntu; *Guilza fiadorera*, 2 puntu; *Ceba*, 1 puntu; *Cartuchua artu*, 4 puntu; *Cazoleta ichi*, 1 puntu; *Armac ezquerrera aldatu*, 1 puntu; *Cartuchera cañoera*, 1 puntu; *Atera baqueta*, 2 puntu; *Baqueta cañoera*, 2 puntu; *Ataca*, 1 puntu; *Campora baqueta*, 2 puntu; *Bere toquira baqueta*, 4 puntu; *Bayoneta cañoiari egoci*, 5 puntu; *Armac irmetu*, 2 puntu; *Solbardara armac*, 1 puntu; *Armen gañian atseren*, 4 puntu; *Ezarri armac aurrerunz*, 4 puntu; *Gora armac*, 4 puntu; *Solbardara armac culatriaz acera* [atzer]. 4 puntu; *Aurqueztu armac*, 2 puntu; *Solbardara armac*, 2 puntu; *Escuita gira erdibat*, 3 puntu; *Ezquerretara gira erdibat*, 3 puntu; *Escuitara laurdenbat*, 2 puntu; *Ezquerretara laurdenbat*, 2 puntu; *Cala bayoneta*, 4 puntu; *Escuitara gira erdibat*, 2 puntu; *Ezquerretara gira erdibat*, 2 puntu; *Escuitara laurdenbat*, 2 puntu; *Ezquerretara laurdenbat*, 2 puntu; *Aurqueztu armac*, 3 puntu; *Aurpetu armac*, 3 puntu; *Solbardara armac*, 5 puntu; *Aurqueztu armac*, 2 puntu; *Armac ezquerrera aldatu*, 1 puntu; *Bayoneta cañcetican quendu*, 4 puntu; *Solbardara armac*, 2 puntu; *Errencada bacoiza quarto combersiocobat escuiaren gañera ematera albo escuiac gueldi ta*

Echo esto se manda el exercicio de la que se sigue: *Armas al hombro*, lo qual se haze en 3 punttos; *Presentten las Armas*, en 2 Punttos; *Apuntten*, 1 punto; *Fuego*, 1 punto; *Rettiren las Armas*, 1 punto; *Pongan la llave en el fiador*, 2 punttos; *Cevèn*, 1 punto; *Tomèn el cartucho*, 4 punttos; *Cierren la cazueleta*, 1 punto; *Pasen las Armas al Lado Hizquierdo*, 1 punto; *Catturcho* [sic] *en el Cañon*, 1 punto; *Saquen la baquetta*, 2 punttos; *La baquetta en el Cañon*, 2 punttos; *Atthaquen*, 1 punto; *Saquen la Baquetta*, 2 punttos; *La vaquetta en su lugar*, 4 punttos; *Armen la vayonetta en el Cañon*, 5 punttos; *Afianzen las Armas*. 2 punttos; *Armas al hombro*, 1 punto; *Descansen sobre las Armas*, 4 punttos; *Armas a Tierra al frente*, 4 punttos; *Levantten las Armas*, 4 punttos; *Armas al hombro con Quleteras atras*, 4 punttos; *Presenten las Armas*, 2 punttos; *Armas al hombro*, 2 punttos; *Media buelitta a la derecha*, 3 punttos; *Media buelta a la Isquierda*, 3 punttos; *Un quartto a la derecha*, 2 punttos; *Un quartto a la Isquierda*, 2 punttos; *Calen bayonetta*, 4 punttos; *Media buelitta a la Derecha*, 2 punttos; *Media buelttá a la Isquierda*, 2 punttos; *Un quartto a la derecha*, 2 punttos; *Un quartto a la Isquierda*, 2 punttos; *Presentten las Armas*, 1 punto; *Rindan las Armas*, 3 punttos; *Armas al hombro*, 5 punttos; *Presentten las Armas*,

bebilza ezquerrac; Escuitara gira erdibat, 3 puntu; Batallan farmacera; Errencada bacoiza quarto combersiocobat ezquerraren gañera ematera, albo ezquerrac gueldiric, bebiza escuiac; Ezquerretara gira erdibat, 3 puntu; Batallan formazera; Colunan formacera escuiaren gañera. Escuico centroa pausu chusenean, ta ezquerreco centroa pausu ceartuban escuirunz; Escuira eta ezquerrera, 2 puntu; Escuitara gira erdibat, 3 puntu; Quadroa formacera. Lau esquinetaco azqueneco biac ematen-deve quarto combersiocobat, bazuec escuira ta bestiac ezquerretara: guero quadroa formatudebenetatic, bazuec eguitendabe gira erdibat escuira, ta bestiac daude gueldiric, ta aldamenetaco eguitendabe gira erdibat escuira, ta bestiac daude gueldiric, ta aldamenetaco eguitendave laurdenbat escuira ta ezquerrera; Quadroa deseguitera aureccoac eguitendave quarto combersiocobat batzuec escuira, ta besteac ezquerrera: ta atzeccoac juangodira pauso ceartuban beren alboen ondoren; Escuira, ta ezquerrera; Aurquez aurquez armac uticera.

2 punttos; *Passen las Armas al costtado Izquierdo, 1 punto; Desharmen la bayonetta de el Cañón, 4 punttos; Armas al hombro, 2 punttos; Por fillas a dar quartto de Comversion sobre su derecha, Costtaos derechos firmes y handen los Izquierdos; Media bueltta a la derecha, 3 punttos; A su formación de Battthalla; Por fillas a dar un quartto de Comversion sobre su Izquierda los costtaos Izquierdos firmes y handen los Derechos; Media bueltta a la Izquierda, 3 punttos; A su formacion de vathalla; A formar en Coluna sobre su derecha. El centro de la derecha a paso, oblicúe sobre su derecha; A la Derecha y Izquierda, 2 punttos; Media bueltta a la derecha, 3 punttos; A formar en Cuadro. Los dos ulttimos de las quatro esquinas dan un quartto de Comversion, unos sobre la Derecha y otros sobre la Izquierda: después los que le han formado dan unos media bueltta a la derecha y los otros esttan firmes, y las dos fillas, la una a la Derecha y la otra a la Izquierda; A deshacer el quadro, los de adelante a dar un quartto de Comversion, unos a la Derecha y otros a la Izquierda y los de atras a paso brinco oblique tras su costtado; A la Derecha y Izquierda; A su frente a Arrimar las Armas."*

Besterarazteko lanengatik,

FAUSTO AROZENA

IRATZEDER GURE ARTEAN

Euskaldun frantses bat azaltzen zaigu *Peru Abarka*-n, Bizkaian barrena ibiltzen, eta Peru eta Maisu Juan-ekin mintzatzen. Joanis baigorritarra deritza, gaiñera. Egia esango badut, maiz etorri zait gogora baigorritar orren irudia, Aita Iratzeder-i Bizkaiko lurraldea ezagut-arazten ibilli naizen egunotan. Bai, amalau egun gozo igaro ditut aren ondoan, eguberritako sasoiari. Eta Bidasoz aruntzako gure anaiez anitz gauza jakingarri ikasi ditut aren aotik. Damurik, bi Euskalerriek elkarren arteko ar-eman gutxi dutelarik, bata bestearen berri jakin gabe bizi gera. Aurraitz idazleak Iratzeder-i berari esan zionez, euskaldun frantsesak guretzat "*ipuin*etako *jendea*" bezela dira. Frantzian ere ba-direla euskaldunak, orok dakite, noski; baiño aien lanak, aien idazleak, aien euskal literatura ezagutzen eta aintzat artzen duenik, oso gutxi. Aien euskal liburuak emen ez tira zabaltzen, emengoak ere ez an. Eta Iratzeder-ek dionez, ez-ezagutze onek ontorio beltza dakar: elkarganako mesprezioa. Orregatik esaten zidan elkarganako simpatia bear dugula piztu ta azkartu. Eta elkarren lanak irakurri, naiz eta ortarako gure buruari neke pixka bat eman bear; ainbeste egitera obligaturik gaude eta. Bestela, ar-emanik gabe bizi, gero ta urrundua gotzen joango gera.

Altu, mee, buru-soil, Belokeko Aita Beneditano au benetazko gizon jainkotiarra dugu, lehenik, gorpuz ta arimaz. Orregatik, nunbait, jarri dute nagusiek novizioen maisu. Jainkotiarra, eta barne bizitzako arazoetan oitua ta trebea. Ta denpora berean euskalzale bero, euskerari eusteko ainbeste lan egin dituna eta egiten diarduna. "*Pindar eta laño*", "*Zeru-menditik*", "*Kantikak*", "*Ezkongai*", "*Pasionea*", "*Mortutik Oihu*", "*Zeru-xorta*", "*Maria ta Kurutzea*". "*Aphez*", "*Piztu zaiku*", "*Gau Saindua*", "*Zakalar*"... Ta oraindik 37 urte baizik eztu. "*Othozlari*" orria ere berak zuzentzen du.

Olerkiz eta kantuz ematen eta gozaten du Iratzeder-ek bizia. Bere baitan etengabe ari da kantuz. "*Kanturik gabe ez naiz bizitzan ahal*", zion berak. Euskal-aireak —guztiz ere ango aldeko euskal aireak, tristura ta nigarra darioten aire ezti ta sarkor oiek— daramazki beti aoan. Eta oiek ditu bere bertsoen languntzaille oberenak. Iturriari ura bezala, alaxe dario Aita oni bertsoa eta kantua. Berez, gozo, xamur, ez indarka, barneak dakarren frutua bezala. Bertso kantariak. Belokeko Aita Beneditanoek egunoro ordu beteko lana egiten omen dute aitzurketan edo soro-lanetan, eta Iratzeder-en bertsoetatik asko une ortan asmatuak eta atereak omen dira. Eskuak aitzurketan, kopeta izerditan, eta barnea kantari, alegia. Gero, sorolana bukatutakoan, joan korrika, eta ahantzi ezditezen, paperean eman.

Kantua eta teatroa maite ditu bereziki Aita Iratzeder-ek. Len aipatutako lanetatik asko antzerkiak dira. Bere ikasle euskalzaleei ere bide ortatik jarraitzeko esaten die, kantu ta teatro-landa jorratu dezatela, alegia. Bere ustez, euskera erriaren ariman indartzeko ta irau-arazteko, eztago bi arma auek bezalakorik.

Baïña kantu erritarra, erriak aisa ikasi, eta aisa zabal ditekena, ez abots askotara abesbatza berezi batek soilik abestu dezakean ori. Min eman zion Iratzeder-i emengo gure eliza askotan gertatzen dana ikusteak. Koruan abesbatza berezi batek iru edo lau bozetara abes-tutzen, eta bitartean kristau erria elizan mututurik, entzuten, edo geienetan lo... asperturik. Ez, —zion berak— Eliza Jainkoaren seme-alaben biltokia dugu, eta denak, famili bat osatuz, bear dituzte Aita Zerukoari beren arrenak eta kantuak egin. Izan ere, "*Kantikak*". Aita Iratzeder eta Lertxundik egindako liburu zoragarria, ango eliza denetan sartua da, eta erri osoak kantatzen ditu, elizkizunei bestelako bizitasuna emanaz. Euskalduna bezin erri kantaria izan; etxean, lanean, mendian, itxasoan, plazan eta tabernan kantari dan erria, nun eta elizan eragotzi bear zaio kantuz zeruko Aitari otoitz egitea? Uts aundi ori ikusten zuan gure elizetan. Kantore *profesional* oiek jainkoazko erri-kanta ondatu besterik ez omen dute egiten. Ango elizetan ikustekoa omen da nolako leiaz kantatzen duan kristau erri osoak, naiz gizonak, naiz emaztekiak, naiz aurrak. Eta kanta oiei letra bikain eta muinduna ematen baldin bazaie, berau da erriarentzat kristau eskolarik oberena.

Ango aldean ateratzen dan "*Herria*" astekariaz ere berri pozgarri ta jakingarriak eman zizkidan. Igandero azaltzen da, munduko goraberak eta errietako berriak inarrosiaz. Amar milla lagunek artzen dute. Sekulako mesedea egiten omen du asteroko onek, erri xea euskeraz irakurtzera jarri dedin. Txalogarri zaigu ontan Lafitte jauna, berak zuzentzen eta idazten baitu "*Herria*". Askotan esan zidan Iratzeder-ek gu ere onelako astekari baten premian gaudela. Izan ere,

gure euskal liburuak, geienetan, zaletu bakan batzuen eskuetara joaten dira; erri-errira nekez eta meatz eltzen dira. Erriak euskerazko gauza gutxi edo batez ikusten eta irakurtzen du. Ortik dator—besteak beste diralarik— euskeraz irakurtzea arrotz eta zail egiten zaiola. Beraz, erriko euskerafi eusteko, gaurkoz, egin dezakegun lanik bikaiñena auxe, bere ustez: asteroko bat sortzea, erri-kanta ta euskal teatroa berpiztearekin batean.

Jende-mota berria ere arkitu omen du gure artean: “*euskaldun-berri*” deritzan ori. “*Kategori*” au an ez omen da ezagun. Ba omen da, ordea, an ere, berritasun pozgarri bat. Orain arte ango euskaldunak laborari (nekazari edo baserritar) omen ziran soil-soilik. Ikastetxe nagusietara joaten ziranak gutxi ziran, eta oiek beren euskaltasuna galtzen zuten. Orain, berriz, asko dira, naiz Bordele edo Tolosa edo-ta Paris-ko Unibersidadeetara dijoazten laborarien semeak, guztiz ere Nafarroa Beherean, eta gazte ikasi oien artean piztu da euskaldun irauteko kezka ta urduritasuna. Udako opor-aldietan egin oi dituzte beren billerak eta mintzaldiak; eta euskal erriari buruz monografi eta ikerpenak egiten saiatzen dira.

Emen ere neska-jendea erdal-zale dela oarturik, auxe esan zidan: “Gure artean berdin gertatzen da. Bainan gero, amatzen direnean, etortzen zaie zentzua. Arrazoinez erran zuen Jondoni Paulok: Emaztekoa umeak sortuaz salbatuko da” (1 Tim. 2, 15).

Gramatikalari eta etimologistak ezgaitu geiegi maite. Aiek beti akatsak billatzen, eta auek ametzezko asmaketa zoroetan denpora iragaiten dutelako.

Eta gaiñeratu zidan: “*Sobera intelligent izaitea, esta on. Naiveté edo bakuntasun apur bat ere bear da izan, bizitzan zerbait egingo bada.*”

VILLASANTE

«ILLETA» ENTZUN ETA

Amonatxoa dute Bilbaon ehortzi...
Zer oihu, zer mahukak zaizkioten jauzi!
Hil-soinuek bihotza dautet puskarazi.
Amonatxoa gabe zertako gu bizi?

Amonatxo hura zen etxeko goxoa,
Irriz ta bake musuz dirdir zaukan soa.
Etzuen jakitatez hanturik ahoa
Bainan bazarion maiz Jaunaren mintzoa.

Amonatxoa dute Bilbaon ehortzi...

Zertako zaizkio gaur Amonatxoari
Hoinbertze jende haundi, hoinbertze kantari
Gipuzko Bizkaitetik trumilkan ethorri?
Hain zen ixil ixilik bizi huntan ari...

Itsaspetik zertako orroak athera?
Zeru-lurrak inharros, bihotzak ikhara?
Nor othe zinuten ba Amonatxo hura?
Amonatxoa nago etzenez... Eskuara?

* * *

Ez nintzen egundaino Bilbaon izana
Aurkitu dut erdarak izigarri jana.
Alfer da, bai, alfer da eskual-maitasuna
Herriak galtzen badu duen hoberena.

Etxeko goxoak hotz hilaren haurtxoer:
Amonatxoa gabe etxe-xokoa zer?
Arimaz gabetua nori zaió eder:
Eskuara hilez geroz Eskual-Herria zer?

Ez nintzen egundaino Bilbaon izana...

Sator zilotik jalgi eskualzalen boza
Entzun dut hor, emanez Azkueren Meza.
Entzun dut ere tanpez deihadar bat gaitza:
"Bizaraz Eskuara, amaren hizkuntza."

Erdal-soinu, hil-otsak utziz karriketan
Egon naiz gaueraino Begoñan, Artxandan.
Han piztu baitaut gauak, Bilbao urtzean,
Itsaso bat argiño mendien artean.

* * *

Zuen argien pean bazaudezte lasai,
Oraiko oraikoez gozatzean orai...
Ohiuz diot Bilborat ta Bizkaiez Bizkai:
"Nihor eztu Herriak zuek bezein etsai."

Ez, ez maita erdalki, erdal solas hoitan.
Eskual-geroa ezta geroko zeretán;
Bainan bai zuen etxe eta zuen baitan,
Eskuara ikasteko egin indarretan.

Zuen argien pean bazaudezte lasai...

Zoazte bidez, itsaspez, mendi gainez, zoazte
Eta denetan diren eskualkiez bete.
Ibil zelaiez zelai, ibil otez ote,
Amonatxo mintzoak eskualdu arte.

Zarauztik ethor herritz, ethor Escudero:
Itsasotik ez ekar ez indar, ez orro;
Har hegálak, irriak, har lillurak oro:
Ager-araz Eskuara so bat bezein bero.

* * *

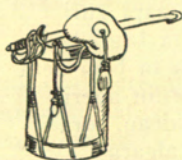
Eskual-Soaren soak zoin bihotz ez unki?
“Egon denak eskualdun eta bat osoki!”
Ai! guk, eskual-seeek, denek baginaki
Politikez gorago maitatzen eskualki!

Egon denak eskualdun eta bat osoki!

Bizkai-aldetik. Belokerakoan, 5-1-57

IRATZEDER

Amonatxo = Amaso
So = Begirada

SANJUANETAKO TXISTULARIEN DEIA

Amatxo, etorriko dira
urtero bezela
txistulariak etxera
beltzez jantzita
txapela buruan dutela.
Illaren ogei ta lauean
aitaren egun berean
txistulariak jo ta jo
eguardi inguruan.
Itxasoan zapi zuri
erri aldera begiz-begi
bein gora ta bein bera
ez da berdin ageri.
Mendi bidean gora
txistuak algara
pago sendoaren izerdi
itxas gañean aparra.
Amatxo, etorriko dira noski?
Oraintxe dute garaia.
Gure etxera zuten bidea
aita erri-gizon zaneko urtean
txamarra luze, burua tente
Alkate soñuaz batera
Korputz eguneko eleizkizunean.
Bere aldekoentzat
gizon argi ta bikaña.
Ala gerta oi da geienean

zerbaiten bear geranean.
Ara emen txistulariak
tra la ra la ra la ra
naiz ari indarka
indartsuago tuntun zarata.
Banijoa laisterka
eskalletan bera
oparia eskeñiaz
biotz oneko eskarra.
Jo ta jo iru gizonak
zein baño zein geiena
“Eskarrikasko mutiko
aitari zorionak”.
Geldiro geldiro dijoaz
irurak batera
etxe aurreko itzalpetik
zumardian barrena.
Ez dakik zer nuen Ama
zuk ere ez gutxi gora bera
txistua jotzen zutenak
alde egin ta bereala.
“Eskarrikasko” aitari
orixe esan dirate
“Eskarrikasko ta zorionak”
Jan nai ta ezin jan
biotza bai nuen gañezka;
belarri ertzean,
txistuaren otsa...
Amatxo, orain ere ari dira
bat edo batentzat...
Zeñentzat ote da?
Pradera apaiz jaunarentzat?

* * *

Gure etxeko aurria
Donostiko zumardia
illaren ogeitalaua
Sanjuan egun alaia...

ARozAMENA'TAR M. J.

GAZI - GOZOAK

Zure jai, jolas, ametsak
Beazun biurtzen dira
Min, garratz azken aldira
Zure jai, jolas, ametsak.

* * *

Zure biotz zirimidak
Egarriz zorion billa
Sofu
Zurrut
Ikus naspilla
Illun-amilla...
Zure biotz zirimidak
Egarriz zorion billa.

* * *

Aingeru txintxin otsera
Zure biotza etxera
Zure lo, kezka-gabea...
Zorion betea.

IRURETAGOYENA

DIE BESTE ZEIT IM JAHR IST MAI'N

MARTIN LUTHER

Arorik ederren urtean,
Maiatz-aroa;
Zeru-lurrak
Alaitzen dituanean,
Bai dela goxoa,
Txoriñoen
Txorrotxioa!

Urretxindor maitea
Dijoa aurrelari,
Ta bere eztarriko
Abesti goxoekin
Alai biurtzen ditu
Baztar ingurumari.

Esker on zor dio
Betiko esker on, Jaungoiko onari,
Berak egin baitio
Musika-gaietan
Txorien gidari.

Trinkoka ta txairu
—Bein ere ez aspertu—
Jaunaren ohorez

Kantu
Kantari
Beti
Diardu,
Gau ta egun
Ta bein ere ez aspertu.

Nik ere, Iauna,
Eskerrak damaizkitzut,
Eskerrak aleun
Ta Zuri iasotzen dizut
Nere kantu.

Alemanetik
SABIN BERASALUZE'K
euskeratua

(IPUIN BERRI)

BIZIRIK DAGO, ALA IL ZAN?

1892'garren Epaila zan. Mentone'n nengon, Riviera'n, illabete igarotzera joana.

Montecarlo'n eta Niza'n aiña gauza on ba'da Mentone'n, Niza'tik eta Montecarlo'tik ez urruti, oietan bezain agirian ez arren, ezkutuago baizik. Oietan aiñaxe eguzki, aize usaitsu, itxas urdin; ainbeste zarata ta zalaparta nekagarri, ta ainbeste norkbereburu-erakuste gabe.

Mentone, erri ixil, apal, atsegin, aunditasun gabea da; ara ez dijoa, ez iñor aberatsik, ez aundiputzik. Geiengan, alegia. Aldiz-aldiz bai baño; eta orain berriro topo egin det, ain xuxen, olako bat. Smith bat, nolapaiteko ez-izen bat emateko. Egun aietako batean, Hotel des Anglais dalakoan, bigarren gosaria egiten geniarduala, Smith orrek oiuri neri:

—Azkar! begiraiozu arako jatokitik ateratzera dijoan arri. Begira ondo.

—Zer bada?

—Bai al-dakizu zein dan?

—Bai. Zu baño pixka bat lenago etorritako bat. Lion'go seda-fabrika bateko nagusia omen-da; zaharra, lanik egin gabe bizi dana, aberatsa oso; bai bait-dirudi, gañera, bera bakarrik bizi dana ere, ain du aire tristea beti; triste ta ameslari, ez bait-du iñortxorekin ere itzik egiten. Teofilo Magnan esaten diote.

Uste nuan nik, Smith'ek beste zerbait geiago esan naiko zidala, alako estutasunez lenengo aldiz mintzatu zitzaidan ezkerok; bañan ezer geiago esan bearrean, ixildu ta gogorapenetan sartu zan, bai bait-zirudian nigandik eta beste guztiongandik urrutiratu ere zala une labur batean. Aldiz-aldiz, bere pentsamentuai lagundu naiean bezela, buruko ille zuri leuna orrazetzen bezela zuan bere bost beatzekin; eta, ala ala, gosaria oztu egin zitzaion. Azkenik ola mintzatu zan berriro:

—Ez. Ezeztatu egin zait zearo. Ezin det gogoratu.

—Zer, alegia?

—Hans Andersen'en ipuiñik ederrenetan bat gogora nairik ari nintzan, bañan alperrrik. Ezin det gogoratu ondo. Bañan, gutxi gora bera, ola da: Ume batek txori bat du kaiolan. Maite du; bañan ahaztu ere egiten zaio txori maitea ume zentzu-gabeari. Txoria beti ere kantuan ari da, iñortxok entzuten ez dion arren, ezta jaramonik egin ere. Bañan, alako batean, goseak eta egarriak menderatzen dute, eta aren kantu alaia argaltzen da, ta gero ta argalago, azkenean... or iltzen da txori gaxoa. Umeak arkitzen du illik, eta kezkek ukitzen dio biotza; eta berealako batean negarrez deitzen die lagun guztieri, eta guztion artean lur ematen diote txoriaren gorputz illari, negarra daritela, illetarik ederrena egiñaz. Ez bait-zuten, orratik, ume gaxoak, pentsatzen berak ezik aundiak ere berdin egin oi-dutela, olerkariari-ta goseak iltzen uzten dietean, zertarako?-ta il-da gero iñungo illetarik ederrenak egiteko, eta illaren monumentuetan-da diru ta diru eralkitzeko, diru aren erdia naikoa izan-da olerkari gizagajoaren biziari eusteko ta baita alako gizon bat lasa asko bizi izateko ere. Orain...

Bañan ortan eten zan aren jardurioa. Arratseko amarretan, ordea. berriz ere topo egin genduan biok, eta bere gizategira eraman ninduan, tabako erretzen eta Eskozia'ko pontxe bero bat artzen lagun nezaion.

Atsegiña zan gizategia: exer-alki zabal-guriak exergarri, argikrisallu galantak ikusgarri, eta olio-egur ondo legortuz ixiotako su apala biotz-bizkorgarri. Guzti orren osagarri bezela, an urrean entzuten genduan gañera, itxas-orro aserre ixil-eziña.

Bigarren ontzikada pontxe edan genduanean eta itz-aspertu luze xamar bat egin, Smith onela mintzatu zitzaidan:

—Oraintxe gaude egoerarik ederrenean, ni, gertakai jakingarri bat zuri esateko, ta zu, nere itzak entzuteko. Aspaldidanik daukat ixillik. Iru gizonek beste iñortxok ez dakian gauza da. Bañan gaur nere ixilla austera noa. Ondo al-zaude, egon?

—Oso ondo. Asi zindezke.

Eta, orra, Smith'ek esan zidana.

* * *

—Aspaldi batean, ni margolari nintzan. Gaztea, oso gaztea egiazki. Eta Frantzia'ko erri txikietan-zear ibiltzen nintzan, ibilli, bozetotxo bat edo beste aldiz-aldiz pintatzen nuala... Eta laister asko topatu nituan nere kideko beste gazte jator bi, margolariak berak ere ni bezelaxe. Irurok zorioneko giñan: beartsu bezain zorioneko, edo-ta, zorioneko bezain beartsu... ori zerorrek aukera. Biotan bat Claude Frère zan, eta bestea Carl Boulanger; jatorrak biok, eta beartsuta-

sunaren bizkarretik far egiten iñoiz izan diran azkarrenak, eta baita edozein uskerirekin egoki asko jostatzen zekitenak ere.

“Azkenean Bretagne’ko erri txiki batean gelditu giñan, ontzixka ondarretan lotzen dan antzo; eta antxe goseak ilko ginduan irurok, gu bezain beartsu zan beste margolari batek lagundu ezpaligu... François Millet.

—Zein? François Millet aundia?

—François Millet “aundia”? Gero “aundia”. Artean, gu bezain txiki ura ere. Etzuan izen aundiren izpirik, ezta bere erritarren artean ere. Eta ain zan beartsu, ez bait-zuan egun artan guri jaten emateko arbi batzuek besterik izan; eta arbirik ere ez nai aña. Laurok oso adiskide egin giñan, adiskide kutun, maite, elkarri oso atxiki. Ez bait-giñan iñoiz ere elkarrengandik urrutiratzen. Elkarrekin pintatzen genduan beti; eta gogoz pintatu ere, ta asko gañera. Bañan saldu, oso gutxi. Elkarrekin ordu ederrik eman genduan; bañan... Jaungoiko maitea! Laita ordu latz eta estu askorik ere!

“Eta olaxe urte bitan. Eta denbora pixka bat geiagoren buruan, egun batean Claude’k:

—Mutillak: au ez dek bizi izatea. Aditzen? Danok gure aurka zeudek. Kaletik natorkizue; eta alaxe dek, diodan bezela. Ez digula iñortxok txanpon batenik ere geiago emango, alik eta zor deguna ordaintzen ez degun arte.

“Itz oiek zearo oztu ginduzten. Bildurrez zuri-zuri gelditu giñan laurok. Etzegin iñundik igesik. Une luze batean ixil egon giñan. Azkenean, asperen bat atereaz, onela itz egin zuan Millet’ek:

—Mutillak: neri etzait burura ezer etortzen. Ezta ezer ere. Itz egizue zuek.

“Etzan izan iñoren erantzunik, ixillik egoteari “erantzutea” esan nai ezpadiogu beintzat. Ixil-une itzala. Azkenik Carl zan altxa; ta batetik bestera urduri zebilela, onela mintzatu zan:

—Lotsagarri da benetan! Begira margo-lan oiek. Ortxe, danak pillatuak, iñork nai ez dituala. Ez, bada, txarrak diralako; Europa guztian pintatzen diranak bezain onak... beste edozein bezain onak. Eta ez guk diogulako ere; atzerritar zenbaitzuek ere alaxe diote... alaxe, edo-ta berdintsu beintzat.

—Esan, bai; bañan gutxi erosi— esan zuan Millet’ek.

—Berdin da. Esan dute. Eta gañera, alaxe da. Begira, bestela, zure “Angelus” orri, Millet. Nork esango dit neri...

—Ah, Carl...! Nere “Angelus”! Bost franco eskiñi zizkidaten lengoan nere “Angelus” orrentzat.

—Noiz, gero?

—Nork, gero?

—Nun da?

—Zergatik etzenduan saldu bost francotan?

—Tira! itz egizue txandan... Uste nuan geiago ere emango zidatela... benetan alaxe uste nuan... eta ba'zirudian, izan ere... eta zortzi eskatu nizkion nik.

—Eta gero?

—Berriz etorriko zala, esan zidan.

—Tximist arrayua! François, bañan François...!

—Bai, ba'dakit... Ba'dakit. Oker egin nuan, eta zoro aundi bat izan naiz. Mutillak, dana dala, ez nuan asmo txarrez egin; sinista dezakezute.

—Sinisten degu, bai; bedeinkatua zure biotz on ori! bañan etzaitzela izan orren txoro beste bein.

—Ez, adiskideak, ez. Etorri baledi beste erostun bat, nere "Angelus" orren truka aza-buru eder bat eskeintzera... orduan ikusiko zenduteke!

—Aza-buru bat? Oh! ez ezazula olako gauza gozorik aipa orain! aoa lerd e biurtzen zait... Aipa ezazu zerbait garratzagorik.

—Mutillak —esan zuan orduan Carl'ek—: al-dute benetan ezeren utsik gure pinturaki oiek? al-diot zorrik iñori? esaidazute garbi.

—Ez! Ez!

—Ez al dira meritu aundikoak, goieneko mallakoak? Esaidazute.

—Bai, jauna!

—Ain mallarik goienekoak, margolari sonatu baten izenez izen-petuzkero, txanponik askoren truka salduko bait-lirake noski? ez al-da ala?

—Bai, jauna, bai. Ez dudarik egin.

—Bañan... ez naiz txantxetan ari. *Benetan*, ala dala?

—Bai, gizona, bai. Gu ere ez gera txantxetan ari. Bañan... zer? zer dagokigu guri ortan?

—Gauzak ola badira, mutillak... *erantsi dezaiogun* pinturaki baikoitzari margolari sonaturen baten izena...!

—"Jardurio zaratatsu ura etenda gelditu zan. Guztiok Carl'i begira gelditu giñan. Zer asmakari ta ikusi-makusi zan ura? nun arkitu alako izen sonatu bat? nork emango?"

—"Carl, eserita, onela mintzatu zitzaigun berriz ere:

* * *

—Ez da txantxetakoa, nik orain esan nai dizutedana. Zuek ikusi. Bañan orretxek bakarrik aterako gaitu "Miserikordiarako" bidetik: eta ederkitxo atera ere. Ez da, iñoiz gertatu ez dan gauza. Gizartea olakoxea da. Laister aberastu-bearrak gera.

—Aberastu? Burutik ondo al-zaude zu?

—Bai. Ondo nago burutik.

—Ez dakit, ba... Zeri esaten diozu "aberastu"?

—Pinturaki, kuadro bakoitzagatik eun milla franco irabazteari.

—Banintxeagon, bai, ni... Burutik egin zaiok oni.

—Bai, alaxe dek. Carl, barau luzeegiak burua pixkaren bat argaldu egin dizute zuri, ta...

—Carl: pildoratxo batzuek artu bear dituzu. Zoaz berealaxe oiera.

—Ipiñi eiozute, lendabizi, odol-zapi bat loturik buruan, ta gero...

—Buruan ez; orpoan. Buruko garunak elkortu egin zaizkio oni azkeneko egun oietan... Igertzen nion nik.

—Ixo pixka bat! —esan zuan Millet'ek asarre-antzean—. Utzaiozute gizonari itz egiten. Tira, Carl, esazu zure asmoa. Zer asmo dezu?

—Tira, ba... Asi baño len, utzidazute, guztiok dakizuten gauza bat oroit-erazten: margolari aundi askonon meritua ta malla ez dala aitortzen, alik eta margolaria bera goseak il dan arte. Ori askotan gertatu izan da; ain askotan, esan bait-diteke gizarteko lege dala ere. Lege auxe: "Bazartuak bizi izan diran margolari on guztien meritu ta malla, nai-ta-ez aitortua izango dala ildakoan, eta aien pinturaki guztiak, oso ondo pagatuak izango dirala orduan." Nere asmoa, auxe da: txotx egin bear degula lauron artean...; gutako batek il egin bear du.

"Ain ustekabekoa zan Carl'en ateraldia, ez bait-genduan, geunden lekuan, zirkiñik txikiñik ere egin. Bañan berealaxe asi giñan guztiok, batek bat eta besteak bestea, Carl'entzat medikuntzak asmatzen buru gaxo ura sendatzeko, alegia. Bañan Carl'ek ere etzuan bat-ere zirkiñik egin; eta, gu ixildu-bezela giñanean, onela jarraitu zuan:

—Bai; gutako batek il bear du, beste irurok bizi al izan gaitzen... beste irurok eta bera. Txotx egingo degu. Ta tokatzen zaiona, "margolari sonatua" izango da, eta danok aberats. Ixo, tira... ixo. Ez eiazutela itza eten. Bereala esango dizuet nere asmo osoa. Emendik eta iru illabete arte, il bear duanak, pinta ta pinta ari bear du, al dituan pinturakirik geienak egiten. Ez ditzala egin kuadro ondo-landuak; bozetoak baizik, bozeto ondo bukatu gabeak, apunteak, saioak, zirri-borrotxuak, amabi-amalau bat pintzel-ikutu ta kito... zentzu aundi gabeko zerbait, bañan, ori bai, dana nortasun aundidun ezagungarriz jantzia. Egunean-egunean berrogeitamarrrenbat pinturaki atera bear ditu kalerako; bakoitza bere zertzelada zenbaitekin; norenak diran errez ezagutzeko erakoak guztiak... Oiek dira —zuek ondo dakizute— margolaria ildakoan, geien-geien ta garestien saltzen diran eta Museoetan ardurazetik gordetzen diran lan-muetak... Iru illabete aietan tonelada bat pinturaki pillatuko du errex... Tonelada bat! Eta bitartean, gu, beste irurok, antxe ibilliko gera, gure "il-bearraren" iltamu-ta agoni-otsa baztarretan banatzen, eta Paris'eko pintura-merkatua prestatzen... gertakari aundi artarako... Aditzen?

Eta, guztia prest eta gertu dagonean, or ilko da gure il-bearra, eta or eratuko degu illeta eder-eder bat... Aditzen?

—Ez... ezta zipitzik ere. Dana ez beintzat...

—Dana ez, alegia? ez aditzen? Ara ba: “il-bearra” ez da ilko benetan. Izena aldatuta, beste leku batean biziko da. Guk txontxon-gillo bat lurperatuko degu bakarrik. Eta arentxen gañean izango dira gure eta beste guztien negarrak. Eta ni...

“Bañan etziztaion geiago itz egiten utzi. Guztiok batean “hurrika” asi gintzakion. Eta guztiok zarabanda zoro batean asi giñan, eta alkarri besarkadaka, Ba’zan antxe pozik eta esker-onik Ordu batean gutxienez ez genduan beste auturik izan. Goseak ere ahaztu bait-zitzaizkigun. Eta azkenean, zertzelada guztiak ondo korapillatu ziranean, txotx egin genduan, eta Millet’i erori zitzaion... erori zitzaion “il-bearra” —ala esaten genion gauza arri—. Gero batu genituan, al zan bezela, bakoitzak bere ezkutuxuan gordee oi dituan puxkalloak —uskeriak, bakoitzaren gogoangarriak, alako eretietan ezpada saldu oi ez diran uskeriak— eta aien gañean eman zizkiguten txanpon-pizarrakin gau artarako ainbat aparta ta bigaramonerako gosari txikia prestatu-ondoren, gañerakoak Millet’entzat arbi-buru batzuek erosten eralgi genituan, egun-ale aietan bizi izateko aña izan zezan.

* * *

“Bigaramon goizean goiz, gosala-odoan, irurok an irten giñan, bakoitza geren bidetik... oñez, jakifia. Bakoitzak Millet’en amabi-bat pinturaki txiki generamatzian, saltzeko ustein.

“Carl Paris’era joan zan, an Millet’en izenari etorkizun-egunerako ots aundia ezartzeko asmotan. Claude’k eta nik Frantzi guztia artu genduan gure lanerako...

“Arrituko zaitu, nolako lan erreza izan genduan jakiteak. Nik bi eguneko bidea egin nuan sal-kontuan asi baño len. Eta gero, jauregitxontzeko etxe baten bozetoa egiten asi nintzan erri-inguru batean... etxearen nagusia antxe goiko balkoe batean ikusi bait-nuan begira zegola. Jatsi zan... ba’nenkian jatsiko zana. Eta begira gelditu zan. Nik orduan-ta azkarrago lana, ia berotzen ote-nuan. Baita berotu ere nere gizona! Maisu aundiren bat omen-nitzan noski ni!

“Orduan, nere pintzelak utzi, eta maletifetik Millet bat atera nion, eta izenaren lenen-letrak erakutsiaz batean, onela eraso arro:

—Ezagutuko dezu noski onoko au? Orratx ba: gizon au izan nuan nik nere maisu! Ia jakingo dedan ala ez nik pintatzen!

“Nere gizona ixil gelditu zan, bere ezjakin-lotsaria aitortuz bezela. Eta orduan nik, damurik bezela:

—Ez didazu esan naiko, noski, François Millet’en lenen-letrak ezagutzen ez dituzunik!

“Jakiña, ark etzuan ezagutzen Millet'en izenik; bañan pozik gelditu zitzaidan, lotsakizun artatik onik atera nuanean. Eta onela esan zidan:

—Bañan, benetan...? Izan ere ta, alaxe da: Millet, Millet. Nun egon naiz, ordea, zoro au ni, ori ez ezagutzeko? ezagutzen det, bai.

“Berealaxe atera zuan erosi-itza. Nik, ordea, ez nintzala aberatsa, bañan ezta *ain* beartsua ere. Eta zortzireun francotan salduko niola.

—Zortzireun franco!

“Bai. Millet'ek txuleta baten truka ere salduko zion. Nik zortzireun franco atera nizkion... Berriz eskuratu al baneza larogei millatan! Bañan garai ura joan zan.

“Bukatu nuan gizonaren Jauregitxoa ere. Polita benetan. Eta saldu nentzakean amar francotan; bañan nola, alako maisu aundi baten ikasle izan-da? eun francotan egin genduan tratua.

“Millet'i bidali nizkion bigaramonean zortzireunak; eta neroni beste erri batera joan nintzan.

“Bañan andik aurrera ez nintzan ibilli oñez; ez; kotxean baizik. Beti kotxean. Eta saldu ere ederkitxo saldu det egunean pinturaki bat; geiagorik ez det nai izan. Beti ere au izaten zan nere erostunentzako itza:

—Ez dakit nola saltzen ditudan François Millet'en pinturakiak; gizon orrek ez dauka iru illabeterako bizirik; eta, iltzen danean, bere pinturakirik ez da arkituko iñungo dirutan.

“Ardura orixe izan nuan; gaxotasunaren berria al nuan ainbat zabaltzea, guztiok prest egon zitezen ildako berria etortzen zanerako.

“Nik sortua zan, pinturakiak saltzeko era ura. Neuk esan nien nere lagunai gau artan bertan. Eta, lenengo saio bezela, ola egitea erabaki genduan orduan. Etzan besteren bearrik izan, Iruroi ondo eman zigun. Ni, bi eguneko bidean joan nintzan; Claude ere berdin —biok bildur bat genduan: Millet'en izena bere errixka-irguruegian ospetsu egitea—; Carl izan zan iruretan azkarrena —ta ajolakabeena—: ura, egun-erdi bat bakarrik ibilli zan oñez; andik aurrera beti, Duke Jaun bat bezelaxe.

“Aldiz-aldiz provintzietako periodico-zuzendariren batekin topatzen giñan, eta orduan egiten genduan gure beste zabalkundea. Ez genduan esaten pintatzalle berriren bat arkitu genduanik, gure Millet nork etzuan ezagutzen baizik, “nork ezagutzen ez François Millet bat”?; eta ezta beste goraltze geiagorik ere, gaxo zalako berria baizik, gaur obetotxo bazan, bigar oso makal; beti ere etorkizun tamalgarri baten bildurrez, alegia. Eta bein-da berriz olaxe. Eta gero periodiku oiek gure erostunai bidali.

“Carl berealako batean Paris'era joan zitzaigun; eta ikustekoa zan nolako esku azkarra erabilli zuan bere arloan. Periodikuetako berribaltzalle guztien adiskide egin zan azkar asko, eta lortu ere lortu

zuan aiengandik Millet'en gaxotasuna aoz-ao ibilli zedilla Inlaterra'n eta Europa osoan, eta Ipar-Ameriketean, eta alde guztietan.

"Lanean asita sei astera, irurok Paris'en bildu giñan ostera alkarrekin; eta geldi-une bat egitea erabaki genduan Millet'en pinturakien salketan. Ain ederki zegon gauza eta ain eldurik gure sagarra, eritzi genduan lenbait-len eriotz-berria ematea zala onena. Eta be-realaxe egin genion Millet'i idazki bat: oiera zedilla lenbait-len eta argaltzen asi, ainbat lasterren —amar egun-barru— nai genduala-ta iltzen ikusi, egun artarako prest egon bazitekean beintzat.

"Gero egin genituan, egin, baita gure kontu-garbitzeak ere; eta arkitu genduan, arkitu, iruron artean larogeita bost saio ta quadro txiki saldu genituala, eta irurogeita bederatzi milla franco artu. Carl'ek egin zuan danotan saltzerik ederreña, azkena egindakoa. "Angelus" zuan saldu: bi milla ta berreun francotan. Ez genduan gutxi goratu gizagajoa! Ez bait-genduan asko-asko uste orduan, etzegola urruti, quadro ura Frantzia'k beretu naiko zuan eguna, bañan atzerritar batek bosteun eta berrogeitamar milla francotan eramango zuana.

* * *

"Gau artan, Chanpaña ta guzti apaldu genduan; agur-aparia; eta bigaramonean Claude ta ni antxe joan giñan Millet'engana, aren "azkeneko ardurak" egitera; bañan ez bait-genion iñor ikustzalle begi-luzeri gaxoaren gelan oñik sartzen utzi; eta, egunero-egunero antxe bialtzen genizkion Carl'i bear ziran boletintxuak mundu guztiko periodikuetakarako, gaxoaren gaxotasunari buruz. Eta, azkenik etorri zitzaigun illetak egitera.

"Gogoan izango dezu, noski, zuk ere, illeta eder-eder ura, eta mundu guztian izan zan naigabea gañera; eta nola etorri ziran mundu zabal guztik gizonik argienak eta ezagunenak illetara eta guri beren atsekabe-agurra egitera.

"Laurok eraman genduan zerraldo apaña —laurok, betiko laurok—; eta ez genion utzi iñortxori ere lagun zegiguten kontuzko arazo artan. Eta ondo egiña; zerraldoan zijoana ez bait-zan argizaizko gorputz-itxura bat baizik, eta gorputz-jasotzalleak bereala igerriko bait-zioten, igerri, aren azuntasunik-ezari. Bai. Antziñako laurok —ainbeste "ez" eta bear elkarrekin ikusitako laurok— giñan zerraldoa generama...

—Zein laurok gero?

—Gu laurok, gizona... Millet bera ere gorputz-jasotzalle zan, "bere" zerraldoaren eramalle gurekin batean. Itxuraldatua, jakiña... bere aide batena egiñaz... urrutiko bere aide batena.

—Ba'dakizu, guzti ori gauza arrigarria dana?

—Arrigarria, bañan egia. Gogoan izango dezu, baita, nola garestitu ziran andikan laister Millet'en pinturaki guztiak. Dirua, guk gasta ahal baño geiago genduan. Ba'da Paris'en Millet'en irurogeitamar pinturaki dituan gizon bat. Bi milloi francotan erosiak. Eta, gu Frantzia'n zear genbiltzaneko sei astetan gure margolariak egindako ainbeste ta ainbeste zirri-borro ta saio-pinturakiak... zenbatean saltzen diran bazeneki, arrituta geldituko ziñake! Ez bait-ditugu, ezik, noiznai saltzen!

—Gertakari polita da benetan, arrigarria, arrigarririk bada-ta.

—Bai neski. Esan diteke baietz.

* * *

—Zer egin zuan Millet'ek gero?

—Ixillit eukiko al-didazu?

—Bai.

—Nola gaur goizean, gosál-ondoan, gosaltokitik ba'zijoala-ta, azkar begiratzeko esan dizudan ura? Uraxe da gure *François Millet*.

—Jaun...

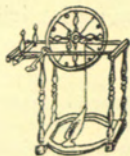
—...goiko maitea! Bai. Bein bakarrik gertatu da, margolari on bat goseak ez iltzea, arek irabazitako txanponak gero besteren boltxikora joateko. Bein bakarrik gertatu da, txori kantaria ez iltzea, iñork jaramonik egin gabe bere bizi guztian kantari jardun-ondoren, gero illetarik ederrenakin eortzia izateko.

Gure txoria etzan il ola.

Guri eskerrak.

MARK TWAIN

Euskeraltzalle: M. LEKUONA

AYMERIC PICAUD

EUSKALERRIA'N BARNIA

Idatzirik ageri zaizkigun lenengo euskal-itzak ez ditugu geronen-gandikoak, gure arbasoen emaitz alegia, auzoaren opari baizik. Lotsagarri benetan egi erregarri auxe, baiñan are lotsagarriago lenengo euskal-itzen zerrenda gorroto-gorroto gindun arrotz bategandik eldu zaigula aitortu bearra (1). Aipa dezagun "etsai maitagarri" onen izena, berak eman baitzigun lenengoz euskeraren berri.

Nork eztu entzun euskaldunetan Aymeric Picaud delakoaz itz egiten? Etzitun bearbada prantzes erromes onek euskaldunentzaz gauza xamurrak esan, baiñan, orren ordez, euskal-izen lerrorik antziñakoena beragandik dugu. Itz sorta ontatik ikus dezakegu, euskerak, lexikoari dagokionez, ordutik ona ez tula aldakizun aundirik egin.

Aymeric Picaud, Poitouarra, Justo Garate'k diñonez (2), 1140 aldean igaro zen Euskalerrria'n barrina, erromes, Compostela'ko bideari jarraiki. Euskalerrria'ri buruzko albisteok *Codex compostellanus* deritzan laugarren liburuan idatzirik utzi zitun poituar erromesak. Emen, bere textotik itzez-itzez lerro batzuk aldatuko ditugu ira-

---

(1) Berzeo'tar Gonzalo euskaldun-erriojatarrak itz bakan batzuk utzi zizkigun bere gaztelar erromanzeoko emanetan sakabanatuta. Berzeo deritzan errian jaio zen 1180'gn. urtean. San Millan de la Cogolla'n egin zitun ikasketak eta beneditanotan sartu zen. II-urtea, 1246'gna. Fausto Arotzena jaunak diñonez euskaldun jatorra zen. Bere idaztitan euskal-itzak an-emenka utzi zizkigun, euren artean "kirola", gaztelera "fiesta" adierazteko eta "Don Bildur", zaldun bildurbera baten izena. Garai artan Errijoja-garaia euskalduna zen, batez ere Ezkarai aldetik.

(2) Orain artean, batzuk normanditar, bestetzuk picarditar jotzen zuten. Ikus: "Viajeros extranjeros en Vasconia", Eneko Mitxelena, Editorial Vasca Ekin, Buenos Aires.

kurlearen jakingarri. Bertatik igarriko diozute prantzitar buru-iritziak etzigula merke-merke saldu euskal-itzen zerrenda.

“Gero, Garazi’ko atetik urbil, eusko-lurralde dago. Beren erriburua Baiona da; itxasegian eta iparraldera datza. Eskualde ontan izkuntz basati bat mintzatzen da. Oianez eta mendiz josia dago. Ez dute ogirik, ardorik eta gaiñerako jakirik ere. Baiñan, ordez, badituzte sagar, garbantzu ta esne. Lur ontan zergari gaiztoak dagoz, alegia, Garazi’ko zubitik urbil, Oztibarre deritzan errian, Donibane’n (Garazi’koa) eta Eiherralarre’n; orok mendate azpitan (3).

“Erromesengana atera oi dira bi edo iru azkon izkillutzat artuta eta bidegabeko zergak kentzen dituzte. Iñork ordaintzeko ukorik egiten ba’du, azkonaz zaurtzen dituzte, zerga-saria kentzen diote, iraindu eta galtzak kendu-azi ere bai.

“Saiereak dira eta beren lurraldea ere alaxen da, saierre, basakoi, landugabe. Beren arpegi suberak eta beren izkuntza basatiak bildur, dardaretan ipintzen dute begira dagokiena. Legez ez dezakete zergarik kendu merkataria baizik, baiñan alaz ere erromes ta bidazti guztiai kentzen die.

“Oiturari dagokionez, gauza bakoitzeko lau edo bost txanpon kendu bear lituzkete: baiñan berak zortzi edo amabi artu oi dituzte. Neurriaren bi alako, beraz.”

Ondoren, gauz auen jakieñean dagozen apaizengana zuzentzen da, onela esanaz: “exkomuniatuak izan ditezela zergariok damurik agertzen ez duten artean penitentzi luze ta bixtakoia egiñaz eta euren zergak neurri onean jartzen dituzten artean.”

Geroago Ibañeta’ko lepoaz diardu: “Mendi ontantxe, kristautasuna Españi’ko lurraldetan zabaldu baiño len, napar jentillak eta euskotarrak, Iondone Iaka’runtz zijozten erromesai lapurtu ez-ezik, bizkarrera jauzi egiten zien asto bailiran ta erail. Mendi onen alboan, iparraldera, Lusaide deritzan erria dago. Karol Aundia bere gudari taldearekin emen zegon bere guda-mutillak Orreaga’n erail zituzteñean. Leku ortatik erromes asko igarotzen dira Iondone Iaka’ra joaki eta ez dute mendira igo nai izaten. Beherakoan eritegia ta eliza dagoz. Erroldan gudari ahaltsuaren arria antxe ikus daiteke iru ezpatakadaz erdibituta. Gero, Orreaga, antziña gudu aundi bat izandakoa. Antxen il ziran Marsilio erregea, Erroldan, Oliveros ta bestetzu, eun da berrogei milla kristau ta mairuen artean nahas-mahas (4).

(3) Aymeric Picaud’en kronika ontan ikusten danez, euskaldunak, Pirene le-
rroko mendate azpitan ipintzen zituzten beren zergariak. Izan ere, Prantzi aldetik
zetozela, iparraldeko muga zabaletan kontrol gaitza zegon, baiñan, Pirene’ko men-
di-
lerrora eldu ezkerro, mendate jakin batzutatik igaro bear denak.

(4) Aymeric Picaud’ek, “Erroldan’en eresiarri” jarraiki eta euskaldunenganako
iguinez, morotarrak leporatzen die Orreaga’ko gurenda. Gai oni buruz, ikusi Kan-
pion’en “Nabarra en su vida histórica”n, *Los verdaderos vencedores de las dos
fincias de Roncesvalles*” deritzan atala.

“Ondoren Naparroa asten da, ogi, ardo, esne ta aberetan ioria. Napar eta euskotarrak alkarren antzekoak dira janari, jantzi ta izkuntza gaitan. Baiñan, euskotarrak arpegiz zuriago dira naparrak baiño. Naparrak eskozitarren tankeran jantzi oi dira, oial beltz eta laburrez, belaunetarañoakoak doi-doi. Oñetakoai *labarkak* deritzaie. Larru illetsuz egiñak dagoz, sobatu bage alegia ta lokarriz lotzen dituzte oin inguruan, gainaldea estaliz soilki ta azpikaldea estali barik.

“*Saiak* deritzaten artillezko kapatxo beltzak daramazkite ukalondotaraño luzatuak egal tximatuen iduri. Jantzi, zatarki egiten dira eta jan-edan alaber. Izan ere, napar etxetako senditan bai morroiak eta bai nagusiak, bai neskameak eta bai etxeakoandreak, janari guziak plater batean nahas-mahas artzen dituzte eta jakiok ez dituzte zalia-kin artzen, eskuz baizik.” (5)

Gogorrenak ordea esateko dago. Euskaldunenganako gorrotoa ezin gorde du ondorengo itz oetan: “Jende au basatia da, beste jendakien antzik gabea oituretan eta izatez. Malezia darie; kolorez beltzak eta itxuraz iguingarriak dira. Gaiztagiñak, biurriak, dollorrek eta fede onik eztago beren baitan. Ustel, lizun, ordi, jendea indarrez beartzen nausi, sabelgorri ta oies. Gizontasunik gabeak, arbuigarri, biotzgogor, anker, gaiztagintsu, setatsu. Ondasunik gabeak, bizio ta dollorkeri guzitan murgilduak, getar ta morotarren kideko eta orotan gure prantzitar erriaren etsai zital. Txanpon baten truk napar edo euskotar batek prantzes bat iltzen du ahal dularik.”

Oraindik ere gogorragoak esan bide ditu, Garate'k laburki esaten baitu (6): “Lo que sigue no podría aquí copiarse.” Azkeneko zatiar xamurrago ari da. Orra:

“Alabaiña, gudu-zelaian gogorak dira eta etsai lurraldeak erasotzen ausartak. Amarrenak ordaintzen kezkatia eta aldare eskeintzak ordaintzen zintzoak. Naparrak, elizara noiz-nai dijoalarik, Jaungoikoa'ri ogi, ardo, gari edo beste ondasunen eskeintza egiten dio. Na-

(5) Aymeric Picaud'en esan onek ziñez txunditurik uzten gaitu, Erdi-Aro osoan gauza arrunta baitzen Europa guztian txali ta plater gabe jatea. Alda dezagun adibidez Rafael Altamira'k bere “Historia de España” zoragarrian diñoa XI'gn. eunikit XIII'garrenerañoako oiturai buruz: “Pertsonak oi zuten txukuntasan-legea etzan noski gela-apainketa eta mueblegintzan gerotik-geroako lujo ta eronoi aundiagoak agintzen zuten neurrikoa. Jantziak urratu arte eraman oi zituzten soñean, aldatzeke ta garbitzeke. Esku-ortzik (tenedoreak) etzuten ezagun, platerak ere nekez zuten bakoitzak norbere eta mantelak bakan ziran. Ezurrak eta jaki enparauak mai gainean edo lurrean jaurtigita gelditu oi ziran. Nolanaike soin-garbitetak berriz bakanak ziran.” Ba'diteke Poituar erromesa txukuntasan-zalea, higiene zalea alegia, izatea baiñan, bere jaioterritik Iondone Iaka edo Compostela bidean topatu ote zun iñun gurea baiño erri txukunagorik? Naike lan, orain irakurritakoak egi ba'dira eta Altamira eztagu iñundik ere gezurzale. Campión ere arri ta zur gelditzen da xehetasun ontaz eta au dala-ta *Codex*'en egizkotasuna zalantzakorra litza-kela diño beste ezaugarri askok egiztatu ezpa'lezate.

(6) Loc. cit.

parrak edo euskotarrak, noranai dijoalarik, alboka darama lepotik zintzilik eiztarien gixa eta eskubiko eskuan bi edo iru gezi eraman oi ditu "aucona" k deritzatenak. Etxean sartzean eta ateratzekoan miruak bezala txistu egiten du. Diñoenez, eskozitarren jatorrikoak omen dira, aien antzekoak baitira oiturretan eta orotan."

Ez gera luze jardungo idazki onen komentarietan, baiñan, Poituar erromesaren esamesok nun zuten jatorri jakitea on izango zaigulakoan, Arturo Kanpion'en irizpidea agertuko dugu labur-zurrean (7).

1.º) Gotar eta francotarren artean euskalduna gorrotoz ikusia zegoen, antziña eusko-akitaniarrakin euki zituzten gudagatik eta geroago Orreaga'n euskotarragandik artu zuten jipoiagatik.

2.ºgn.) Gorroto eta erremen onek Erdi-aro guzian edo geienez iraun zun belaunez-belaun.

3.ºgn.) Iondone Iaka (Santiago de Compostela) bera euskal-etsai-goarean kabi izan zen, "Historia Compostelana" deritzan liburuan ikusi ditekenez.

4.ºgn.) Aymeric Picaud'ek damazkigun berriak bitarikoak dira: batzuk bere begi-oarrez jasotakoak eta besteak, ots! berak ikusi gabe, euskal-etsaien abotatik jasotakoak. Txarkeririk beltzenak auetan dute jatorri noski baiño noskiago. Alabaiña, Picaud'ek biotza ongarririk zeukan aboz-abo zebiltzan iraiñak zabaltzeko ta aupatzeko. Izan ere, nola onartu ditzakegu prantzitar erromes onen itz beroak, euskaldunen kontrako gorrotoz irakiten dagola ikusirik? Zer egitasun aitordizaiekegu erromes subera onen itzai euskaldunakatik ba'diño "gure prantzitar erriaren etsai zital" dirala ta "txanpon baten truk napar edo euskotar batek prantzes bat iltzen du" la?

Luzetxo ari ba'naiz ere, eztut uste aski mintzatu naizenik auzi onen lau saietsak ongi arakatuak gel ditezen. Jo dezagun, Poituar erromesak esaten ditunak oro egi dirala. Ala izanik, gizadi oies ta aberetsu aiek XX'gn. mendeko gizadi landu eta eziaren zentzuz juzga ote ditzakegu? Ez noski! Aldiak bere lana egin du ordutik ona eta orduko gizarteak etzituzten gauzak oraingo begiz ebazten. Legea ere alaxe zen, gizadi basa aren zentzukoa, gogor, anker, apenkor, ogeigarren mendeko gizadia dar-dar batean jartzekoa.

Zertzuk dira Picaud'ek egiten ditun salaketarik gaiztoenak euskaldunen aurka? Erromesak lumatzen zituztela, zaurtzen eta iltzen ere bai. Orra ba; lapurtzea ta iñor iltzea, otzean batez ere, gaizki dago, oso gaizki mundua mundu dan ezker. Alabaiña, olakoak, aldi aietan gauza arruntak ziran. Goazan, adibidez, España'ko alor zabaletara eta dakusagun Rafael Altamira ixtorigille ospatsuak zer diñon aldi beretsuko gizarte-oiturak estudiatuz. Gaztela'ko aundikiatz diardu le-

(7) "Nabarra en su vida histórica"n. "Los Baskones", 13, 14, 15, 16, 22 orrialdetan barna.

ro auetan: "Jauntasun-babesak onik egin ahal zukean denbora naha-
 si aietan erri aul eta esku-gabearen alde, aundikiak gizonki kumpli
 ba'lezate beren eginbearra eta beren errialdeko muga-barnetan etsi.
 Ondikotz, etzan alakorik gerta. Aundikiak, eskuarki, beren morroi
 ta mendekoak ez-ezik, auzo-lurretako bizilagunak ere zigorperatzen
 zituzten. Beren gaztelutatik aterarik, erriak eraso, soroak birrindu,
 urko abereaz jabetu, eta bidazti, sal-erosle ta erromesak geldo-erazi
 ondoren zituztenak ostuz ibilli oi ziran. Sarritan, aundikien arteko
 guduak lapurgintzako txango auetan zuten jatorri. Gotzaiak eta erre-
 gek ere parte artu oi zuten aundiki menpekoak etziran lurretako erri-
 tarren bizi ta ondasunak aldezteko eta baita ere erritar edo atzerri-
 tar bidaztien lagungarri. Aundiki lapurgintzak, ala're, eunki luzetan
 iraun zizun gizarte bizi-legearen eta pakearen galgarri." (8)

Komentariak norberak egin bitza. Nik, oartxo au soilki: Espa-
 ñia'n alakoak gertatzen ba'ziran ez ote agitzen alatsu feudalismo an-
 kerraren mende zetzan Europa zahar guztian? Obe zukean, beraz,
 Picaud'ek, auzoa txukuntzen asi aurretik norbere etxeari begira.

Ona orain, txarkeri guzti auen alboan utzi zigun edergallua, aldi
 artan jasotako euskal-itzen zerrenda, alegia.

Urtzia, Jaungoikoa adierazteko. Orain, "ortze", cielo, firmamento
 esateko darabilgu. Bi itzok bat dituzu noski, edo-ta senideak beintzat.
Andrea Maria, Andra Mari; *orgi* (ore-gi'tik ote?) oraingo ogi;
ardum, ardo ordez.

Latin tankerako zerki edo akusativoa berak erantxita da noski.
Aragi, *arrain* eta *etxea* gaur bezelaxe. *Iaona*, iauna, jauna; *andrea*,
 berdin; *elizera*, eliza. Zaraitzu'n oraindik ere tankera ortan esaten
 omen dute. Ba'diteke ordea "elizera joan"etik artua izatea; *belaterra*,
 apaiza, abadea, Erronkari'n esaten duten "bereterra"ren senide; *gari*,
 berdin; *wrik*, ura, mugatu gabeko tankeran jasota; *erregia*, berdin;
aukona, azkona, utsegite bat dirudi; *labarka*, abarka, onek ere bai;
saiá, erderazko capa; *Iaona done Iakue*, Santiago apostolua.

Amaikatxo jardunaldiren iturri izan da noski Poituar erromes
 buru-iritzia. Jardunok eztute kalterik eta bai probetxu zentzuak eta
 zuhurtziak ba'garamatzi gure bidean. Gaiñera, orainaldiko gizaroak
 ez ditu bere eskuko orain mende laurden edo mende erdi argitaratu-
 tako liburu ta aldizkariak eta gaztedi berri onen jakingarri, nire iriz-
 pideaz mamiturik, atondu ditut batez lerrotxo ernegarriok.

ETXAIDE'TAR YON

(8) "Historia de España y de la civilización española", 310'gn. orrialdea.

Urkijo-Mintegiko solas-aldia.

(25-XI-1954)

Euskal-Drakurketak

Jaungoikoa-k digula gabon, jaun-andreak...

Kopeta bearrean naiz ziñez, emen, euskal-jakintza-jauregiko mandio-nagusi ontan, illero oi ditugun jardunaldietan entzunak entzunda, gaur, zuek guzietaz inguratutik, ill ontako legea, euskal gaietaz euskeraz, tajuz eta buruz zueri eskeintzeko.

Bada emen *Aingeru* izeneko bat oraingoan deabru-maxiatzalle gisa jokatzu ni emen zuen erdira bota nauena. Lanak izan ditut aspaldi ontan aren eraso biziari aitzeki egokirik ezin asmatuz... Nere alegi-ñik bikañenak indarririk ez nunbait ta... adiskide-bultzadak eraginda, jokaldi makurrez, emen nazute arlote ta trakets zuen aurrean... ta jakiña, azken-buruan, guziok galtzalle.

Bañan, ala bearrez, emen nagonez ta zuen baimenez lanari asiera emanik, gaurko saio ontan euskal-idazle ospetsuren baten bizien berri ta oi bezelako idatzien azterketa zeatzik entzungo ez dezutela aitortuko dizutet leen-lenik. Kale-abotsa dezue gaurkoa. Euskaltzale-sutondoko oiartzuna. Ez izkuntz-gramatikaz, ta aditz artu-emanen, ta joskera legez, ta onelako goi-jakintzaz, ongi jantziaren itzaldi entzungarria. Dechepare, Leizarraga, Axular, Bilintx, Iturriaga, Elizanburu... ta beste onelako gizon-ospatsuetaz eleketik ez, gaur, emen.

Beraz: Euskaltzain agurgarriak, idazle txalogarriak, entzule euskaldunak, barka, otoi, zuen jakin-miña ezer funtzesko erakusbidez onoko apur au ere gaur asetzen ez badet.

* * *

Badet nik adiskide begi-begikoa, umetxo garaiez gurasoengandik euskera gozo-gozo edoski zuna. Gero, zoritxarrez gerta oi dan bezela, eskoletara jo ta ikasketara loturik, euskera baztertu ta erderaz barra-barra, bere burua edertuz edo ageri izan zun zenbait urtez...

Baña mendizalea izaki... iñundik arra barnean zirika ari... ta, Aralar-ko artzaiekin-eta euskeraz jardunketa eutsi naiak, euskera leen baño sakonxeago ikasteari euskeraz berriro jabetzeari, beartu arazi zun. Gaurko egunez, berrogeitik gorako adiskide onek ba dizute etxean liburutegi ornitu xamarra, ta eguneroko ogiak eska oi dun lan-saio latzaren ondoren, zine, teatro ala radio xixtriñ-arrotzak damaien bazkari muziñ egiñik, liburutegiko euskal-salletik, maitekiro, liburuxka bat edo beste artzen du ta alki biguñean ongi exeririk irakurketari ekiten dio. Ta eguneko une xarmagarrietakoa botatzen omen du gure-gurea den izkeraz begi-biotzak eta anima osoa ezin obeki gozatuz.

Euskeraz irakurtze ontas badu nere adiskide onek aburu zeatza, erabaki biribilla. Bi oñekoetan entzuteko belarri dutenei... sorbalda gañekoa txapelaz ala ginballaz estaltzen dutenei... kaska-soil ala adats apañik erakutsiz dabilenei... *IRAKURTZE onek omen du benetan garrantzi*, garrantzi nagusi, gure literatura idatziaz ari galararik, dio nere adiskide miñ onek. Ta Peru-Kurrulo-keri tankerakoa izan arren, esan orreri nagokio ni ere ta beste zenbait ere bai...

Beste abenda ta giz-elkarteari buruz, negar-erri ontan euskeldolik damakigunok, anima salbo, mundu-zear diren elbi guziera buruz, esku-kolpe trebe batez sukalde bazterrean arrapa ditekén samaldatxoa baizik ez gera noski. Gutxi, oso gutxi... Ta odolekoak izanagatik, euskera dakigunak...? Askoz gutxiago... samaldatxoaren erdia ere ez... Ta euskera dakigunetatik... obeki esan; beti euskeraz ari diranetatik, ala al degun aldioro, edo beintzat iñoizka ari oi geranetatik... *ZENBAT OTE IRAKURTZEN DAKIGUNOK...?* Gutxiago oraindik. Askoz, baño, askoz gutxiago...! Ta zatitu orain, entzule maiteok, irakurtzen dakigunok, onoko auek bizkaitar, besteok lapurtar, aruzkoak xuberotar, orko oiek Gipuzkoar, eta abar... eta zuek esan nola-ko lanbidea ditekén, nai ta nai ez, euskel-liburu berri batetik bosteunen bat ale saltzera irixteko. artu bear dan lanbide nekezkoa, jo bear dan burruka latza... A, ta... *saldu-liburuetatik zenbat, ez ote dira gelditzen, etxe-liburutegitako apal egokienetan orixe bai, bizkar-aldia nabarmen eta dirdaitsu, baño agian, labanas orrialdeak banazka ipiñi gabe...?* Ezpaitet oraindik galdetu euskaldun eta irakurle izanagatik *IRAKUR-ZALE zenbat ote geran...!!*

Euskeraz irakurtzen jakitea, nere adiskideak dionez, idazleak idaztekoan darabilkin aria, izki, lerro, ahapaldi ta orrikkak elkar eransteke erabilli oi dun ari xume-xotilla, ongi ta txukun berriro matazan ariltzea omen da. Batzuetan joskera extuz erabilli du ari ori idazleak; besteetan nasaixeagoz; batek, txuxen eta urri; bestek irabioka ta jori... Norberaren idazkerak du or zer-ikusirik nagusiena. *IRAKURLE* dan irakurleak ordea ari xume-xotil ori leen-izkian jaso, ta arilketa bizian, txori-leporik gabe, etenik gabe, airoski ta errazki.

azken-iskiraño, mataza txukunez biribiltzen du irakurketa amaítzeaz bat.

Seda, algodoi ala artilezko mataza-biltzen emakumezkoak nagusi. Amaika gonadun, neskatx pinpirin dela, etxeoandre zabal, ala amona xar ikusten ditugu, eskumutur arin trebe, mataza bikañik pillotatzen... Gutako gizasemea jarri bear arlo berean!! Ikustekoak lirake ango trabak, ango eten-aldiak, ta ango poto-egiteak... Zer esan nai onek? Arian ariak ba-dakarrela beti beste eraz ezin diteken etekin berezia. Trebetasuna!!

Irakurtzekoan, euskel-irakurketan alegia, berdin-berdin... Ari dana nagusi. Saiatzen dana errezki burutzen. Alegintzen danarentzat idaztiaren altxor-muña. Irakurte-orduk sartzen ditunak, euskal-idaztien bidez gozamenik barnekoena. Euskeraz idatzitako ainbeste orrialdi zoragarri *irakurle langillearentzat bakarrik* gain-gañoak opari unki-garri... Arian-ariak bakarrik dakarren etekin berezia. Irakurtzeko trebetasuna, gaitasuna! *Ta onekin iaun andreak gure euskal-literatura-idaztiaren osasun beta.*

Aolku emateko esku balu auxe barreatuko omen luke esker-eskuira nere adiskideak. "Irakurtze-lan ontan, asierako nekeak gaintzeko... ekin. Iñoiz asper-aldia baletor... ekin. Gaur ongi ulertzen ezpadet... ekin. Mingañaak traba ta itzak zuzen eta eroso eldu ezpadira, ozenki irakurritz, goratik, EKIN... Beti EKIN... EKIN ETA JARRAI...!!

Baña gaur ta orain neretik ari naiz ekiteko ez baño egoteko aroa dute euskel-irakurleak, dozenatxoren batzuek alperkeri ontaz joak ezpadira ere. Gaur, erdel-idaztietara beñere baño geiago leiatuz euskerazkoak baztarrera bota oi dizkigute euskaldun asko ta askok. Noiz ta gaur ikusi bear aldaketa erdiragarri au! Gaur, iñoiz ez bezelako euskel-idazle bikañak, irakurgai gain-gañoak ematen dizkigutenean... Gaur, biotz-euskaldunen jakin-mifük barren-barrengoanak, amaikatxo euskel-liburu berritan erabat ase ditezkenean... Noiz ta gaur...!

Alaz guztiz. Gure erriaren au, gaitz txarra izan arren; Euskalerrizear eritasun gaizto au etxe askotan nabari arren; une larria benetan gure izkuntzarena izan arren *etorkizun illuna urratuz, itxaropen aundia nik, Jaungoikoa lagun, susper-aldi ederra euskerak ezagutuko dulakoan.*

Orain zenbait egun, Jauregi ontan bertan, nere erritar eta ume-tandiko eskola-kide dan Aldundi-Buruzagia-ren itz mardulak entzundakoan... Bilbo-n jaio, Donosti-n bizi ta orain lau bat urte emen ilberria degun langille purrukatu aren omenez eta abizenez, Aldundi-Buruzagi arek asmatutako elkarte orain, indarberriturik, lanean gogor aстера doanean... emen illero ikusten ditugun buru argizko euskel-jakintsu ta biotz zabaleko euskaltzale multsoaren ekiñean siñesturik... ta euskaldun-kasta leize-ondarreraño oraindik erori ez-tala

oarturik... itxaropenari bide eman bear zaiola nago, euskera euste ta sendotze ontan.

* * *

Aurrera biderako... ta ezertako baldin bada... ta emen ontzat artzekoa balitz-edo, zenbait adiskidek dabilkigun asmoa azalduko nizuteke laburzki.

Alegia, alperkeriak jotako gaurko euskaldunei, euskeraz ezer irakurtzeko ez astirik t'ez gogorik ez duten oiei, *begietatik (irakurris) ez, baño belarrietatik (entzunag)* sortu bear zaiela euskeraganako ben-zaletasuna, aientzat, irakurtzeko *lana*, entzuteko *opor-aldi* atsegiñean trukatzuz. Ta ortarako, milla bederatzieun ta berrogeita amalau-garrenean bai gera, jaun-andreak, ari-magnetofonikaz baliatuz, esale ta mintzalari gain-gañekoak aukeratuz, irakurle berezienak bereziz. gaiak eska ala umetxo, neskatz, gizaseme, agure edo delakoen abots autaz, ainbeste euskal-idatzi jator, arira erantsiz, berealdiko zinta-sailla osatu.

Oartzen al gera, jaun-andreak, radio-zear euskaldun-etxeetan, ala, emen ala edonun jendea batzartuz, magnetofonikaz ezin obeki bilduak. trebeki, abilki, entzun araziko bagenitu, nolako zirrara ta nolako azal-*ket arrigarria* (erderaz "revelacion") sortzen al genezake gure errian? Ez ote litzake askotan ustegabeko azalke au zenbait irakurle alpe-*rrantzat*, iñoiz irakurtzeko asmo ez luteken euskaldumentzat, euskel-*literaturaganako*, joera sortzeko, euskel-irakurketara beren buruak lotu arazteko, asma diteken bultzaldirik miraritsuen?

* * *

Barkatu jaun-andreak ontan geiegi luzatu ba-naiz. Neretik naikoa da ta orain besterenetik ariko naiz. Esan baitet len nere adiskideak nolako irakurraldi zoragarriak egin oi ditun begi-belarrien atsegin-garri ta animan gozagarri. Bada, arek esanik, atsegiñen zaion salletik zenbait lerro ta lantxo labor irakurriko dizkizutet. Ni baño irakurle gurenagoa bazenute a zer entzun-aldia zuena ta a zer belarri-kolpea magnetofonikaz beste aiei eskeñiko geniena...

* * *

Illunabar batez, oi bezela, irakurtzeari ekin dio gure adiskideak, ta aurre-egunetan asi-liburuan jarraituki, zati auxe irakurri zun. Begira zein egoki ta xeeki edesti-zatitxo jakingarria gaurko gure idazle batek olerkiz eskeñi digun. Errodrigo artzaiari an mendian Andra-Mari, ta aterpe truke, legorte luze buruan euri-asegarria eskeñi

Euskal-erriari. Artzaia Oñati-ra jetxi albistari... ta ona ango gertaerak.

Zar eta gazte ez omen ziran
araño igotzeko beste
Gazte-talde bat bildu zan bertan
(ez errizain ta apaiz gabe)
Errodrigo-kin malkarrak-zear
mendirra jotzeko trebe,
Jakin bear zan ziñ-emandako
Miraria egi ote...

Oñatiarrak ikusi zuten
gizataldea abiatzen,
Aloña-n gora urrutiratzen
an lepoan izkutatzen...
Noiz itzuliko zai geldi ziran
...Bañan itzuli baño len,
lur egarriak txukatu ala
euri mardula ariko zen.

Aloña-z aruntz, Gesaltza-n gora
aurrez aurretik bidari,
mendigañean izar ederra
zijoakien gidari.
Bi ordu luze jarrai zioten
izar mirarizkoari...
Ta ara-alakoan nun takatzen dan
arantz batean ñirñari

Euskal-egunen Eguberria
Zeru ber-bera guregan.
Jesus aurtxo besoan eta
txiliña alboan dilindan,
kristau begien zoragarritzat
antxen Ama Arantza-gain
seme berrien Epifani-ko
ikusaria artzeko zain...

Bertaratzean begiz-jo orduko
belaunikatuz bat-batez,
ezin aspertu ziran iñola
Birjiñari begiratzet.
Ezin lasaitu biotz-pilpira,
itz-eten bat edo bestez...

Ordurarteko euskal-fedea
mintza zan aien ezpañez:

OÑATIARRAK:

Andra Mari, Andra Mari
amesten genuen sari.
Gaspar ta Meltxór ta Baltaxarrek
beren errien opari,
eman zizuten urre ta mirra
pobreok ezin eskeñi...

Parreirriz Amak begiratze zun
aurreko gizataldea
Parreirriz ere aien urrengo
errezka etengabea,
aien urrengo etorriko zan
erromeri-sail luzea...
begiak ikus-ala guzian
zetorren euskal-Fedea.

OÑATIARRAK:

Danok gaituzu, bai, pobre;
baño danok danok gazte.
Zuk itz-erdi bat mintza orduko,
bai pozik beteko ere...
Zer nai diguzu? Agindu Ama!
Zure esanerako gaude!

ANDRA-MARI-K

“Ermitatxo bat eidazu,
izan dezadan ostatu,
izan dezadan, izan dezazun,
izan dezagun ostatu.
Ni ta Jesus-ek ta Euskalerriak
irurok bat bear degu.”

Itxumustuan antola zuten
ordukoz estalpetxo.
Aga ta-arbastaz josia zanez
etzan ez ainbestekoa.
Len-maitasunak jaso zunetik

ortitxek maitatzekoa.
Euskal-federik ba-zan, egingo
zuten bai obeagoa.

Berri eraman nairik, kalera
abitu ziran lenballen.
Laño-mordoak alkarren-gainka
aurrea artu zieten.
Goi-errukia tanto loditan
asi zan, aiek baño len,
Euskalerriko soro ta animak
bizitz berrira xuxperten...

Mendirakoan izarra eta
kalerakoan euria
txangotaldeak beti izan zuen
aurretik albistaria.
Izarrak izar agertu zien
nun zegoen Miraria.
Euriak euri asetu zien
lur ta animen egarria.

Oñatiarrak ikusi zuten
txangotaldea izkututzen.
Gesaltzan-gora zer gertatzen zan
arrezkeroz e-tzekiten
Ta ala, zai ta zai noiz itzuliko
zeudela... aiek baño len
Mirariaren albiste emanaz
euri mardula asi zuen.

Zati entzunbera ta atsegiña! Ezta ala...? Amaiko onelako ta gu-
renagoak baditu zuek eta nik dakigun liburu arrek... Ta gure erriak,
eunetik iya eun, euskel-liburu ori... badanik ere eztaki!!!

* * *

Ona emen orain, gipuzkoar ez diren beste izkelgietaz jabetze
arren nere adiskideak askotan irakurtzen ditun lerro-aldietatik bein
irakurritakoa...

Illa degu egillea urte asko eztala. Emen, batzuen-batzuek eza-
gutu zenuten. Inoiz idazle xee, errez, ta begi-zorrotz bezin luma-
trebe-dunik izan badegu, auxe, bat noski. Napar-iparraldekoa izanik,

benabartarrez idatzi oi zun beti. Begira zein argazki edo erretrato zeatza utzi zigun, orain ogei urte, gure *gisa-guren* batena...

GURE GIZONAK

Arthur Canpion

Ene goresmen audienak xumeak litezke gizon hunek merezi dituen neurrirat heltzeko.

Nik ez dut uste egundaino Eskualherrian izan den gizon bat Kanpion-en idurikoa, berrogeita hamar urtez lanian arizan denik, gogobihotzak oso osoak ezarri dituenak, yadura suharrarekin, eskuararen eta Eskualherriaren alde.

Aita-ama aberatsen semia, aiserian eta buru-austerik gabe bizitzen ahal zena, hogoi ta hamar urtetan, gazteriaren harrokeriak arinkeriak eta yostetak alde bat utzirik, gure yakintsu haundia. Eskualdun baten bihotzian alha diteken khar saminarekin lehiatzen da liburutegietan ikhertzen aitzineko paper zaharretan diren Nafarroako eta Eskualherriko berri guziak, gure iturburuetaraino miatzen.

Hogoita hamar urtetan etzakien eskuara!, bainan bere yite burukoia eta adimendu ahaltzu eta argia, bihotz kartsuari elgarturik, lotzen da ikasterat gure arbasoen elhea.

Eta, harrigarri dena. Sei urteren buruko agertarazi zuen denek ezagutzen dugun liburu aiphu haundikua "Gramática de los cuatro dialectos vascos" deitua.

Ze izigarriko lanak etzituen yasan holako liburu baten idazteko! Lau eskuara mota horietarik ikasteko eta yabetzeko! Eta hain ephelaburrian!

Eta hainbertze urte iraganikan ere, haren denborako agertzeez geroz, oraino, egungo egunian, bertze holako liburu agertu artean, Kanpion-en Gramatika-k beti atxikitzen du bere lehen errunkako tokia. Gizon miresgarria.

Lerro labur hauetan ez dut eremurik xeheki aipatzeko Kanpion-ek idatzi dituen liburu multso haundia, hain ezagutuak eta edatuak direnak Eskualherriko zeretan yarraikitzen direnen artean.

Aipa dezagun haren libururik mamitsuena, zointan agertzen eta erakusten daukun noraino heltzen den Kanpion-en yakitate haundia.

CELTAS, IBEROS Y EUSKAROS deitzen da liburu hau. Lan gaitz hori idazteko behar izan dit: yakin zortzi edo hamar hizkuntza zaharrak, urruneko mendeetan itzaliak direnak; sanscrito, copto, ibero, celta, aquitano, etrusko eta holako bertze: greco ta latinez bertzalde.

Eta lan horiek oro, eskuararen eta eskualdunen iturburuak yakinarazteko!

Hortik asmatzen ahal duzie, irakurleak, nolako buria duen, ze adimendu gaitza alhatzen duen barnian.

Ba eta bihotza ere, hein ber-berekoa du, sekula itzaltzen ahal den gar batekin; eta handik ateratzen diren argiak eta pindarrak Eskualherriaren amodioaren ganik hedatzen ditu, bere erakaspenen dohainak bezala.

Harrigarri da Kanpion-ek agertarazi dituen paper zaharrak "Cámara de Comptos" eta "Archivo de Navarra"-ko liburutegietan ikertuz, sekula kordokatu gabe, mia eta mia, bere yakin nahiaren gosea asetzeko, eta Nafartarrerri yakinarazteko "Euskarianas" liburu ederrekin zer ginen aitzineko mendeetan.

Paper horietan, milazka ikertuak, badira erakusten dauzkutenak egunez-egun erregeren eta Nafarroako erresumaren xahutzeen xehe-tasunak. Guduen gostatzeak, yauregi eta gazteluen antolamenduak edo erakitzeak, bizigailluen salneurriak, oturuntzetako konduak, langilleen eta sehien alakairuak, gaixtakinien salatarien sariak... Hots; denbora hetako xahubide eta gertakari larri ala xeheak, tiletez-tilet emanak, eta ezagutarazten dauzkutenak orduko bizitzea argitasun haundiarekin.

Eta Canpion hain da gizon langilea, nun adin haundian izanikan ere, dremendenik ez da etsitzen, ez enheatzen, ez eta akitzen ere: aitzitik, goxotasunian ari da, eta ariko, azken hatsaren tenoreaino, bururik altxatu gabe, gazteriaren khar berarekin.

Nork erran lezake, orai berian, lauetan hogoi urtetan, agertzekotan dituela hiru liburu, moldetegirat eramaiteko prest?

Yakintsu haundiek, adimenduko lanak, bizi direno, ez dituzte uzten ahal. Heien gogoko hazkurriaren gaiak, yanariak bezain baitezpadakoak dira beren biziari.

Bizkitartean, dolumin hitsarekin behar dugu aitortu, gure gizon haundiari ez dakotela denek egin, merezi dituen goresmenak. Zenbait yaidura tzarrek itsuturik, ukatu dazkote zonbaitek, edo bederen ahantzi, holako gizon ohoregarri bati, dohazkon laudorioak.

Gorets dezagun gure Kanpion haundia, eta Yinkua-k irauaraz dezala anitz urthez.

* * *

Jaun audiak.—Bego irakurritako ori esanik, entzunik eta... nik uste, *onetsirik ere...* ta goazen aurrera.

* * *

Zenbat eta zenbat euskal-liburu bikain ez dira azken-urteotan argitaldu erligio-gaiez, kristau-legez diardutenak? Zernaitarako gora-

bidez badu euskaldun-fededunak aukera ugaria idazle-multso txalagarriari eskerrak. Ainbeste aipatutako nere adiskideak liburu bat omen du gogoko, orratio, Mezarakoan. Ona emen, adibidez, bi zatitxo, andik artuak. Oartu, jaun-andriak, euskeraren gaitasuna Jaungoiko t'anima-gaietaz aritzeko.

Lenengoa :

Paul Bidali doatsuaren irakaspena Kolosoko-eri.—Anaiak. Jainkoaren autatu, bereizi, maitagarri zeraten ezker, jantzi zaitzete biotzerrukiz, ongrifnez, umiltasunez, neurribidez eta egonarriz. Jasan eta barka, elkarren arteko akarbiderik balitza. Jaunak barkatu dizuen bezala, zuek ere barka elkarri. Guzi oien gañetik, ezazute maitasun, ori baita birtute guzien lokarria. Bego garai zuengan Kristoren pakea, artara deituak baitzerate, gorputz antzeko bat egiñez. Zaitzete esker oneko ere. Bebil oparo zuenean Kristoren itza. Senik audienaz elkar argitu ta berotu ezazute. Esker oneko gogoz goretsazute Jainkoa zuen biotzetan, eresi ta kantu ta oi. Itzezin naiz jardun, edozertan ari zeratela, guzia Jesukristoren izenean egizute, Aren bidez Jainkora-ri esker ona erakutsiz.

Bigarrena :

Berri-Onaren zati au Lukas-enetik.—Beiñola, Jesus eserita irakasten ari zala, ba-zeuden an ere pariseu ta lege-irakasle, Galilea-ko ta Judea-ko erri guzietatik etorriak, bai ta Jerusalem-dik ere, ta Jauna-ren indarra ari zan an sendaketan. Ontan, elbarri bat zerraldoan zekarten gizon batzuek, Jesus-eri aurkezteko, etxe-barnera sartu nai zuten. Sarbiderik ez ikustean —alako jendeketa baitzan— sapai-gañera igo ta teilla artetik zerraldoa eratxi zuten erdira, Jesus-en aurrera. Aien siñestea ikusirik, “*Gizona, esan zion, pekatuak barkatzen ditizut*”. Orduan, idazlari ta pariseuek beren-baitan asmaketan ari ziran. “Nor da, birao-ontzi ori? Jainkoa-k beste iñork barka al ditzake pekatuak?”. “*Zer ari zerate? esan zien Jesus-ek aien asma-keta igarririk. Zer da esaten errezago? obenak barkatzen zaizkizu, ala, jeiki ta zabiltza? Gizasemeak oben-barkatze-ko eskubide lurrean badula ikus dezazuten, NIK AGINTZEN DIZUT, diotsa elbarriari, JEIKI ZAIITE, TA ZERRALDOA ARTUTA ZOAZ ETXERA*”. Berela aien aurrean jeikirik, zetzaneko zerraldoa artuta etxera joan zan, Jainkoa goretsiz. Guziek, zoraturik, Jainkoa gorestan zuten, eta bildurrez beterik zerasaten: “arritze-koak ikusi ditugu egun”.

* * *

Jaun andriak: ez ote da lotsagarri... ta mingarri, omen audieneko euskaratzalleari zor dizkiogun bi euskel-zati oiek eta beste asko, ta asko gure erriak, irakurri ez dula nai, ala, irarkutzen ez dakila-ta... diranik ere ez jakitea!!

Goazen beste sail batera.

Esan dizuet len (eramankizun aundiko entzuleak), nere adiskidea, obeki esan gaurko "gure gizona", Aralar-zalea dala. Amaika ibillaldi egindakoa bera, Amezketeta, Azkarate, Uztegi, Gaintze, Intze, Errazkin, Baraibar, Larraitz, Zaldibi, Ataun ta beste zenbat errixkaetatik malda gorari ekinda. Aralar'en; arkaiztegi latzak, mallor itxusiak, ospel sakonak, egutera atsegiñak, larre aberatsak, baso itzalak... egizko mendiak ditzaken zer-nai guziak ugari ta ikusgarri... Ikusgarriena ordea, ta entzungarriena, *Aralar-en artzaia*. Zenbat solasaldi gozo, dionez, txabol-sutondoan!... zenbat ikastaldi eder mendigizon aiengandik!... zenbat izen-parrasta ta esan-aldi bikain euskera bizian, aiei entzunik kuadernotxora maiteki jasoak!

Au luze dijoa ta etzaituet asper-arazi nai. Bizpairu orrixka be deren irauliko dizkuzutet.

Sorgin-kontua lenbizi. Amezketeta-ko Joxe Antonio "Arretxe"ri, bein Aralar-en gañez-gain alkarrekin ibilki, jasotakoa.

Martolo-k andrea sorgiña omen tzun. Erretiro txarreko gizona zen. Intze-koa zan bea, ta ba omen dator Betelu-tik etxera beandu beandu. Kueba txarrak ba die an ta atera zaizkio lau sorgin... Kate-soñu ta ixtilua ba omen tzekarten. Zalditik jetxi zen Martolo ta esan zion... "Milla-berrogei"... ta makillez kolpea tira... ta ez omen tzun ezer arrapatzen... sorgiñak paizien. BERE ANDREA LAUETAKO BAT, gaxtoena... zakur-gorri bat, kate-soñuz tirrikiti tarraka... Zaldie kapestrutik artuta etorri zen Martolo, erriko maxu Balerdi-neaño, ta "*Balerdi*"! oju egin omen tzun. Ta, barruan, apaizak Balerdi-ri: "Beidok geo ez mugitu... olako ek, eta... dabil lela nai bau"... Utzi intzion Balerdi-k. Geo segitu û Martolo-k ramaletik zaldia zula... etxe año allegatua... ta *lentxeo sorgiñek kalmatu*... Atea irikitzeo andreak... andreak atea iriki... ta Martolo, sartu orduko, muturrez aurrera erori... ta andreak erritan: "Erre-tiatzeko zenbat egiñal eiten deu, ta olako bateen, besteen-batek zer-bait oker egingo dizu"... Martolo erori zen garaien, etxeko ganadu guzie kakorroz asi ta zuntioiak eta kateak eten eta libratu omen tzeen".

"Arretxe"rena bigarrena ere ta ari berberekoa:

"Martolo-k bi seme omen zitun ta mendin eukitzen zitun, etxeen etzien eitenda... makillez ebakitzen bai-zitun. Juntzen Martolo, eun latez, mutilleeta, Ormarazreta alde, ta txabola arrimatu zaneke bertan arapatu bie... bat atera kanpora ta makillekin eman pasada bat ederra ta beekin artu... Illuna zen... ta Illobi-ko esira iritxi zira- neen... aberea tzeon an, silla beri-berrie, "taka" gañeen jartzeko modun. Mutilla omentzen aurretik... ta aberea ikusi zunean... zer da emen esan omentzun. Ta aitak makilla artuta "*Milla-berrogei, Ze eitên emen?*"... bota zion puntada ta ala izkutatu omen tzen abe- rea. Etzun ikutu-re egin sorgiña zan da... BERE ATSOA...

Ezta luzea orain dijoan esanaldia baña bai giarrezkoa. "Porreta" artzai zarrarekin Beloki-mendiko kaskoan izaki ta arek prismatikoz luzaro ezker-eskuira begira ibilli ondoren an urrutira ageri zen Iruñe-ra zuzendu zuan tramankulua ta... iñundikan azterketa sakona egin ondoren auxe bota zun barren-barrendikan: "Iruñe, kanpantorre beltzez obeto ornitua saude gizon prestuz baño...

* * *

Ta orain saski-naskian zenbait esaera:

Aralar-en diotenez "Lengo zaarren esanak, egik tie".

Pedro Migel auntzai zarrak, goian bedi, Aralar-en eun urte ontan ezagutu dan mendi-gizon arrigarrienak zionez: "Iru gauze die mundu ontan alperrik galtzen deenak: basoan egurre, eroan indarrak ta pobreak arrazoie".

Barabar-ko "Txikito"k, korrikalari, ibilkari ta onelakoetan asko ikasiak, auxe dio: "Duroko gazta ohea, bireako, iru duroko ollaskoa baño". Antzemango al diozute errez, salneurrieri oartuki, eztala gaurkoa "Txikito"n esan biribill au.

Askok ezagutuko zenduten noski Anttonio "Juanagorri", dago-kion begirapenez esanik, Aralar-ko kattagorri ezin-egona, ta mundu ontan lan jakiñean baño, mendi-bidexka guzietan laixterka, korrikatxikin igarotzea naiago izan zuna, Jainkoa-k dezala berekin. Etzuan bere bizian ondasun aundirik sekulan bildu... baña alaz guziz "Notariotan e, beltz ibillia nauk ni" esan oi zun bein baño geiagotan.

"Zenbat soldadu dira aurten emen?" galdetu bein artzai bateri ta... erantzuna: "Aurten ezta kintoik Uztegi-n... ANTZU-URTEA!!!

Ta beste batek ziona... poltsa ustu-xamarrekoea bera... ta perizperi ibiltzeko sosik sortzen etzuna noski... "Zorra ezin egiñe... ot duk gizonentzat txarrena mundu ontan". Ta azkenik Aralar-ko salla amaituz, "Txirrita" izen goitizko ikazkin batek Lizarrusti-ra igandemezara etorri, ta sermoia, erderaz esana, entzun ondoren, apaizari botatako bertsoa esango dizuet:

Diruz gerade pobreak baña, osasunean aberats
Mendi aldetik etorri gera mez entzuteko tankeraz.
Lauetik iruek gutxienez eztakigunak erderaz...
Naiago nuke sermoi eder bat egingo balu euskeraz.

* * *

Ta onela... zenbat eta zenbat esanaldi ta ahapaldi, mamiz eta azalez euskal-iturburu garbienekoak ez dabiltz or, mendi-euskera-

biziz... gero euskal literatura bidez, euskera-berpiztean ezin egokiago litezkenak!!!!...

Bukatu zagon gaurko saio au.

Euskal idazleak piperra ta gatzta erabilliz tajuzko zerbait damai-gunean, nolako doai duen gure irri-farra ta lasai-aldia sort-arazteko!

Begira, Canpion-en berri, xeeki eman zigun berberak, Zubirik zein egoki ta arin, far-kontu bat josten digun...

PIARRES-EN IZIALDURA

Herri ttipietan ere, hirietan bezala, badire yende gaixtarrot, eta trufatzaileak. Irri egiteko, debruzko ihakintzak asmatzen dituzte zonbaitek.

Behin, bospasei adixkidek egin zuten afari on bat. Untsa yan edan ondoan, eta gauza guzietarik mintzatuik, erori ziren sorgin, debru ta lamina solasian.

Trufatzen ziren gaizo zozo horietarik, itsuki sinesten dutenek, atso beltzak, yats batian zaldizko, tximindegia behiti, sukaldetan sartzen direla.

Irri-karkailetan zauden denak holako astokerietaz.

Adixkideetarik bat, Piarres, gizon izikorra zen, bainan ahulkeria hori ez agerrarazteko, berak ere irri egiten zuen, barnian herabe izanikan ere.

Herritik urrunxko bizi zen Piarres, mendian, bazterretxe pollit batian.

Mahaitik xutitu, eta, erran zien adixkideeri. "Uzten zituztet, emazteak ez nezan berantets. Egizie lo, ta biar artio". "Gauza bera, Piarres", ihardesten dute.

Etzakien gaizoak ze debrukeria zuten asmatua lagunek, beraz trufatzeko. Nola sinets afaria xede hortan egiten zutela?

Abiatzen da Piarres mendiari goiti, bide zehiarkatu eta sasitsu batian. Gaua ilhunenetarik zen. Hiru urrats aitzinago etzen bihirik ageri.

Buria aphaltia, ostatuko solasak gogoan, bazohan doi bat bel-durtia... noiz eta bat-batian, briiiiixt, iragaiten zaio zerbait zangoen ondotik. Ilhun beltz hartan ezin ikhusiz xakurño izitu bat zela, bihotzak pupa bat egiten dako.

Handik haraxago, bidearen bihurgune itsusienean entzuten du garrasi samin bat.

Gelditzen da Piarres landatua, ikaratua. Bertze bi urratsen ondotik berriz, aditzen du oihu izigarri bat, lehenbizikoa baino oze-nagoa.

...*Eta haritz-ondo lodi baten sahetsetik* agertzen zaio egundaino ikhus diteken gauzarik ikharagarriena.

Gizon edo debru alimale luze bat, burutik zangoetaraino mihi se xuri batekin yauntzia, begitartea kukutua, argi bat eskian... Eta hobitik edo ifernutik atheratu botz itsusi batekin erraiten dako Piarres-i:

“Arima herratua nuk... debru gorriak igortzen nik, hiri yakinarazteko ifernuko suian kixkalduko hizala, hogoi egunen burian, be-thiereko oinhazetan, ez balinbaduk berehala itzultzen yabeari, ebatsi hien zikiro hura, Dominixeneko arthaldetik.”

Eta Piarres-ek, lurrari itzatua, ezin igituz, bihotza panpa-zalapar-tan, ihardesten du botz mehe batekin: “Baa, baa... eginen dut zuk erraiten daazuna.”

Baina ordian, arima herratua, yauzi batez, mihi se azaflaka, be-soak zabaldurik, aztaparrak idekiak, Piarres-en lephoari lotzeko eta ithotzekotan zohalarik, hau (indarrak ez dakigu nola berrituak), itzul-tzen da ta patarrari behera urtxintxaren zalhatusunian hartzen du herriko bidia, hats gaitzian, hasperen haundian.

Tupustuan eta lehertua sartzen da ostatuan, eta erraiten dako etxekoanderiari: “Trenpe txartia niz, eta nahi nuke hemen iragan gaua.”

—“Bainan zer duzu, zer gertatzen zauzu, Piarres?: nahi duzia hartu tea edo tisana bero bat?” “Ez, ez dut deuseren beharrik.”

Eta emaztekiak ereman zuen ganbara baterat. Piarres ohean heda-tu zen zabal zabala, bihotza oraino yauzika.

* * *

Haren adixkideak kukutuak zauden beste ganbera batian, denak entzunik, irriz leher egiteko pundian.

Bulta baten ondotik, etxea ixiltasunian zelarik, atheratzen dira handik eta zango puntetan yuaiten Piarres-en atheko giltza-xilotik soiterat. “Arima herratua ere heiekin zen...”

Piarres-ek entzuten du berriz, oixtian-aditu garrasia... Gaizoari ordian argitzen zaio adimendua, eta dena ulertzen...!! Herra gorrian oihu egiten du... “Urde zerriak... urde tresna tzarrak...!!”

Bainan etzen ohetik higitu. Phausu luze baten beharrian zen.

* * *

Jakintsu agurgarriak, illeroko entzule adoretuak, barkatu nere itzaldi traketsa. Buruz ongi asmatua ta antzez egoki landua jun ez-pada, biotz-bulko barrengoak eta asmo zuzenak eragiña izan da bein-tzat. Asketsi ere nere adiskide gizarajoa ta aren iritziak, baezpada-koak baderitzaizkizute. Asketsi, arren, bai, Ura barkatzekoan ni ne-roni barkatzen bai nauzute...! Bai, orain arte esan ezpadet, adiski-

dea ta ni batetsu baigera... ni bainaiz "nere adiskidea"!! Ari eran-
tsitako guziak, kaleko euskaltzale arrunt onen mami-mamiko iritziak,
aspaldiko iritziak baitira.

Bukatzeko. Orain iru urte Donosti-ko aldizkari batean arreta
aundiz irakurri al izan gendun lan mamitsua gogoratu nai dizutet.
Egillea, emen ikusten degu illero. Gaur ere emen da nonbait, ta
aurrerantzean emen oso maiz izango degulakoan nago. Aren lana:
"Euskal-literaturaren etorkizuna." Orra nik gaur esandakoak sen-
dotzeko artatik berezitako lerro batzuek.

"Euskera biziko baldin bada —ta gure aurrekoena ez baña gere
izaera benetan azalduko baldin ba-dugu— gure errietako biziera
naasia euskeraz jarri bear nai-ta-ez: gaurko eziñ-egona, bizi-bearra
ta ezin-bizia, aundi-naia, dirugosea, maitasun-gorrotoak: gaurko gi-
zonen ametsak, zuur edo zoro: ezerezaren gau beltzean, nondik
datorren ta zertarako den ez dakienak daraman uskerizko ibillera
galdua, ta bera baño goragoko zerbaiten alde, gizona bere buruari uko
egitera beartzen duen indar ezkutua... Bear au, ate joka dagokigu,
baña ez da noski guzien belarrietara iritxiko... Zernaitarako joera,
zernairen maitasuna, nekagarria da beti kezka ta atsekabez betea.
Barrenak ala agintzen duenean, ordea, ez da aren deiei muzin egiterik,
aren eskabideetatik igespiderik inñondik ez.

Gure izkuntzaren egoera-estuak ezartzen digun eginbearra, zailla
da beraz, ta gerorako ez uztekoa. Eginbear ori betetzeko era askotako
laguntzen bearrean gaude. Olerkariak eginbearra erakutsi digute ta
bai aurrera ere erakutsiko. Amesgilleak naiko ez dirala ordea, egu-
neroko zeregiña noiz ta nola egin bear den erakutsiko diguten gizon
burutsuak bear ditugu. TA BESTE GUZION GAIN TA EDOZER BAÑO
GEIAGO, ENTZULE TA IRAKURLEEN LANA DUGU BEARREZKOEN. Sortza-
lleen lanak, auek beren biotzetan maitekiro gorde, ta ernatzeko lurrik
ematen ez badiete, aien mintzoa "tupiki ozen ta txilin burrunbaria
bezela", iraupen laburrekoa izango da. Ta entzule-irakurleak gaitzeko,
gai diranak lanari lenbailen ekin bear, gizonaren gaitasunak gutxi-
tan baizik ez baitira berez sortzen.

* * *

Orratx. Laburki bukatuz.

Euskal-idazle-kasta sendo antzean nabari degu gaurko egunean.
Pozik ni, irakurle ta entzuleena sendo-bidean ipintzeko, gaurko nere
saio koxkorra zerbaitearako gauz izan bada.

Donostia ta Antigua 1829'ean

Oar bat: Gai auetan ikasia ez naizenezkero, ez dakit es-
kierki 1829-ko urtean Antigurako txangoa azkeneko aldiz egin
ote zanentz. Badakit alere ortxe-ortxe izan zala azkenekoa, ta
1829 urtea jartzen ausartu naiz. Oker banabil, barkatu arren.

Antigutarra nauzute ni, ta nere auzoak Donostia'n izandako aipua
bear den aña istimatzen ez den ezkero, eta zerok ere alatsu... ta an-
tigutarrari zor zaigun begiramentua piztutzeko asmotan... joan den
mendé arte gorde zan oitura gogoangarri ta giartsu bat gogoraztera
natorkizue. Antigutarrak ere gure arrokeri-ondarra badugu-ta...

Danak, donostiarrak izanda, badakizute Donosti-egunaren bezpe-
ran jartzen diran zarata ta zalaparta.

Zarata ta zalaparta auei buruz urtero entzun oi da gure jaiak
zuten kutsu jatorra galdu dela, ta antziñakoakin antzarik batere ez
dutela gaurko gure festak.

Au betiko kontua da, eta onelaxe mintzatzen ziran noski gure
asabak beren zartzaroan. Bañan alere, oiturak gero ta laisterrago
ondatzen dirala ezin uka diteke.

Edo-ta, 1829 urte artan etzan bestelakorik gertatzen, eta Donos-
tia-ko jaiak baño leen an asi ziran eztabaida gogorretan au ta ura,
jatorrenak etsita esaten zutela: "Alperrik duk: baziak jatortasuna.
Frantzesak etorri ziranetik batez ere putzura gatxiastik."

Arrazoiakin gañera, frantzesen eragiña oso sakona bait-zan Do-
nostia'n orduko artan. Ogei urte aurretik Napoleon'darrak iritxi ta
1813 arte geldituko ziran. Andik amar urtetara onuntz abiatu ziran
berriz San Luis'tar erregezale atzerakoiak, eta beste bost urte geiago
pasa zituzten donostiarren artean.

Ortaz, asko egiten zan Donostia'n frantzeraz, eta ez omen zegoen
errikoxemerik izketan ederki etzekienik. Ez da arritzekoa.

001 Egun aietan etzirudien Donostia'k Gipuzkoa'ko erria, Lapurdi'koa baizik. Frantzeraz asko entzuten ba zan ere, euskeraz itzegiten zuten errikoak, gaskoieraz mintzatzen etziranak beñiñpein.

Bai, jaunak. Babel-dorreren bat ematen zuen gure uriak. "Jaun" eta "Andere" ba zioten euskaldunak, "En" eta "Na" gaskoiak, "Señor" eta "Señora" erdaldunak, baita "Monsieur" eta "Madame" Frantzi'tik etorriak eta zenbait liberal porrokatuk.

Auek baño ere izkera geiago ba-omen ziran, ingles-dunak gutxitxo etziran-eta... Naspillaren ederra...!

Nola etzan bada aldatuko gure erria, orrelako naste-borrastea barnean zeukala?

Egia esan, Irutxulo etzan ordurartean "Donosti", gaur den beze-la, "Donostia" baizik. Eta antziñako "lapurditar" kutsua bedere gordetzen zuen.

Oso zaila zaigu gaurko donostiarrei orduko biziera asmatzea. Amilibia jaunak 1863an uriko arresiak bota-arazi zituenarte, gerra-plazaren itxura zuen Donostia'k, eta bere ortatik zetorkion ain zuzen gaur igarri ezin dizaiokegun izakera.

Esitua zegoen Donostia alde orotatik; eta arrats ordurako ateak itxita, bertatik ateratzerik etzegoen. Portu-kaletik, edo San Jeronimo'tik Plaza-Zarra'ko arkupetaruntz goazela (au da: Bulevar aldera) nor oartuko litzake gaur Donostia'ko ateteara abiatzen ari gerala? Txikia zan, alajaña, barneko etxeta.

Arresi-barnean zegoena berria zan ia osoro, 1813an geien-geiena erre bait-zan. Santa Mari, Santa Teresa ta San Bizente elizak, San Telmo-komentua, ta aien arteko etxeak kendurik, etzegoen berritze baizik. Eta asko nabarmentzen zan uri berrian, Ugartemendia'k zuzenduta, aspaldidanik eraikitzen ari zan Udaletxea.

Arresitik at, berriz, etzan ezer aundirik ikusten. Gaur Donostia dagoen tokian etxegitea debekatuta zegoen, eta etxadi koskor batzuek beste gauzarik etzan: Atotxa ta San Martin auzoak, San Bartolome'ren komentu zaarra (ez gaurkoa, noski), ta Antigu'ko etxe-mordoa.

Santa Clara-ugartean, onen omenean egindako ermitaren azken abarrak ikusi zitezkean oraindik. Eta Txubillo-tontorrean, ez gaur bezin apaña, Donostia'ko Consulado'aren dorre-faroa izan zanak etzuen azken urteetan bere argia zabaltzen; eta gaua etortzean ozkarbi ba zan, bere ziluetan illunak izartegi argitsua urratzen zuen. Nik ez dakit zergaitik, baña 1855 arte gaurko faroa bukatu ez arren, Urgull-Gazteluaren atzealdean jarri zuten Txubillo'koaren ordezkaria, ta antxe zegoen gure urte onetan ere.

Garrantzi aundixka zizuten Donostia'ko kaiak, eta oso maiz etortzen ziran bertara Puerto Rico ta Cuba'tiko ontziak, akeita ta alakoak zekazkitela.

Au zan Donostia gutxi gora-bera; eta Antigua'ri legez zor zaion itzala gordetzen zioten oraindik orduko "landerrak".

Eta zeri dagokala orrenbeste errespetu?

Egiazki esaten da joanak-joan. Nor gogorutzen da gaur 1597 urtean jasanako izurrite ikaragarriak? Nork dakike gaur, Donostia'ko jaien bidez, ilbeltzaren emeretzia barur-eguna izan dela urte askoz donostiarrentzat? Nor oroitzen da orduko erabakiez?

Ala delarik ere, eta ala bear, Donostia'ren ernemiña Antigua izan dela esan bear dizuet; eta, ain zuzen ere, ortik datozkiola "Antiguo" izena ta Sebastian Deunaren babespea.

1829an bizirik bide-zegoen nolerebait izurritearen oroitzapen beltza; eta, oitura zarrari jarraituz, urte askotan ospatutakoa ospatu egin zuten artan ere. Bañan Donosti-berria zaarra menperatzen asia zan, eta arrezkero etzuen Antigua'k jasoko Udaletxe'ko itzal-agurra.

1829an, bada, burutza edo nagusitasuna galdu genuen antigutarrak...

* * *

Egunak yoan da egunak yin, ilbeltzaren emeretzigarrena eldu zan. Barur egin bear zala esan dugu. Iruñe'ko Gotzaiarekin ala itundurik, eta oituraren arauera jokatu zuten askok. Bañan banaka batzuek asi ziran bear ez bezela Donostia'ko bezpera ospatzen, eta oturuntza ederrak antolatatu ondoren, kalera atera ziran giro otzaren bildur gabe, ta ikaragarriko zalaparta ateratzen zutela.

Gautxori aiek etzuten oraindik asmatu ta osatu benetako tanborradarik; bañan txerbel eta mozkor aietxek, zaliak eta platerak eskuetan zeramazkitela, geroko tanborrada ta Donosti berria sortu zituzten.

"Kaskariñak" eta "Joxemaritarrak" tanborradakin batera jaio zirala dirudi. Zezen-suzkoak, soka-muturrak eta iriarenak zaarrak ba ziran Donostia'n, tanborradak ez ordea. Urte auetako ume dugu: "Koxkero"en lenengo ekarria nunbait.

Tanborradaren jatorria ez da bada-ezbadakoa. Bateko, baruroitura galtzen zijoala esan dugu len, egunsentiko soka-muturrak indartzen ari ziralarik. Eta besteko, Frantzi'ko soldadu apañak beti arroputz eta martxetarako prest ainbeste urtez ikusirik, irainka asi zitzaizkien donostiarrak eztenka alaiean, eta gure umore onari dagokion legez. Orra tanborrada arrigarriaren bi erroak.

Zeñek pentsa zezakean bezpera otz artan, geroko jai sonatua ozi-tzen zala? Galduta zuten etorkizuna egunaren barur-legeak...

* * *

Antiguan, berriz, etziran berritze berri oiek ezertan ere nabaitzen: Irutxulo'ko auzo zaarra zegoen oraindik. Tokitan Antigua! Gaur Lasarte-edo bezin urruti zan...

Eta, jakin ere, deus gutxi jakin diteke orduko Antigu kokkor artaz.

"Arriko"ko magalean aspaldian izandako arrantzale-kaitxoaz agureak bakarrik gogoratzen ziran pittin bat; eta aurrakin itzegiten zutenean, erdi txantxetan agian, Arribisketa-barratik Santa Clara ugartera. oñez joan zitekeala esan omen zieten, umeak arriturik uzten zituztela.

Dana dala, mariñelen erritxoa genuen Antigua. Marigora zanean, eta ondorengo au erraz egizta diteke orain bertan, Ibaeta ta Igara'raño sartzan zean itsasoa; ta gaurko Antigu osoa urez beterik zegoenean, burnizko konportak itxi-ta, aintzira bare moduan geratzen zan "Konporta" ta "Benta-Berri" deritzagun aldea, txanelak ibilli ere zitezkeala uraren gañetik.

Konporta aien ondakiñak ortxe zenituzten oraintsu, ta neronek ikusi ditut.

Au dela ta, burni-olarik ez ba zegoen Antigua'n, batelak eta ontzikak egiteko ontzitegiak baziran ordea, eta erruz. Gaurtxe, izen arrigarri batzuek arki ditzazkegu: "Txalupagillene" dugu baserri bat; eta "Portu-Etxe" arunzko aldean.

1829an etzegoen Loreton tunel-zulorik, eta Antigu'tik Donosti'ra joateko elizaren ondotik zan Frantzi'rako kamiñua.

Oso zaarra zan Antigu'ko parroki au, bañan alaz ere politta: al-dare bakarra ta ojiva-arkuak zituen, eta aundi xamarra zan auzoarentzat. Urtetsu izan arren, arrunt dotore omen zirauten bere arlandu oriak.

Eta onen aldamenean, itsatsita, Loreto-komentu famatua. Alfonso Idiakez'ek eraiki zuena. Bertan bizi izan zan aspaldi donostiar monja ausarta bat: Kataliña Erauso.

Auek ziran Antigu'ko etxerik ederren eta ikusgarrienak, eta auzoari antziñatasun-kutsuren bat ematen ziotenak. Zoritxarrez, andik urte gutxi barru, zearo ondatuko ziran biak karlista-gerratea bide izanik.

Errege-Jauregia dugu gaur beren tokian, eta "Loreto-pe" euskal izen jatorraren ordez "Pico del Lorito" erdal aldakera nardagarria.

Arira itzuliz, Ilbeltzaren ogei artan egun zoragarria ikusi omen zuen Donostia'k, naiz-eta ozkirri xamarra. Goizetik asi ziran karra-siak eta tronpetak, eta Gaztelurako-bidean eta Zubigain-kalean joan-etorri bizia zegoen, soldaduak gora ta bera zebiltzala.

Eta oitura gordegarria ikusteko zorian gaude.

"Baxo" aldera begira-ta zirgillu-ontzitzo batean bandera bat jarri dute. Geroko festa antolatzen asi dira, beraz.

Bitartean, ozte ugaria bildu da San Bizente'ra. Ura ikustekoa! An dituzute danak: erriko andiak, andikiak eta andigurakoak. Ara Gazteluko Gobernadorea, bere apaingarri ta domiña guziakin, erriko Alkatearekin berriketan; ara ere Udaletxeko uri-batzar osoa, Gabidunak eta zibillak, agintari guzi-guziak, apaizak eta prailleak... An dago ere Gaztelu'tik jetxitako soldadu-talde bat, galaz jantzia...

Gurutze bat aurretik eta Sebastian Martiriaren erlikiak arturik, atera egiten da multzoa, geldiro ta illun xamar aspaldiko oiturari jarraiki. Ixil-ixillik pasatzen ikusten ditu jendeak San Juan eta Putzu kaleetatik. Eta geroxeago ezkerretara jota, "Puerta de Tierra" delakotik zelaiera irtenik, Antigua'runtz abiatzen dira gure erromes jatorrak. Gaur Concha deritzagun playan barrena dijoaz Loreto'raño, eta andik pixkat igo ta gero, Antigu'ko eliza zaarrean sartzen dira, meza ta oiko eskeintzak ematera.

Andik itzultzerakoan, Loreto'ko belardi goxoan geratzen dira gazteak, ots, ondarreta ondoan, txistua ta danboliña arratsaldean izango bait-dizute. Eta besteak uriruntz abiatzen dira.

Bandera-tiroa asten da une ortan, eta Urgull'etiko kañoiei sua bide-dariote. Artezkarrean diardute soldaduak, eta banderan jotzen duenak erregalo bat jasotzen du gero Alkate jaunaren eskuetatik.

Oso militarra deritzagu noski joko oneri; bañan Donostia guda-toki berezia zala ez dugu aztu bear...

* * *

Eta era ortara ospatu zan gutxi gora-bera 1829ko Donosti-eguna.

Donostia'ko Udala etzan geiagotan Antigura joango, eta oitura polit ori betirako galduko zan. Ba al dago gaur Antiguarekiko ikustaldi onetaz gogoratzen denik? Nik beintzat ez dut ezagutu.

Tanborrada jαιο ta Antigu'ko ikertaldia il egin urte artan...

* * *

Ala gertatzen da danakin, eta ala gertatuko ere mundua deño.

Denborak ez du iñor eta ezer barkatzen.

Zer egin ote zuen gaizki, esate baterako, "Puerta de Tierra"ren gañean leoi arroxko urdiñak, bere sona zabaldua txoil galtzeko?

Urte askotan izan zan au ere Donostia'ko bandera bezelakoa: ate nagusi artako apaingarri, sartu ta ateratzen ziran donostiarren zelatari, arresiko iturri bakarraren zaindari...

Gaur, ordea, zer zaintzen du gizajoak? Txantxetan arturik-edo, marroiez margotu dute, ta antziñako donostiarrek berak piztuko ba lira, ez luteke bere ortan ezagutuko.

Donostia nola txartu den ikusi ez dezan agian, ez dute toki ga-

lanean jarri. Baldin bere... Gauza askori buruz itzegin al ba leza zokoratu onek...

Ez, alere. Lasala-enparantzaxoan duzute, bakar-bakarrik, Donostia zaarraren azken lekuko gisan.

Eta au beintzat ba lekite donostiarrak. Bañan ezta berau ere.

Gaur edozeñiek ikusten duenean, onela mintzatzzen omen zaio: "Zer arraio egiten duk ik or, leoitxu kaxkar orrek?" Ta Avenida'ra-ko bideari darraio besterik gabe...

TXILLARDEGI

MUNDUZ-MUNDU

BI-ILLABETEKO GERTAERA JAKINGARRIAK

DONOSTIA'KO AITA JOSE ANTONIO

Igazko udaran il zitzaigun Aita Donosti entzute aundiko musikalaria'ri ere oroimen-jaialdi bat bere jaioterriak zor zion. Eta bearririk Ilbeltzaren 19'n ospatu zan aundiro Donostia'ko Victoria Eugenia teatroan.

Antzoki apaña jendez leporaño bete zan eta arrerrik maitekorrena izan zuten bertan entzun ziran A. Jose Antonio'ren eresi-lan guziak.

Donosti'ko "Orkesta Municipal", Usandizaga buru zuela, G. Piu-do andre piano-jotzalea, "Easo", "Maite", "Santa Zezilia", "Schola Cantorum" eta "Maris Stella" abeslari taldeak Aita Lazkano kaputxinoaren zuzendaritzapean musikaldi gain-gaiñekoa eman ziguten A. Jose Antonio zanaren puskak abestu ta joaz. Azkeneko entzun zana "Poema de la Pasion" izan genuen lenengo aldiz eskeintzen zigutena. *Oratorio* antzera egiña; musika-zale jantziak oso gogoko izan zuten. Olariaga ta H. Laborde andre abeslariak eta Lopez korno inglés jotzaleak beren arloak ongi bete zituzten. Oroimen jai-aldi ederra benetan. Biaramonean A. Kaputxinoen elizan Elizondo'ko abeslari batasunak Eraso maisua agintari, Aita Jose Antonio'ren "Misa pro defunctis" Illen-meza unkgarria otoiz-gisa abestu zuten. Ura zan ura meza! Egilleak zerutik ontzat emanen zuela uste dut eta Jainkoak onetsiko gaituela laguntza eman ez Aren bidetatik ibilli gaitezen.

Zorionak Donostia'ko Erri-agintariai oroimen-jai ederra eratu dutelako. Gure eskerrona lankide guzioi; eta azkenik gure samin-

egurra Aita Donostiaren Zulaikatarren sendiari ta A. Kaputxinoen Anaitasunari, aren eriotza dala-ta gure Erria'k izan duen galeragatik. Otsaillaren 26'n beste omen-jaia eratu dute Iruña'n A. Jose Antonio'ren oroiz. Eta naparrok aundiro egiten dituzte gauzak, jakiña da.

EUSKAL-TEATROA

Geldi samar daudela gure antzeslari-taldeak derizkiogu. Euskerazko antzerki-jai gutxi eratzen dituzte gure erri aundi ta txikitan. *Donosti'ko Iztundekoak* S. Tomas'etan *Bost urtean* eta *Ezer ez ta festa* biek Alzaga'renak antzestu zituzten. Tolosa'ra ere joan ziran programa berarekin bi antzeskizun ematera.

Beorlegi ta Egileor agertu ezkeru, jakiña, nun nai arrera ona egiten zaiela. Tolosa'ko gazte-talde batek *Bixente* Pepe Artola'rena ta *Gabon Tene* andereñoaren aur-antzerkitxoia "bota" digute ta oso ederki asi berriak izateko.

San Sebastian egunez "Iztundekoak" Donosti'ko "Victoria Eugenia" antzoki apañean eman ziguten "Andre Joxepa Trompeta" Alzaga zanaren irudimen ta sorgin-ikuskizun ederduna. Jendeak gañezka teatro-lekua bete zuan, ta atsegiñez entzun ta ikusi zituen ango age-ialdi irritsuak. M. D. Agirre andre zuzendari ta "lagundi" osoak —Beorlegi lenengo zala— txalo ugariak jaso zizkizuten.

Gabiri, Alegi, Igeldo ta Gipuzkoa'ko beste erritan ere euskal-antzeskizunak jaitu dituztela entzun dugu. Ea alper daudenak jarraitzen duten bide ortatik. Lapurdi'ko Hazparren, Mugerre eta Donibane Lohitzun'en ere lanean ari dira, irakurri dugunez. Larzabal'en *Erriko Bozak* eta M. Olaso'ren *Zurgiña* agertzekotan dabilta. Joan dan urteko sariketan garaille izan dira. 1: Elizagaray andrea Hazparnekua. 2'n Minaberry andrea Uztariz'koa. 3'n Echépare jauna Garazikoa: ta taldeen artean Eiheralarre ta Mugerre-errikoak.

Gure artean ere antzerki berriak ikasten leia bear genukela uste dut. Norbaitek galdegin lezake: "ta nun dago aukera?"... Bada, adiskide, or baztarrean uste baiño geiago dituzu, aztertu, ikasi ta aintzakotzat artu bear irakena. Ori naiko ez dala, ene ustez "EGAN"ek, igaz Eguberriz egin zuan bezela, aurtan beste batzaldi bat eratu bear luke, bakarrizketa, elkarrizketa ta beste lan laburretatik asi ta bi ta iru ekitaldi dituen antzerki luzetaraño. Au da gure iritiz biderik egokiena euskal "repertorioa", ugaritu ez ezen, obetu ta gaitu dedin. Gero etorri ditezke, orobat, saritutako lanak antzestu-araztea, orretarako antzeslari-taldeen artean nor-geiago leiaketa ta dema jarriaz. Ea bada guzian artean asmo oriek aurrera eramaten ditugun.

RADIO

Orain azkena, gai au astindu genizun toki ontatixe... Bada zorionez geroztik berri obeak eman nai dizkitzutegu... Irra-bidez albisteak aguro zabaltzen bait-dira. Radio-edatzale bi geiago ditugu euskeraz zerbait zabaltzen digutenak. Donosti'ko "Voz de Guipuzcoa" ta Segura (Goierrri)'ko irra-toki berriak.

Donostia'ko "La Voz de Guipúzcoa" k astelen eta ostiralero arratsaldeko 8¼'tik 9'ra diardu euskeraz ta erderaz. Segura'koak berri-eguardian 12 2'ra. Biak 190/200/225 metroko errez eskuratzen dan onda arruntean Gipuzkoa'n beintzat. Radio-entzule euskaldunak onda-billa maratilla nola dantza ba'dakizute. Eta entzundako musika ta solasa gogoko ba-zaizute, jakin-araztea on litzake. Ez gaitezen izan etxe-mutu! Guk eskerrik beroenak ematen dizkiegu Donostiko "Caja de Ahorros" ta zuzendari dan Lamsfuss jauna eta Segura'ko apaiz Elgarresta agurgarri ta laguntzaille guziaz euskerari leku eman diotelako. Leku ori zabaldu ta aunditzea nai genduke ordea. Luza, zabaldu ta obetu gai berri ta onuragarriak erabilliz. Ta au dala-ta eske bat egiten diogu: zergatik ez asi erdera-euskera ikastaroa ematen beste izkerak radioz erakusten diran antzera...? Ta onoko beste au Segura'n Goierrria'n dagon "kilkar-kantariari". Nekazari ta base-rietan radio-tresnak ugari sartu diran ezkerero, zergatik ez basarritarrai dagozkien gaiak alik eta geien aizatu...? Gure nekazaritza ez bada ondatuko ta gure basarritar jatorrak ez ba-dute lurra joko, lagundu bear zaie ta nai ta naiezkoa dugu. Irra-saioko eratzaleak gure laguntza bear ba'lute beren lana arintzeko, gertu gaude biotz ta borondate osoz.

Ta amaitu aurretik beste eskaritxoa: Eibar ain erri euskalduna izanik bertako radiok ez al-dezake euskeraz zerbait eman?

Orren ondoren asiko ba'lira Bilbao, Gazteiz, Iruña, gure eguratsa euskal otsez beteko litzake gure lurraldeko semeai gogoratuaz gure mintzoa gogoaren atsa, asnasa dugula; ots! gorputzarentzat egunero ogia bezela.

Euskerazko radioaren alde norbaitzuek bideak egiten ari dirala entzun dugu, ta berri onak ba-datoz, ez gera asarre izango ta jakin-araziko zaizute.

MANUEL URRETA AMIANO

Jauna Tolosa'n bertan jaio ta beti bizi izan dan il berria dugu emen aitatzen dugun adiskide maitea. (G. B.)

Manuel Urreta "Gurasobide" izen ordeaz ezagunak, amaika bertso, artikulua ta idazlan egiñak zitun bere irurogei urte buruan. Batik-

bat euskeraz eguneroko paper eta beste aldizkarietan aspertu gabe jardun zan bere asmoen alde.

Ainbat lan opa izan zitun esku zabalez, euskera goratzeko edozein aitzeki zala-ta; guk ordañez gure esker-on eta oroimena eskeñi nai dizkiogu gogoz eta biotzez.

Gizon zuzen, euskaldun eta euskeltzale sutsu azken arte jarraitu du betiko bidean. Eta bide ortan elkarrekin joan izan geran ezker, otoiitz bero bat zuzentzera gatoz, errikide, bide-lagun ta guziaren gañetik kristau zintzo izan zan Manuel Urreta tolosar jatorrari.

Oraingo gazteak ikasi zatela euskaltzaletasunean iraunkor izaten, eta lanean aspertu-eziñak eta nola nai apal bezin leial.

Orregatik zor zaio gaur ematen diogun goresmena. Jainkoa'k eman izango dio onuzkero aundiagoa Zeruan.

Alargun andre ta senideak artu dezatela gure atsekabe-agurra.

IBALAN

Euskaltzaindia-k eratuta

R. M. AZKUE AUNDIARI OMENA BILBAO'N

Joan dan urteak lorratz nabariak ezarri dizkio Euskeraren alor ezo-naiari. Alako egun gogoangarri batzuk izan baititu gure izkuntzak urte ortan barruna. Udaberrian, goiz gogobetekoa izan genduan emen Bilbon, Arriaga teatruan, Euskaltzaindiaren bigarren agerpena zaila-ta.

Geroago, udazkenean, Aloña mendi goraren magalean izan genituan beste egun zoragarri batzuek; alegia, Euskera maitetzat artuta, zoro-zoro ari eskeiñiak bizi diranen poz-kutsuzko egunak; gero-aldiko maite-giro emankorraz ames egiten dutenen ordu atsegiñak...

Ta buruenik, urte zaarra berriaz elkar-tratuan asteko garaian, herriz ere ementxe, Euskal-Erriko uririk aundienean bildu izan dira, Euskaltzaindiaren inguru, milla ta milla euskaltzale zintzo. Zer dalata? Guretzat eredu bardingabea izan danaren oroimenez eta aren izenari merezi zaion ospea emanaz batean, gure gurasoen izkera baztertua, dagokion mailara ta tokira jaso nairik.

JAIRAKO DEIAK

Egunkarietan, irratsaioz, esku-paperez iragarri ziran jai bien xeetasun eta gorabeerak. Uri aundiko ormetan, paper zuri apaiñak agiri izan ziran, Gernikoko Arbolari, egal arin bezela, Euskaltzaindiaren asmo-itzak ezarririk: Ekin eta Yarra!

Eta giro epel eta aro-usai goxoak gantzaturik, eldu zitzaigun gorazarrerako lendabiziko eguna.

Abenduaren 30-ean, goizean goiz, Santiago apostoluaren Ikaste-txean izan zan euskaldunen meza. Eta mezamogille, nor, eta Lapur-diko bazter urrunetik etorri zitzaigun benediktino apal eta olerkari Likaiña izan genduan, Aita Diharce, bertze izenez, "Iratzeder" aipatua izan den baiño ere poeta bikaiñagoa. Itzaldi gartsua ere izan genduan, Aita Zubieta frantsiskotarrak egiña: usko-bizitzaz jardun zuan, eta gure oitura, sinismen eta izkuntzaren arrisku gorriak adirazi ere bai. Mendeak mende, oraindio ere or dirau gurutzeak gure tontorretan, bidaburuetan, etxegaillurretan... Gaurko ibili-bear eta igesi-bear ontaz, garaituko ote dute gure oiturak, sinismenak eta arbasoen izkuntza eder garbiak...?

Eguerdi alderantz, Albia Koliseo zabalean eratu zuten jaia. An zegoan Etxaide jatorra, Euskaltzaindiko Buru jauna, egikizun mami-tsu ta txairo aren buruzagi bezala, beste euskaltzain agurgarriak inguruko izanik, Bilboko alkatea ere antxen zegoan aldamean.

Jaiaren asieran, Oleaga zadorlari jaunak, ainbat eta ainbat telegrama irakurri zituan. Batzuek, Madrietik igorriak: Iturmendi eta Artajo ministruak, Kortietako lendakariak, Menendez Pidal, Izkera-Akademiako idazkariak, eta abar, Azkueren goratzapenez bialiak; eta Nafarroa-tik, eta Gipuzkoatik zaldun agurgarriak igorraziak. Jarraian, AZKUE NOR ZAN esan zigun Oleaga jaunak, kartsu ta jator esan ere. Nor izan zan eta zelakoa izan zan; aren lan batzen izenak. Don Resu-k egin zuan lanak merezi duan oroigailu aztu-eziñaren jaso-bearra agertu zigun, bai Lekeition, aren sorterrian, eta bai Bilbon ere, arek lanik geien agertu ta burutu zuan uri aundian. Eta batez ere, omenik agiriena ta onuratuena ere zein izan zitekean argi asko esan zuan: alegia, Bilbon, berriren herri, leen zegoan Euskal-katedra sortarazi ta zutitu, eta izen egoki ta zorrotz auxen ezarri: AZKUEREN KATEDRA. Or du ba, dudarik gabe, Bizkaiko Diputazioak Don Resurreccion zenaren goratzapenetan egiteko aukerarik onena. Txalokada beroak aizatu zuan asmo ori.

Oleaga jaunak bere aldia bukatzean, Musika sailaren garaia eldu zan. Eta Bilboko Korral ospetsukoak, Azkue Berberaren eresi-atal oiek eman zituzten:

"Topa-kanta" 6 aotsez, lodi ta mee; "Txalopin txalo" 5 aotsez, lodi ta mee; eta "Arrantzaleen abestia" 8 aotsez. (Emen, tarte eginik, etimologizaleeri bi itzez eginiko itz bakarra; noski, lodi ta mee esan dut gorago, me-lodi idatzi izan baldin ba nu, orra ba, "melodi"...)

Kanta gozo oiek, aspaldi ezagunak eta aspaldi zorigaitzez ez entzunak bait-genituan, lendabiziko zarrada egin ziguten barnean. Leena ta azkena, "Vizcaitik Bizkaira" antzerkikoak dira, eta erdikoa, errikoa, baiñan gure euskalari zenduak armonizatua.

Eta aamen ximen edo mokaru goxoena bezela, Eskudero maisua-ren ILLETA, gure "Lizardi" kuttunaren letraren gogo-muiñean edan

eta musikaz isuria, arako "Biotzean min dut... min etsia". Bilbaoko Koralekoetaz gainera, arabarrak, donostiarrak, zarauztarrak eta nafarrak ere bildu ziran ori kantatzeko, Bilboko Uri-orkestak jorik, eta Eskudero-k berak artezturik. Guztitara, 250 aots ba omen ziran. Agara gaztea, bakarreko kantari.

Antzokiko bazterrak jendez beteak ziran, eta olerkariaren biotzak beñola bezela, lagun guzi aienak ere, taupaka ta oska ler-ikaraka jardun zuten iñolaz ere.

"...Ol bat yaso ta ikusi
dut musu ximela:
parre antxa, bizirik
ba lirau bezela;
ordun ixar bat biztu
du nere gau beltzak..."

Alaxen Euskeraren gau beltzean ere, ixar bat, izar ttipi bat izetu dute oraindio ere bero ta joranez datorkigun mutil eta neskatxa gazte euskaltzalean biotz zabal eta xamurrak.

APAIZEN OMENA

Apaiz jaunak ere eskaini zioten bai, beren arteko izandako lekeitiar goragarri ta apalari, merezitako eguna. Eta Luistarren aretoan, artarrillaren 2-an egin zuten bilkura, itzaldi ederrak jalkiaz. Lau iztunak apaiz izanik, jakiña ba.

Maidagan urgazle jaunak egin zuan jaiaren oparia eta Ibagutxi urgazleak aipatu ta ikasi zituan euskaralari azkarraren lan batzuek.

Urrena, Olaizola, Katedraleko musika-maisuak xeeki azaldu zituan Azkueren eresi-emaitezak, eta azkenez, Mañarikua irakasle zoliak, gure apaiz zenduaren izaera, nortasun ta geriza aitorraren gorabeerak agertu.

Orrelaxen, astarteko egun bat, astartea ain zuzen ere, eskeñi zien euskaltzale ta apaizak gure Iztegi Nagusiaren egille jaiolari.

IRUGARREN ETA AZKEN JAIJA.

Jai au, oraindiño ere errikoia go izan zan. Alako elkarrekin egon-ondoren, agur-egiteko eta banantzeko orduak sortu oi duen xamur-kezka-maite-beldurrak ornitua. Euskaltzaindiko kantari neska gazteak, "Agur, Jaunak" abestuaz asi zan egingoa.

Beste lau kanta entzunarari ostean, Arrue euskaltzain jaunak izan zuan aldi. Azkueren liburu ederrak berriz argitaratzea izango litza-keala emaitzik onena, agertu zigun. Baiñan... zorieko diruak ema-

ten dituan lorrak! Praixku jatorraren gertaera ta ateraldia ere esan zigun ba...

Ortaz gainera, Arrue jaunak, bere amets ernagarri bat ere agertu zigun. Alegia, Azkue jaunaren anima agertu zitzaiola, eta... gure izkuntzaren aldeko alegiñak motel eta kaixkarrak izatea, lotsagarri izango litzakela; eta guzi oiek, itz latz eta esaera garratzez esanak omen dira. Esnatzean etzuan nolanaiko estura izan gure izlari pres-tuak. Dana dala, amets orrek egiaren itxura bait-baitu, ordua dugu zertan edo artan ekiteko; aurretikoen esanon, eredutasuna ta guraria maitekiro aintzat artu eta egia biurtzeko zazpi alegiñak egiteko ar-dura ta arreta artu dezagun. Ez gaitzezala beintzat, bertan goxo egiñik, axolakabe itzuli oraingo euskaltzaleok.

Jasoko ote dugu bada, asaben oiartzuna, gure aurrekoen oiurdi-agarria?

Bai, noski. Ta ortarako, Euskera ez ezpainen eta aoan bakarrik erabili, barnerago baizik: gure muiñean, gure odolean, gure arnasan, gure... biotzaren biotzean. Eta orduan bai, maitetasunaren agergarria egiñetan, lanetan, gure mami, azal eta mintzoan bizi ta eder, mardul eta zindo bizi izango da.

Eta giputz euskaltzaleen agurra bizkai-semeeri xamur eskaiñiaz, amaitu zuan itzaldi labur baiñan sutsua, oraiko euskal iztunetarikoa onentxo batek.

Ori dok eta, Arrue jauna! entzun genduan an gure inguruko ba-ten aotik.

Zarta-zarta ekin zioten eskuak txaloketa luze beroan, itzaldiari zegokion ondoren jorantsua emanaz.

IRU ERREGE estanpa polita agerrazi zuten Akademiako Teatru-jarduleak. Palestinako seaska inguruan, artzai ta emakume apalen artean, Iru errege apaiñak agertu ziran, Jaioberriari agur egin eta opariak uztera. Artean, "Oi, Betlehem" soinu bigun xarmanta kantatuaz...

Bertsolaria ere izan zan jai artan. Enbeita gaztea, bere aitaren eskolako neurtitzez ari izan zan. Guzieri adiguriki itzegiñaz. Azkue jaunaren gomuta ta izerdi-nekeak gorai patu zituan. Euskera ikasteko nagikeriaren apukoa, langille alperraren iduriko dela adirazi ere bai; langille txarrak, tresna egokirik ez. Ederki sartua, ziri ori! Gure izkuntzaz diru-etorri aundia ba lego ere, onen eragozpen eta zailtasunak laister arin gozotuko eta erraztuko omen lituzkete...

Urrena, Jose Franco-ren LAU URTE-AROAK dantzatu ta musikaz bete zituzten, arako Olaeta dantza-talde entzutetsuko neska-mutillak. Orkesta, bilbotarrek osotua izan zan. Gauza bitxi eta atsegiña, benetan; bai soiñuz, bai soiñekoz, ta bai dantzakeraz ere.

EKAITZA, beste agerkizun ikusgarri bat; au orde, neka-giarrekoa, drama-usaiekoa, negar-arikoa. Arrantzaleak itsasora joan dira;

eguna ezta ain aukerakoa eta noski, arinkeriz artutako erabakiz egindako zera. Aiek gaizki dabiltz an urruti xamar; alaz ere, kaietik ikusten dituzte. Zer egingo? Zer ez egingo? Eta, an dijoaz gazteak, zaarren bat ere bai, galdugordean daudenen laguntasunean... Geienak itzuli ziran; itsasoak, ordea, bere zorra betetzea eskatzen du, eta bi... an gelditu ziran, aztarrenik uzteke, sarri askotan oi dan bezela...

Azkeneko estanpak eztandazi zituan askoren begi-ziskuak, eta negar-tantoak, perlarri ederrak bai lirean, norbaitzuen begietan ikusteko eretia izan ere bai, izan genduan. EKIN ETA YARRAI...

Izen orixe zuan estanpa ark, Euskaltzaindiaren itz biak berberak. Ama Euskera ileziñari, euskaltzale guztiek zegoten MAITE AGURRA: nekazari, arrantzale, uri eta kale, zaar eta ikasle, beargin eta kiroltzale, umeak ere bai, umeak ere an agertu ziran omen-agurra, biotzagurra eta eskeinutza esateko...!

Eta Teatru-etxean zeuden lagunak, aots batez, Iparragirrereren kantu betikorraren soñu ta mintzaira, lau aizeetara zabaldu zuten:

"Eman ta zabal zazu
munduan frutua..."

Eta Lateraliko eresia orkestak joaz, bukatu zan jai gogoangarri aspaldietakoa...

Bein eta berriro, oraindik orain emen Tovar jaunak esan-itzak gogora genituan. "Inolaz ere, ez dezatela euskaldunak beren izkuntza zaarra galdu. Aitzitik, ama euskaldunak saia bitez beren aurrei, beren seme-alabei euskera irakasten eta mintzarazten. Ukaeziña baita, erdera gaizki egitea baiñon, obe dala emen euskera ederrez mintzatzea..."

* * *

Kanpo lanak asirik ditugu. Euskararen soloan ba du nornaik bere saila, bere tresna, bere arloa. Saia bitez ba, euskaldunak, barruko lana egiten.

Festarako oi dugun garra, egunero bearreko izan bekigu ta ortan alegin egin dezagun jai eta aste, etxe ta kale, landola ta eliza, jolas ta ikastetxe... Ez bitez keiaren pare izan, egun auetako asmoak. Jo ta kea, ekin beti aurrera!

Eta euskerak mendeen menderaiño irmo ta zindo irautea Jainkoak nai dezala.

Ala biz.

ERKIAGA, EUSEBIO

Euskaldunak Salamanka'n

Salamanka'n eta beste lurralde askotan, noski. "Belar gaiztoa nunai" esan oi da. Belar ona ere bai ordea, erein ezkeru. On ala gaizto ote gera?

Salamanka'n oparo erein degu euskal-belarra, ta oparo erne ere da. Barandiaran'dar Joxemiel, apaiz-jaun agurgarriari, Salamanka'n bertan entzuna da, bizpauru urte dirala: "Salamanka'k antziñatik duela euskal-erriaren ikutua; bertsu berrietan aitatzen dala nunbait euskal-erriak Salamanka'ra beti izan duen joera."

Urrutiak maite-garra geitu ta erri batekoen biotzak estuago lotu oi dituela edozeiñek daki. Arrotzen artean, zu bezela mintza ta zu bezela uste duen bat arkitzea, suari lastoa ematea aña da nunbait. Argi-indarraren ertz okerkoak elkar ukitzen dutenean, txinparta jaiki oi da; urruti-erriko lagunak biltzen diranean, maite-sua ta erri-miña. Ta orixe bera, noski, guri oraindik-orain gerta zitzaiguna, Gaztel-erriko uri jakitun dalako artan.

Euskal-erriatik urrun, Salamanka'n bizi edo urte-aro luzeak beñe-pein an ematen ditugun euskaldunok, bakar batzuk ez-baña eunka batzuk omen gera. Ez det ariñegi esan: eunka batzuk. Zidatenez, irureundik gora —ia lareun— an ikasten ari geran euskotarrok. Siniskaitz al deritzaizu? Neroni ere baietz esango nizuke. Oiekin batera bizi naizalarik eta alaxe dala ziur-ziur dakidalarik ori gañera. Ikus zazu zergatik.

Gure gauzetarako alper ta zabar samarrak beti izan omen gera bai. Gureak daraman goitik-beerakoa ikusi-ta egia dala ba-dirudi. Al deguna, besterik ez ba'da ere, egingo ba'genu...! Ba-degu gerok ere errua.

Norakoa artu dedan?

Astean bein izan oi da Salamanka'ko Ikastetxean euskal-irakastaldia. Axular ta Lizarraga ta Orixe... ta beste zenbait ere irakurri izan ditugu. Eskolara zenbat lagun biltzen geran ba'zeneki...! Ez esate a obe. Ta joaten ez diran oiek ere, euskaldunak noski. Bere gisako euskaldunak ordea. Muiña ta mamia alde batera utzi, ta euskal-itxura ta azala besterik ez duten euskaldunak. Irureun ta geiagotik, nola diteke bakar batzuk soillik euskera ikastera joan?

Ia lurra jo omen du gureak: oiek dira, ain zuzen, ori diotenak. Zuen antzera jokatu ba'giña denok, aspaldi joko zian alajaiña. Aiezka jardun bearren, jo ez dezan saia zaitzte. Al degun dena egingo ba'genu, oraingo ekaitzean ere osorik aterako giñake; beste kukuak joko liguke.

Bidetik saiestu naiz, baña ertzetik esateko ez deritzaizkit gaizki esanak. Idia akullatu egin bear izaten da, aurrera egin dezan. Norbaiti, esanak zirika ta kilimo egin ba'dio, ainbat obe.

Izkuntza-zale kaxkar geran aña, omen gera euskaldunok jai-zale ta eleiza-zale yayo. Ortarako ere, danetakoak, nere ustez. Baña "nori berea da zuzenbidea", ta egia esateko, Xavier'ko Prantzizko Deunaren jaiñ elizkoi ta pozkor azaldu giñan Salamanka'ko euskaldunok. Jai polita izan genuen! Urte osoan egundo ez aña bildu giñan napar-euskaldunok, denon zaindari degun Prantzizko Deuna ospatzearren. Norbait lozorroan ba'zegoan edo jakin etzuela esan ez zezan, aurre-egunetako egunkarietan adieraztera eman ziguten: "etzi Prantzizko Deunaren jai, euskotar guzior zaindari. Eusko-napar sailak jai egingo du."

Jai agintzeko, Ikastetxeko Irakasleen baimenik ba ote zuten ez genien galdégin. Aste-eguna izan eta Ikastetxean egunoro bezela irakas-lanak. An ikusi genun, nortzuk maite zituzten liburuak geiegi... edo beren erria gutxiegi. Aurrena omen da lenik, eta guk bigarrena aldebat utzi genuen. Eundik gora lagun bildu giñan: neska gazte, mutil lerdan eta praille kaskamotz. Denok bat egini: naparrak, giputzak, bizkaitarrak eta arabarrak. Zenbait, aurreko urteetan an bertan elkartu ta elkar ezagun genuenok. Beste zenbaiten arpegiak, herriak, aurtan lenbizikoz ikastera iritxitakoenak.

Meza nagusi ederra, beste ezer baño len. Ontan guk euskal izenari ez genion uko egin. Jesuitinen elizatxo a zearo bete genuen. Abeslariak ere guretarrak ziran. Andoain'go apaiz jaun gazte, trebe bat zuten zuzendari. Bapo abestu ere! Denak entzuteko eran... Aspo onak zituzten! Itzaldia sutua ta beroa. Bejondeizula, Joxe Joakin! Buiruan argia ta biotzean garra. Armonio jotzen ari zanak, ba-zekien eusko-abesti xamur ugari.

Meza bukatu zaneko, denok baturik argazki bat atera genuen: "geroak esan beza..." Ondorengo izan zan goxoena: ardo txuri,

goxoki... ta abar. Sakela nori astindu zioten ez dakit. Norbaiten lepotik jan-edan goxoa egin genuen. Emendik bialtzen dizkiot esker-
rrak! Sarriago ba'lira onelako jaiak...! Bai asko elkartzen dutela...!
Gero abestiak, olerkiak, ipuiak, danetik zerbait. Jai ederra! Denon
jaia izan zan: denok abestu ta denok parre egin genuen. Len baño
adiskideago atera giñan.

ALTUNA'TAR PR. S. I.

BILBAO' TIK

Urtero, "Centro de Estudios Vascos de la Jefatura Provincial del Movimiento" k itzaldi saio bat antolatzen du Bilbon. Aurten izlarien artean Jose Migel Barandiaran jauna izan dugu ilbeltzeko amabostgarrenean. Maipuruan zeuden: Bizkaiko Gobernadorea, Polizia buru-nagusia, Ministerio de Información y Turismo-ko delegadua, Merino Urrutia ta Grande jaunak. Mario Grande jaunak aurkeztu zuen eta Barandiaran jaunaren nortasuna azaldurik, nola arkeologia ta etnografia gaietan goi-maillako jakintsu bat den, eta munduko beste gizon aundi batzuen parean jarririk, eman zion itza.

Onek itzaldia asi zuen esanaz antigualeko jakintsu baten esaera bat: Zeure burua ezagutu ezazu. Baiña bear dugula ere esaera orrek esaten duen bezala, ez bakarrik gure burua ezagutu baita ere gure erriarena, ainbeste zor diogun erriarena, eta berari ain lotuak gauden erriarena, gizona bakartadean bizi ezpaita, besteekin artu-emanetan baizik.

Adierazten du nola gaurko sasi-jakintsu asko oituta dagoen problemak oso zabalean ikusten, baiña eztela sekula begiratu nai-edo, leenik gauzak lokal diren bidez. Bein, urte asko direla, naziño-arteko kongresu batean egon omen zen, eta beste batzuen artean an zegoan polaku bat eta bera berriketan asi omen ziren. Ta Poloniako semeak galdetu zion ia Espainian gai orietan nola pentsatzen zen eta berak erantzun omen zion: Bada, an askok, noizean bein gela batean liburu bat edo beste irakurri ta gero an irakurritakoez mintzatu. Polonian ere berdintsu gertatzen omen zen. Eta esan zigun: noiz asiko ote gara leenik oiñakin pentsatzen eta gero buruarekin?

Bizkaiko zeregiñeri buruz mintzatu da batez ere, gizon primitivuaren argia geroago ta geiago emango duten zeregiñeri. Nola urte asko direla berak Bizkaian artezketa aundia egin zuen eta nolako leku aztergarriak dauden eta baita aztertutakoak, nolako tresnak aurkitu diren orainarte.

Orainarteko gaiak gizon primitivuaren bizimodua eta izaera ezti-gu osoan azaltzen, zatika baizik, eta etnografiara jo bearrean aurkitzen gara osagarriaren billa.

Denpora zaarretako aldi diferenteak estudiatu ditu, gizona eiztari zenean, pastore ta laborari. Oraindik ere, gaur egunean ere, gelditzen dira oituretan zenbait arrasto, eta etnografiak estudiatzen ditu Etnografia-gaien billa kanpoko errietara jotzea, norberarena arakatu gabe, metodologiari dagokon aldetik heterodoxoa da.

Itz egin du: pastoretzako erri aldaketez; teillaren jabetasun seiñaleaz: artzaiñen artean oraintsurarte bizi izan da konzeptu au eta zenbait txabola lurrez, arriz edo beste zerbaitez estaltzen zituzten: etxea nola tenplo den; etxea nola illobia den, norbait bataiatu gabe iltzen baldin bada; nola antxiñako eiza-modua gaur egunerarte alle-gatu den, eta abar. Gai guzti auek historia-aurreko aztarrenak dira, kristianismua Euskalerrian sartu baiño leenagokoak.

Bizkaiko zeregiñak ipiñi zituen begien aurrean eta bear litzakela estudio aueri piska bat gora aundiagoa eman, zeregiña ugari baitago. Gazte-genteari dei egin zion formatu dedin onelako gaietan, gero metodoz ekin aal izateko.

ALFONSO IRIGOYEN

AZKUE'REN OMENEZ BILBAO'N OSPATURIKO EUSKAL-JAI BIOTZ UKIGARRIA

Gure "Orixe" idazle goi-aipatuak Azkue zanaren eriotz-ondoren, onako lerro ikurkor abek idatzi zituan, Euskaltzaindia'ren "EUSKERA" aldizkarian:

"Euskeraz ari geranok, Azkue jaunari zor diogu, geienik, eta Euskerak ere bai. Gizon mardula gorputzez, apaiz eredu, biotz oneko gizona. Gure oroimenetik ez da beñere galduko areen izena Euskera bizi dan artean. Ark atera zun gaixoa zarpalletik, eta so-ñeko apañez jantzirik utzi."

Eta gure aldetik, "EUSKERA'REN IRAUPENA ETA EUSKAL-LITERATURAREN AURRERAPENA" deritzan liburuxka melarrean, diogu:

"Benetan izan zitzaigun mingarri, euskaltzaleoi, irakasle-ereduk-rraren eriotza. Azkue zanaren eriotzakin galdu du Euskal-Erria'k bere seinerik leialenetakoa, eta Euskera'k, eraberean, bere eutsilari ta maitalerik zuurrena. Euskaldunak euskaldun geran bitartean, gogoan izango degu, Orixe'k egoki digun bezela, gure irakasle nagu-siaren oroitzapena. Gogoan izango ditugu gure mintzaeraren alde egin zituan idazlan ugari ta onuratsuak; gogoan, baita ere, bere irakatsi jakingarriak eta bere bizitza opagarria. Zeruñn beza, Jain-koak, gure betiko maixu aundia!"

Berari esker, ba'degu gaur-egunean euskerazko idazti sorta ederrik; eta berari ikasiriko itz, aditz ta izkelgiz ornitu, tajutu, mamitu, edertu ta aberasturik argitara emanak diranik, ezin genezake uka;

ezta berari esker orainaldian euskal-idazle eratsuak, irudimen aundi-koak, argiak, iyauak, bizkorrak, ongi-landuak eta benetan disdiratsuak ugari ditugunik ere.

Beraz, biotzezko maitasun-azalpen aundi baten zordun aurkitzen giñan, beragan, euskerari ari geranok; eta anai-maitasunezko azalpenzor ori aundikiro ordaindu diogulakoan gaude Euskaltzaindia'k ain ongi eraldurik aurtengo Ilbeltza'ren 6'an bere omenez Bilbao'ko "Coliseo Albia" antzokian ospatu zan euskal-jai guztiz biotz-ukitugarria gozartzeko aukera izan gendun euskaltzaleok.

Garaiz Bilbao'ratzeko naiaz Euskaltzaindia'k eskiñiriko belbil erosoan, eta gipuzkoar euskaltzain ezagunak diran Irigaray eta Labaien jaunak lagun genitula, Tolosa, Zumarraga, Bergara, Elgeta Elorrio ta Durango zear, bideak arinkada batean iragoaz, eguerdiko amaiketarako antxe giñan, Bilbao'ko Antzoki zar ospetsuaren inguruan; baña —esan dezagun au ere— nai bezin aurrera alditxo batean ezin joan izandu giñan inguru artako jendetzaren arrigarrizko emanagatik.

Zenbat jende, ta zenbat ezagun! Uste-eztako pizte-igikun biotz-ukigarri ura Bilbao'ko kale-zabal artan nabaitu bear-genduanik ezgenkiala, Antzoki ingurura urbildu giñanean, bizkaitar euskaltzale ezagunak zuzendu zizkiguten begirakuna anaikorrei pozkiraz erantzun ondoren, noizpait sartu-giñan atari-aurrean aurkitu genitun Arrue, Arruza, Erkiaga, Intza Aba, Oleaga (euskaltzaiñak), Altuna, Aresti, Aurre-Apr aiz, Garro, Irigoien (euskal-idazleak), Egilegor, Axangiz, (aldun-izanak), Arzubiaga, Ortuzar, (apaizak), Larrarte, Mokoroa, Irizar eta Yurre, (prailleak), maiteki agurtu ta besarkatu ondoren alako euskal-jai zoragarria ospatuko zan Antzoki aundi-eratsura.

Bilboar emezko abestalde ongi-eratuak gozoro abestu zituan, bertako Orkesta onak eresiz lagundurik: "Loa-Loa", "Olentzero", "Ama" eta "Sorgin Dantza" euskal-abesti samurrak, txalo-ots aundiz saritua izan zalarik bere saioa.

Ondoren, Azkue'ren "Iru Errege" deritzan idantzeski atsegiña ikusgarriro azaldu zuten, bilboar antzeslari jatorrak. Auek ere, aurrekoak bezela, oso txalotuak izan ziran beren egintz-ondorean.

Aurretiko bi ikuskizun atsegingarri aben ondoren, donostiar euskaltzain goretsia dan Arrue jaunaren itzaldia. Baña... nolako itzaldia?

"Izan bitez lenengo itzak —esanaz asi zan— Euskaltzaindia'ren esker-on sakonena Bizkaia'ko euskaltzale guzoi erakusteko. Esan bai-genezake, losentxa ta gain-txuriketa gabe, Euskaltzaindia'k Azkue'ren gorazarre ontarako egin zuan deiari berak uste zuan baño ere obeto erantzun zaiola. Ta ez Bizkaia'n bakarrik, baita noski Euskalerrri osoan ere. Ta orobat, Euskalerritik kanpoko gizon aundi ta jakintsu batzuen aldetik ere.

“Azkue'ren lanegiñak —dio— bost-bat sailletan berezi ditezke:
LENENGO SAILLA.—Euskal-kanta zarren bildumak. Lan nagusia:
“Cancionero Popular Vasco”. Norbaitek esan du, ta ondo esan ere,
lan au besterik antolatu ezpazuan ere, Azkue'k irabaziko zuala noski
betiko izena.

BIGARREN SAILLA.—Berak beraren burutik sortatuko abesti lanak
eta langaiak. Saill ontan, —darrai— abestitxo zoragarri batzuek izan
ezik, “Urlo” ta “Ortzuri” operak, eta “Eguzkia nora”, “Sasi Eskola”,
“Pasa de Chinbos” eta batipat “Bizkaitik Vizcaira”, dira, ezagunenak.

IRUGARREN SAILLA.—Euskalerrri'ko ipui ta gertakizun, oitura ta
siniskeri, atsoitiz eta esakera, ume-kantatxo ta olerki errikoi-bildu-
mak. Esate baterako, idatzi aldu iñork sekulan gure errian Azkue'ren
“Euskalerrriaren Yakintza” izeneko lau-liburuekin neurtu litekenik?
Azkue'k lan au bere amari eskiñi zion.

LAUGARREN SAILLA.—Bere-buruz sortutako literatura lanak: ger-
trudiak, antzerkiak, itzaldiak, olerkiak eta erlijio ta beste gai-mota
guzietako ezin zenbatu ala lantxo. Saill ontan —jarraitzen du esa-
naz Arrue jaunak— badu Azkue'k gipuzkoarrok txit begiko degun
lan bat: gipuzkera osotuan idatzitako “Ardi Galdua” deritzaion ger-
trudia...

BOSTGARREN SAILLA.—Euskerari buruz, eta euskalari eta grama-
tikalari bezela, egin zituan lanak. “Euskal Izkindea”, “Método Prá-
ctico de Aprender el Vascuence”, “Prontuario de la Lengua Vasca”
izeneko pitxia, “Gipuzkera Osotua”, “Morfología Vasca”, ta berariz
“Diccionario Vasco-Español-Francés”. Esan genezake —dio— oker
aundirik gabe, Azkue'ren Iztegi au, iñoiz euskerari buruz egin dan
lanik bikain eta garaiena dala, ta gaurko euskal-idazle ta euskal-iztun
aundi ta txiki guzien makulua, gaiñera... “(Egundoko txalo-ots bu-
rrundaratsu batek moztu zion gure izlari gartsuari urrengo esanaia;
laña bein ixilluna egin zanean jarraitu zuan esanaiz): “Evangelioko
talentu-alegi ezaguneko morroi alper-nagi arek bezela etzuan jokatu
Azkue'k.” (Txalo aundiak berriz ere.) “Azkue'ren Iztegia ta beste
lanegiñak —dio— osatu ta zabaldu egin bear ditugu! Ortarako, or-
dea, dirua bear... Zorioneko dirua!”

Eta dirurik ezak dakarkigun kaltea adierazi nairik bezela, ta
ipui-antzean, onela digu Arrue jaunak:

“Gipuzkoa'ko Altzo deritzaion erri-txiki bateko mutilzar bere-
koi, dollor, zikotz eta ausarta batek, aldakizute laguntza baten eske
joan zitzaizkion beartsu batzuei zer erantzun zien? Ara: “Dirurik
ezpadezute, alperrik zabilzate; gure erriko apaizak, dirurik gabe, ez
dik mezarik ematen...” (Par-algarak.)

“Azkue'ren illobitik datorkigun deia —dio—, auxe da: Euskal-
dunok euskeraren alderako langintzarako geren berezitasun guziak

alde batera ososro ta bein-betiko utzi ta danok, elkartutzeko, danok batutzeko..." (Txalo aundiak berriz ere.)

"Bukatzeko —dio— euzkaltzale-giputz guzien izenean, eta Azkue'ren illobitik datorrigun deiari erantzunaz, biotz-biotzez eta begiramen osoaz auspezturik, Azkue aundiaren Bizkaya'ko illobi gurgarri orren oiñetan ipintzen det nik, mendi-larrosez egindako koroe apal bat lez, Gipuzkoa'ko olerkari zar baten bertso sorta au:

...“Danak nai-dute
Lege-Zarrak dakarrena,
Eta ez dute ezagututzen
Izkuntza dala aurrena.
Miru gaiztoak menderatutzen
Duten bezela uxoa,
Ez dezagula iltzera utzi
Gure EUSKERA gaxua.”

Egundo iñungo itzaldi ez jaietan entzun ez ditugun txalo gogor-sutsuak luzaro iraun zuten Arrue gure izlari trebe, gartsu ta bikañaren itzaldi biotzkoiaaren ondorean. Une artan ba'zirudin leku-itxi-aundi ark eztanda egin bear zuala, euskaldunen barru-barrundiko poztasun-indarraren eutsi-eziñez; eta gure biotzak sutan jarri zitun izlari gartsuak, itz-lekutik alenduta gero, berriro agertu bear izan zuan entzule zaratatsuen aurrera, burua makurtu eta besoak goruntz jasorik anaiki erantzunaz entzuleok ain gogotsu berrari zuzendu genizkion txalo-burrundaratsu aieri.

Urrengo ikuskizuna, “Lau Urte Aroak” deritzana, Olaeta ospetsuaren ongi eraldu ta ezitako dantzari-taldeak Orkesta'ren soñutosean zoragarriro egitu zuten. Ikuskizun alaigarri au, zer esanik ez, guztiz atsegin izan zitzaigula, ta dantzari zoli aiek, gogoz txalotu genduzen.

Ondoren, eta uste-uste gabe, Muxika'ko Urretxindor zanaren seme Enbeita'tar Balendin bertsolari argia azaldu zitzaigun, aurrez-aur, eta bere agerkuna izugarrizko txalo-ots-artean artua izan zan. Ona emen ekiñaldi batean bota zizkigun bost bertso txalogarriak:

I

Muxika aldeko txindor txiki bat
kantari emen dozue,
pozaren aundiz bere biotza
daukana erdibitute;
Azkue jaunán gogo-aldezko
omen-jaira etorrite.

Ta zergaitik ez? Azkue jauna
guztiok ba'gendun maite?
Nai izan da be biar dan aña
ezin goratu gengike.
Zelan azaldu zenbat lan ein daun
Euskera Ama'ren alde?
Azkue jauna ez-da aiztuko gure odola
zañetan daukagun arte!

II

Maitasunaren indarra zer dan
biar dan lez azaltzeko,
gizonak daukan argia ez da
naikua orretarako;
egiz alkarraz maite diran bik
ez dabe elkar galduko,
ez dau ez irik ez txintxerarik
maitasun ori lotzeko.
Azkue jaunak maitasun ori eukan
gure Euskerea'rentzako;
euskaldun sendo, biotz-andiko,
erri-maitale zalako.
Gauza danetan Euskeria zan
maitiena beretzako,
Azkue jaunak jarraitzalliak bagara
Euskera ez da galduko!

III

Lekeitio da itxas-ertzeko
erri-baketsu euskalduna,
oitura onez eta Euskera
gozoan mintzatzen dana.
Erri euskeldun baketsu ortan
jaio zan Azkue jauna,
bere amaren altzo-beroan
Euskera ikasi ebana.
Ama da beti txikitxuentat
zimintarririk onena
zorioneko bere izkuntza
erakusten deutson Ama.
Ori da amak emon leikion
ugatz-señalik ederrena

Ama'rengandik yatorku gure
Euskera'n anditasuna
ziñaldaritzat emen daukogu
Azkue jaunana izena
gaur-eguneko jakitunetan
gorengo jarten dabena.

IV

Batzuk diñoe Euskera oso
gatxa dala ikasteko,
nik ez dot uste ain gatxa danik
ikasi gura ezkeru.
Langille txarrak atxaki asko
beti dauko lanerako,
Euskera egiz maite ba'gendu
ez geunke ori esango.
Batzuk beingoan ikasten dabe
ikasi nai dabelako,
beste batzuek nagiagaitik
utzi oi dabe geroko;
gauza bat orain esaten noia
egi andia dalako:
Gure Euskera biar ba'gendu
dirua irabazteko,
andi ta txiki, zar eta gazte,
danak leukie jakingo.

V

Nire biotzak oindiñokarren
yarrantu nai-dau kantari,
bere barrena beti dalako
Euskerea'ren egarri;
baña larregi luzatu barik
amaitutera noia ni.
Amaituteko agur bero bat
gure Euskaltzaindia'ri,
euskaltzalien askar-gurena
jai-au gertau dabeneri.
"EKIN TA YARRAI" Euskera'n alde
uri, sendi ta baserri,
goratu daigun gure "Txinparta"
euskaltzale ta antzeslari,

gure euskal-dantzen oroigarritzat
 zorionak Olaeta yaunari.
 Zer esan neike beste gauzarik?
 Guztoi ONGI-ETORRI!
 Gora Azkue eta Euskera;
 ORAIN, GERO ETA BETI!!

Ango txaloak, zoragarritzko bertso bakoitzaren bukaeran! Eta urrango, zer? "Ekaitza" deritzan gertirudia, "Txinparta"-ko antzeslari jatorren gain.

Aurretiko ikuskizunak, alaiarriak izan ba'zitzazkigun ere, oraingo au, benetan ituna, kupiragarriagorik ezindakoa gerta-zitzaigun, antzerkiaren izenak berak adierazten duan bezela. Ekaitza! Baña zeñen jator, zeñen berezki egitu zuten, antzezleri trebe aiek, gertirudi negargarri onen ondore ikaragarria!

Leendik beste ekaitz-jasa izugarri batek, senarra ta bi seme bikain lapurtu zizkion mariñel-andra-alargun errukarriaren azkeneko seme-gazte bakarra, berrizko ekaitz-dardaratsuak urperaturik, ez seme, ez señide, ez inolazko irabazpide ta laguntzarik gabe gelditzen da alargun-andra gaxoa. Gertirudi gogorra ta benetan mingotsa auxe, ta bi aldiz tamalgarria. Aurra bezelaxe, zar eta gazteok, emakume ta gizonok, mara-mara negar egin gendun... negar-malkoz bustitako eskuekin gogotsu txalotu genitularik ain jator lan egin zuten neska-mutillezko antzeslari txalogarri aiek.

Baña urrango ikus-atala, aurreragokoa bañoire biotz-ukigarriagoa izan zitzaigun oraindik; eta berriz ere negar egin gendun... Baña, craingoan, POZEZKO NEGARRA...

"EKIN ETA YARRAI".—Ama Euskera'ri omena.

Egia esan bear ba'det, ezin aurkitu ditut gertirudi barrenkor onen egikun-izukorrak ikuslloi barrenean eragin zigun biotz-zirrar gozatsuaeren berri bear-bezela EGAN'en irakurleai adierazi aal-izateko bearrezko zaizkidan itz egokiak; baña, gutxi-gora-bera, onela azaldu zan:

Antzetzokiaren erdi-erdian, Gernika'ko Zugaitza. Bere oñetan, beltzez jantziriko alargun-andra-zar itxurako bat, belauniko, "Ama Euskera" iruditzen bezela.

Ziarsolo bilbotar gazte-argiak, euskera ederrean, eta guztiz egoki ta entzungarri, agertu zuan aitaturiko irudi bi aien esanaia, eta bereala, irudi oargarri aien aurretik bat-banaka igaro ziran, ongi gerturiko arrantzale, nekazari, langille, gizon ikasi, lege-gizon eta elizgizon taldeak, zuaizt ikurkorraren aurrean geldidunatxo bat egiñik. esanaz:

"Ama Euskera: Gu, zure seme-alaba leialak gera. Euskaldunak gera! Euskeraz mintzatuko gera, beti, eta, etzera ilko, Ama!"

Beriala, neskato-mutiko talde bat igaro zan, aurretikoen antzera, esanaz :

“Ama Euskera: Guk, zori-txarrez, eztaigu euskeraz mintzatzen; baña zin egiten degu: ikasiko degula, eta aurrerantzean beti euskeraz mintzatuko gerala. Guk indarberrituko zaitugu, ta etzera ilko, Ama!”

Orduan bat-batetan jaikitzen il-antzean aurkitzen dan andra zar itxurakoa, apain-apain jantzia, gazte-gazte biurtua, eta itz-dagi esanaz :

“Ene semeok: zuek azaldu diazuten maitasun egiazko ori dala-bide, indarberritu ta gastetu egin naiz. Bisiko naiz, beraz. Ez naiz ilko!”

Ango txaloak, berriz ere! Eta “Gernika’ko Arbola” guzior arte gartsu ta gogotsu abestu ondoren, Orkesta’ren “Marcha Real” eresi-otsean amaitu eta irten giñan, esku-zapiekin pozezko negar-malko-mardulak legortuaz, beti gogoan izango degun Antzoki aundi artatik.

Eta Euskaltzaindia’koekin “Maroño”-nean *euskeraz* bazkaldu ondoren, eta Arrue jauna gerekin genula, berriro Durango, Eibar. Deba, Zumaya ta Orio’n barrena, Donostia’ra giñan, bakoitzak bere kolkorako esanaz: *“Urrengo orrelako EUSKAL-EGUNIK, nun eta noiz izango ote-degu?”*

ZELETA

IMFC'EN BEDERATZIGARREN URTEROKO BATZARRA

(Lengo zenbakitik dator)

- VI. *Eskozia-ko, Ikasbatzak Edimburgo'n Ikastola Nagusiko bilkuntzetan, gertu ditun Eskozia Folklore'ko soñubildueri beiraldi bat, Francis Collinson (Ezkozia-ko Ikasbatza, Edimburgo'ko ikastetxe Nagusia).*

Aurrenen, Eskozia-ko Ikasbatzak ditun bilkuntzetan nungo soñu ta eresi sartzen diran, aipatzen ditu Collinson Jaunak. Orreitan, berriz, berak aipatzen ditunak dira, Gales'ko eresi sail eskozia-tarra, Lowland'eko (Beterrikoa), Orkney ta Shetland'ekoa, Orratio, Gales'ko lankantak guztiz galtzeko bidean aguro doazi. Abesti orreik, ba, erriak aspaldiko zeregiñetan jarduten zunean, jendeak kantatzeko asmatu ziran. Edota, ortarako asmatu ez ba'ziran, erriaren eguneko biarrean jendeak kantatzeko egoki tajutuak izan ziran. Olako denak, alegia, berealakoan suntsituko dira, orain biarrak mekanika bidez egiten diralako. Adibidez aitatu daitezke, noski, irulantegiak, oyal zapalketak, ale xeeketak, txalupontzien eraginketak, oriek arraunen ordeztu motorren indarrez igitzen dira-eta.

Gaur ere Hebrida'etan oraindik arkitzen dira Ossian baladak, eta ugari arkitzen dana, baitipat, da, "Port-y-beal" eresia, yantzarako abesten dan ao-soñua.

Orreitz gañera, "Pibroch" deritzayon eresi saila dugu bilduetan, garrantzi aundikoa bera, noski, kornamusaz jotzen dan (Goierriko) Highland'eko eresi klasikoa. Ainbateko sail ori, berriz, jotzalle zaarrenean erakustez doñuarian jaso da, berayek ere beste jotzalle antxiñagoen abitez eta erakustez, alaber, jaso izan zutena beñola. Soñularien errezkada orri, berriz, beroyen jatorriari gora jarraika igoztean, MacCrimmon eta MacArthur kornamusalari bikaiñenak edireiten dira bidean. "Pibroch" soñuetan onenbesteko ulergaitza idoroten dugu, erri ereskiñendako musika jakintsua erabiltzen dala, alegia.

Soñu ori, ba, Pibroch'ena, guk aintzat artzen oituta gauden erri eresitik bereiziki itzurtzen da, ark bapatean asmatutako gaikirik ez dulako. Melodiak daroan adelu geiki bakoitza onelako ta olako arauaren tajuan zeatz jarria da. Alabañan, soñu enda ori erri ertizat aipatzen dugu, berori Irakasleak ikasleari bitartekorik gabe irakatsia izan dalako, ta, gañera, bere musikarik iñoiz (orain oraintsu ez ba'da) idaztez jaso izan ez dalako. Orregatik, beraz, erri abitzez eldu zai-gulako, erri ertizat aipatzen ba'da, eretxi zuzena da. Orrezkero, berriz, bere etorkuna aozko abitzaren aldiraño igotzen da. Pibroch'en irakastea artarako izen bereziz egiten zan eta ola irakasteko sistemak donu bakoitzaren goiera ez ezen, eritmoaren gorabeera ere agertzen zun. Ainbateko irakasbide berezia "Canntaireachd" aotsez zan ezagun. Ta gaur olako sistemarik kornamusa jotzalle zaar zenbaitzuk baizen, beste iñork ez daki.

Eskozia-ko ipar-egualdean, Strathspey eskualdean, oraindio txit edatua da arrabitaren soñu jotze oitura. Eskualde ortik dakar bere izenondoa yantzarako dan alako ritmo batek. (Goierriko) Highland'eko sortaldean, tankeraz kornamusakin jotzeko dan eresia, geroago ta geyago oarkatzen da biliñaz jotzen diran soñuetan.

Goierriko beste ereskiñ zaar agurgarri bat Jew's edota Jaw's Arpa deritzayona da. Idazleak batez ere berori aipatzen du, Kilda Done izaroan erabilli izan dan ereskiña, ia berori bakarrik izan dalako. Orañ izaro ortan biztalerik ez da.

Gure bilkuntzetan oraindio beste "Bothy-Ballad" deritzayona bizi da, beori Beteddi'ko ipar-egualdean bizi dan eresoiñu berezia.

Antxiña Eskozia-ko balada nagusiei, mugako Baladak zeritzayen, beroyek Engelandta ta Eskoterri bitarteko lurmugetan geyen atxikiak zeudelako. Orañ, berriz, ez dira arkitzen ipar-egualdeko alderdian baizen, ta batez ere ontzigiñen artean. Gure Ikasbatzak ba-ditu olako adibide gogoangarri batzuek.

Azkenik, oster, itzaldi labur au bukatzeko, laguntzik gabeko Psalmoen gaclerazko soñua aipatu bear da, ipar-arratsaldeko alderdian abesten dana.

VII. *Babiera'ko errikanta ta erriyantzak* Han Seidl (Babiera'ko Radio Zabalkundea).

Babiera'ko Radio Zabalkundeak, diño Seidl Jaunak, bere Artxi-boetan daukazkin doñuarietan, bi milla errikanta ta eun erriyantza bilduta arkitzen dira. Ori, berriz, orañ 25 urte lehenago Goi Babiera'n errikanta ta erriyantzak beerakunde laisterrez gutziz galtzera zi-joazela.

Igazitako aldi ortan Folklore lanean ari ziran biltzaille bakanetan,

beintzat, aipatu dezagun Kurt Huber Jauna, Munich'eko Ikastetxe Nagusian Oarvide Psikologia Irakaslea. Ta baita aipatu dezagun Pauli Kiem ere, Tirolmugako baserritarra. Jendetza aundia, ordea, Folklore eresi ta soñuen alde biziki esnarazi izan duna, ezpairik gabe, Babiera'ko Irrati Zabalkundea da. Beronek, igazi zan 1930g. urtean, gorago aipaturiko gizon bi orreikin, Rottach-Egern'en (Tegern-aintzira ondoan) erriabesti egun bät antolatu zun. Arloa itxaropide aundiko ez zan, bañan egundañoko ondoren ospatsu ta baikorra izan zan egunarena.

Aspaldi ortan, baliozko errikantaen kopurua nolabait erdizkakoa, zan. Berten Eguberri abestiak, eize kanta, maite kanta eta biargiñen kanta batzuek, beste baladaen antzeko antxiñako kondaira abestiak, eta Jodel zenbaitzuk ziran aitagarri. Alabañan, sail ori kazkarra izan arren, an oldez irazeki zan errikantaen adore sutsua, oiezbezelakoa izan zan. Arrezker_o asi zan indartzen, aztuta zeuden erri abesti ta yantzaen pizkunde bultzakada. Orrekin, gañera, Austria'ko errialde urrean arkitzen diran Salzburg, Tirol eta Estiria'ko Folklore pizkundea ere batera ernetzen asi zan.

Beraz, 1930g. urte arrezkero, Folklore'ren berpizkunde arloari zenbaitzuk alegiñez ekin zioten. Eta ortan, noski, ez zan asmaketa onik eza, ez gogo onik eza, ukan. Bañan alegiñak elerti ta olerti gayetan egiten sayatu ziran, eta berayen nayera Folklore'rako baño Folklore'ren Jakintzarako ta idazlanerako gogotsuagoa izan zan, eta orrela ekiñaldiak irauketarik ez zun ukan. Bilkuntzak bakarrik ez zioten erriari kantari izateraño eragiñ. Gañera, asierako indarketak beera egin zuten, lehengoko abesti endak kantatzeko, sarritan bi abots, buruko ta bularrekoa, aldizka, bata bestearen urrengo aldatuz, bear ziran-eta. Orrek, berriz, alabearrez zekarren oker bat au, artarako doñu bat, berorren arauz notak jartzeko, besterik eziñ aukeratu zala. Sarritan ere, baitipat, abots aitzina edo melodi nagusia bigarren abotseko malletan zebillen. Beste irugarren okerra, pizkundearen kaltegarri izan zana, alegia, onenbestekoa zan, abestiak lau zatitan idatziak ziran (abots aunitzeko madrigalsoñuaren antzera). Ori, berriz, Babiera'ko errikantaetan idazte oitugabea zan, angoak fabordon'erako egoki diran idazkera erabiltzen dutelako. Orrenbesteko okerkuneak zuzendu zituten Kurt Huber eta Pauli Kiem'ek, eta asiera bertatik, Folklore soñuen pizkundea iziotzeko, Radio Zabalkundea aukeratu zuten. Berayek zeretxioten, ba, erriari kantatzen ateraño eragiteko. berorri entzunerazteko bidea, bear bearreko zala.

Babiera'ko Radio Zabalkundea, arrezkero, folklorezale bi orreikin, errikanta billerak sarritan eratzen zitutelarik, ekiñaldi zabalagoa aurrera erodateko legokion oiñarri billa asi zan. Bera abesti ta yantzak doñuarietan irartzen eta batzen bakarrik ez da ari zeregiñez, baita erriaren azibide lanean ere, ortarako Goi Alemania'ko errikantaen

erestajua jarraibidetzat onarturik arretaz sayatzen dalako. Onenbesteko azibide lanaren zitua Irratetxeko izgela bertan baño errikobla-
rian alderdian obeto nabari jartzen da.

Gaur, 25 urte ondoren, Rario Zabalkunde babieratarrak Jodel kanta, abesti ta yantza sail arrigarria azaoka eskuetan derabil, olako kopu-
rurik inor arritzeko lañi izango ez delakoan, entzulea bizi dan arren.
Ainbesteko bilkuntz ori aspalditik Folklore bizitik poliki jasoia izan
da, ta berriz illunbean berori betikoz ezkutatu ez ba'da, orri Irrati
Zabalkunde babieratarraren ardurari zor zayo.

VIII. *Gaurko Hungaria'n eresi Folklore'k musika Jakintzan eta mu-
sika Ertian agertzen dun garrantzia, Pál Járdany (Budapest).*

Hungaria'n, Pál Járdany'k deritzanez, erimusikak beste Euro-
pa'ko alderdi geyentsuenetan baño garrantzi aundiagoa dager. Gerta-
kun orren adierazkuna emateko, berriz, gogoangarri dala, diño berak,
ungariar baserriarren musika 20g. gizamendearen asieran, oraíndik
bestelako labaki ertsi bat zala, irietako musikalari jakintsuek berori
ozta ozta zutelako ezagun.

Artan, Bártok eta Kodaly'ri eskerrak, beroyek eldu ta Hunga-
ria'ko erimusika sortetan bildu zutela, berayen lan orrekin egoera
bapatean aldatu zan. Eresi Folklore, ba, arrezkeroz, eresgille ta eres-
jakitunen zeregiñ miñenean biurtu zan. Osterantzeko ereslariiek, nos-
ki, ungiar musika jakintsu jatorra eraikitzen gogoz diardute, baña
beti edozelako ereslanaren jatorria erri erotik jasotzekotan ari dirala.
Musika jakitunek, ostera, erri melodiak biltzen eta sistematen diar-
dute. Beroyek ari dira Hungaria'ko erri soñuak eta beste arrotzerriko
abestiak ikasten, beuren arteko elkar uztardurarik ote danentz, jakiteko.
Gañera, baita ari dira, berebat, Ungaria'ko Folklore abitza
ta bertako musika jakintsua ere aztertzen, beuren arteko ere elkar
uztardurarik ba ote danentz, jakiteko.

Kodály'ren ikaslana gerokoen jakinbiderako oiñarri izan zan.
Bere idazlan orrek, ba, "Musika'ren endajakintza ta kondaira", ale-
gia, ondoren ona ekarri zun, oraíñ 20 batzu urte ezkeru, orrekin
Ungaria'ko musika jakintsuak antxiñako idaztagiri edota eskuidaztien
ikasbidean jarduteko jakin azkuraz enarazten asi zan-eta. Ori ez
ezen, berak, gañera, oraíndik galdugabeko abitz ogasunaz lehen esan-
dako jakintsuak ardura artzeraño piztu zitun, gertatze askotan an-
txiñako musika lehena berorren ondakiñak, beintzat, abitzaren bidez
soillik eldu zaizkigu-ta.

Sortalariek, iñolaz, Folklore Jakinbidean zeregiñ garrantzitsuena
betetzen artegabe alegiñez ari dira. (Zenbait Batz ortan ari dira, ba.)
Beste beñolako arlo aundi bat, alaber, zera da, Ungaria'ko folkloregai

danaren, tarteka ateratzen dan arren, argitaratzea. (Iru sorta ageri bai dira.) Oraindaño sistema arauz argitaldu dan folklore gai ugari ori ixillean utzita, ekintza ortan oraindio aipalañ da, xoko berezietako monografi-sortaren argitaratzea.

Orretaz gañera, Folklorezale ungariarrak oldozbideko zenbait izkizunen azterketa lanari ekin diote. Izkizun nagusia, berri, onenbestekoa denez, Eres Akademia'ko ereserti Ikastolan Zoltán Kodály'ren menpean aztertzen ari dira. Zeregiñ ortan, ba, Ungaria'ko erri abestiari batetik eta bestetik, berriz, irietako erti abesti jakintsuari, bañan errikutsua naasten asi zayonari, mugak jartzeko lanean diardute.

Errikanta sorta aunitz, berriz, beste argitaldi jakintsuen gañez agertu izan dira.

Azibidea da, noski, folklore abestien alde egin daiteken zabalkunderako, onduen legokiken lanurra. Bai aurtxoan ikastoletan, bai Eres Akademia'ko ikastol nagusietan, errikanta geyenen erakusten da abesti ta musikaren ikastaldietan. Errikanta ta erriyantzaen pizkunderako ta zabalkunderako eragille aipagarrien dira, noski, Folklore ertilanak gertatzen dituten gizabatz eta gizataldeak. Beroyetan, berriz, oberena, baita arrotzerrietan ere izen aipua erdetsi izan duna, Laterri Agintaritzaren ardurapean jarri ta dabillena da.

Ungaria'ko Eresbatzetan oraiñ kanta oi diran abesti sailletan, baitipat, olako aunitz errikanta artetik egoki egindako antolakizunak dira. Gaur, ere, Bártok eta Kodály'ren atzeko belaunaldian gora datorzen eresgille ia guziek, erri abestietan arkitu duten arnasaren gortargia dakarte.

IX. *Estiria'ko erri abestiak nola aldatu diran eta galdu diran, erakusteko, adibide bi*, Walter Wünsch (Graz, Austria).

Austria'ko erriaren azibidean, diño Wünsch Jaunak, erri kantaen irakaskuntza garrantzi aundikoa da. Austria izan da, iñolaz, abesti sortak biltzeko, bere Laterri Jaurgoaren bidez, aurrenen ofizialki agindu izan dun erridia. Alabañan, abesti sorta oriek iraukitzeko, eunkada bateko baño urte geyagoz izerdi patsetan eta ikaskizunetan jardun izan dan arren, kanta sailen arpegiera aldatuaz joan dala, ta baita erri kantari taldeak ere, berebat, ordeka etorri izan dirala, auteman dugu. Nolabait, beintzat, gizarte aldetik eta Kultura aldetik datoz, abitzez zetorren kanta pillo yoria galerazi izan duten zioak, eta gaurko abestien egitura aldarazi izan dutenak. Erri kantaen irakaste ta ardurak dun itua zera da, noski, erri eresia bizirik iraukitzea. Ortarako, berriz, 1900g. urtean, edonunbait, onenbesteko asma-kizuna egiten sayatu zan: giza abesbatzetarako eresia lauko abotsetan

idatzi zan, baña bertan jartzen zan "abots aitzina edo nagusia" (edo kanta lokagabea) beti erri melodi jatorra izaten zan. Olako sayaketa gaur bertan ere ondoriozkoa da. Orrek, egiz, ez dakarkie laguntz aundirik jatorrizko koblariei, bañan onuratsu da beste gizarte malle-tako abeslariendako, adbz., abesteli asabatarrendako. Orain lau abots naasi dakarzki idazterak, berau egun geyen oitzen bai-da, noski, ez dio erri kantari aldakizunik gañera ekarri.

Antxiñako ta egiazko asaba eresiak aldakizunak izan ditula, zer esanik ez da. Zenbait olako, adbz., aipatu daitezke: Folkloreizuna sortu da, erritmoen bizitasuna galdu da, lehenago Estiria'ko abestiak oitzen zun iru abotsetarako idaztera galdu da, Azken orrek, berriz, armonia beraren galera ekarri du, ango abestiak lau abotsetara kantatzearren abesperen edo bajua idazketan naasi sartzen dalako.

Orrekin, berriz, kanta jatorraren egitura galtzen dala, Jodel'etan oraindik obeto ta garbiago ageri da. Abesperen edo bajua naasi sartuaz, ba, ta orrekin lau abotsetarako kanta sortzen dalako, onenbesteko okerrak oartzten dira: berezko doñu zurubiaren (asoiñ zurubiaren edo "ekmel doñuen") entzuera galtzen da, buruko abotsa edo abesizuna ere bai, ta bi edota iru abotseko Jodel'en ordez Jodel-abesbatza sortzen da, Orrenbeste, berriz, jende ukandunen edo ogasundunen (de los burgueses) Folkloreizuna da, ez, ordea, erri kanta.

Gaur, baña, abeslariak ez dira taldeka batzen, beuren gizarte mellen neurrian. Orrezkero, galdekizun bat onela, nerekiko, jarri daiteke danen aurrean: Nortzuek dira, jatorrizko ta egiazko erri kantaen abitza dakartenak? Oriek, ba, eresi ogasuna urrundiko ibartzokoetan kantatzen duten auzotar batzuek bakarrrik ote dira? Edota ongi esan aal daiteke, gaur erri musika edozelatan landu ta ardurapean artzen duten denak ere ba-dirala musika jatorraren ekarle? Nerekiko, beintzat, dut, gizonaren erabakizun denak erri musikaren gaiki (elementu) gogoangarriak dirala.

X. *Gaurko errikanta ta erriyantzak Eslobakia'n*, Frantisek Poloczek (Eslobakia'ko Yakintza Akademia, Bratislava, Txekoslovakia).

Eslobakia da, Poloczek Jaunaren eretxiz Kondaira'ko Kultura'rako ta Geografia'rako ikasmiñ bizienetarikoa erretzen dun Europa'ko laubideta, bertan aspaldidanik sortaldeko ta sartaldelko errien kulturak naastu izan diralako.

Eslobakiarrak, gañera, ibartzoko igoeziñetan bizi dira. Ori, berriz, beste iñundiko Kultura ta Gizabidea bertan sartu dediñ, zoztor aundia da. (Ezta ez zan bertan laterri ikastolik ere 20g. gizaldiaren asiera arte). Bañan orrela, alegia, auzoetan eta baserrietan iraun ahal izan

dute kanta zahar eta erriyantzak, berorreik baserriarren eta artzayen antxiñako jakitatearen aztarrenak, noski. Orreik dakarte, ba, oraiñ aztertu daiteken Folklore bizia.

185g. urte arte Eslobakiarrak artzai ta auzotarrak ziran, eta orrek eratxiki zion alakoxe berezitasuna Folklore ereskiñ ta yantzari. Berayen melodi egitura (oitura kanta ta biargiñen kantak) laudoñuko da (laugarrengeotan idatzitako melodiak, alegia). Musika jotzeko ereskiñ jatorra, berriz, "Gadjy" da (kornamusa, puxikatxirula).

Artzai bizibidearen aztura, berriz, 14g.'etik 16g. gizaldiraño Balakarren mendegoan sortu zan Kultura'kin elkar uztarduraz lotzen da. Kanta ta yantza orien melodi egiturak, artzayen eta basalapurren bizikeratik beuren erestitza edo elea jasotzen zutenena, bostdoñuko (nagusi ta txikia) sistema du oiñarrizat. Ereskiñ jatorrak, ostera, dira "fujara" (edota txistu luzea) ta "pastierska pistala" (edota txistu motza). Geroago, berriz, XVIIg. gizaldiaren asieran, eta sortaldeko ta iparraldeko muga erriak eraginda, noski, goragoko sistema bi oriek armonijakintzari edo ereskidebideari toki egin zioten. Eta 185g.'etik, ordea, ungarier eresbide berriari.

Beraz, zenbat ere azkenengo pizkunde orrek folkloretasunaz eslobakiar erriyende artean oiartzun ozenagoa sortarazi dun, ainbat ere larriagoa da berorren iraukitzea.

Errikanta ta yantzak, alegia, erriak elkartasunean batzeko ugal indartsuak dira. Orregatik, Eslobakiarren Kulturabidean beraye toki goitsu bat zaindu bear lizayeke. Gañera, guragarri litzake, Ikastetxe Nagusiak beuren atea Folklore Eresiari idekiko ba'lizkio, eta Laterriak zeregiñ orren ardurabatzen bateri, egisarien ordainduz, bere ekiñalean urgaziko ba'lio. (Olako lanak izendegi ta Artxibo artarakoak idukiko litzuke.) Folklore Batz orren itua litzake, berriz errikanta ta erriyantzaen pizkundera azken gararaño eroatea (baita zabalkundera ta folkloreyajak antolatzea ere). Pizkunde ortan batera lan egingo lukete ikastolak, folklorezale asiberriak eta elduak, kanta ta yantzataldeak, beroyek Laterri Jaurgoaren aldetik oraiñ laguntza ba-dutenez.

Eslobakia'ko Jakintzaen edestian (kondairan), Folklore Eresiaren azterketa jakintsua egiteko, lehengo aldiz jarri zan artarako bear zan asoiña. Orrek ernarazi bear lituke eresgilleak, beraunek erriabestien alorrean sayaketa berriak asmatu ditzaten. Eresgilliek sayatu bear lirake, baitipat, errikantaen eta oraingo musikak bere gotargia uler tarazteko derabilzkin erabidien bapidea billatzen. Bapide orren galderantzun nagusienak, berriz, onenbestekoak izango lirake: erritmoa ta neurria, melodigintza ta armonigintza (edo ereskidegintza), ereskiñen eta giza abotsen erabilketa.

XI. *Pakistan egualdeko errikantak*, Abbasuddin Ahmed.

Beste edonungo eskualdetan bezela, diño Abbasuddin Ahmed Jau-nak, Pakistan sortaldeko errisoñua ere, erriaren kultura bakuna da-nean, eta gizakume ta emakumiek gutxixko ikasiak diranean, sortzen da. Izanik zuzenago eragiten diete berayei, beste artekotasunaren be-arriak gabe, ta beuren atuna (edo oarrikastea) berekoiagoa izaten da. Lurbirako alderdietan, bakoitzak errisoñu berezia idukitzen du, lurrak danetan berdiñiak ez diralako. Alderdi batzuetan, ba, mendisailak, bestetzuetan, berriz, artegiak, bestetzuetan, berriz, zoparren zabalak jabe dira. Gure artean, ordea, ibaya da jabe, landa zabalaren barna bere bideari zearka mearka jarraitzen diolarik.

Gure arteko erri eresia danetarakoa da, beena ta biotzargi ta alaya. Samindura sakonekoa da, ta askotan gure nekazarien gogo biguiñ samurra azaltzen du.

Eresia bere egituraz bakuna izan oi da. Erritmoa arauz egiña da. Bañan ez aiñ ondo olerkidea. Melodia, jatorra izan arren, ertilanez pitiñ bat atondutako doñuetan aritzen da. Geroago, errisoñuak beurak baño beste aurreragoko soñu baten doñua aukeratu dute, arekin kantatzen abeslariak oituago diralako. Batzuetan, berriz, erri atsotitza jartzen zayo ertilaneko melodi berriari.

Beste errietan bezela, gure erri abestia enda askotakoa da. Nik ez dut artu, Pakistan sortaldean kantatzen diran errikantaen eredu askotakoak banan banan zuei erraiteko erabakirik. Orren ordeaz, zen-bait enda laburki azalduko dizkizuet: Bhatiali, Arraunlarien kanta, Jari, Bhaoaia, Murshidi, Marfati, Dehatatta, ta orrela. Gure abestiak laguntzeko musikaz kanta oi dira, askotan ereskiñen bidez, ara, Do-taara, Banshi (txirula), Miridanga, Khanjani, Doogi, Kartal (juare-txoa), Ektara (aribateko ereskiña) ta abar.

Gure "Bhatiali" soñuetan melodia lurgañetik ortzegorantz egurats zabalera egarazten da, bañan ez da beeko lurraz ahanzten, eta oster-a jeixten da beera. Doñu gorakadak kantalots zuzen eta bakunaz abes-lariaren gogo ikera azaltzen du.

Ibaya astiro doa beerantz. Arraunlaria bere etxera itzultzen da, eguneko lanaren ostean. Goian ortzea urdiñ, beean eguaratxa bare da. Ibaigizonaren irudimena eguratsetik zear gora yoranez doa, ta onela kantaltotsez asten da:

"Amar Gahin Ganger Naya."

Bere gogaketa, ba, urrundiko lurralde itzaltzuetan dabil ametsetan, andik maiteminduak berari bayetz deikuna dagio-ta.

Bañan ortzea sargori biurtzen da. Aizejasa esnatzen da. Ibaya zurrunbilloka asten. Aizaro artan arraunlariak gogartzen du, gañera dator-kion galtzoria, ta Goiko Arduratasunari laguntza deika, eki-ten dio:

“Nadir Kul Nai Kinar Nai.”

“Eguaratxak (ibayak) ez du ugañik, ez du bazterrik. Zeiñ bazterrerara joko du berak, nora itzuliko da bera? Nundik ori berak jakinen ote ahal du? Odeimultsoak bestaldeko ugañetan aurkez jarri dira, urre gorritzko inusturiak odeitartetik argitasuna dario, ibaya urjasaren bultzaldiz laisterka beera doa.”

Artan, ibaya orroka ta asarreka asten da. Ba-dator gañera ekaitza. Ibaya puzten, arrotzen da. Arraunlaria ta bere lagunak mendibeze-lako uñen artean lerrenak egiten ari dira. Egualdi txarraz jabetzen dira. Ozarti ekiten diote aurka. Burrukan dabiltz ibayakin eta “Sari” kanta (biargiñena) onela yalkitzen dute:

“Oh, Majhire Aji Jhar Tufane Chalao Tari.”

“Bere biotza ekaitzaren aurrean pozkarior yantzan ari da. Marrazo ta kokodrioloak bere yantzalagun dira...”

Ibayak gure erri arteko jarduraetan alde nagusiena dun arren, izadiak (naturalezak) ere ba-dakarzki bere erestitzak. Jendebatzak bestelako endakantak abesten ditu, “Jari” izenondokoak. Olakoetan, abots aitzin batek ipuiren bat, edo gertariren bat edo kantagairen bat erraiten du, eta beste gizapillo batek beuren abotsak eresbatuz onela abesten dute:

“Allah, Megh De Pani De.”

“Eguerdian ondarra andikaldeko islarano edatzen da, eguzkitan biotza irakiñez eta egarriz joka ari da. Ene Allah!, iguzu abaro ta ebia. Ortzegoia itzebakitu da, ta lurra, berriz, idortu da. Lañoen Jabea lotan dago, berak emanen digu ebia. Ene Allah!, iguzu abaro ta ebia.”

Oi danez olakoetan, gure erritarrak ere maitemiñ eta atsekabe artzen dute, berayen norbaitek laztan batengandik alde egiten dunean. Gizonezkoak ogiaren billa irtetzen dira, ta emakumezkoak, berriz, ayen etxeratzeari begira gogo samiñez geratzen dira. Ori da aldegi-tearen atsekabea. Erriak ori “Bhaowaia”-etan kantatzen du, alako tarrazdoñu luze batez entzuleari gogoa itun jartzen diola. Ontan, errikantaen doñualdia askoz ere luzatuagoa izan da. Batzuetan, kantaria, berak gurata abotsa arteka ebakitzen dun antzera, ari da. Orrek egiten du, berak soñuaren aria galdu ta oker dabillenen antza. Baña bera guztiz sendo dabil, eta ortxe, ain zuzen ere, abotsaren etenaldietan dago orrelako soñuaren edertasuna.

“Torsa Nadi Utal Patal.”

“Ibaya gañezka doa beerantz. Nor ari da ibaiketetan bertan? Neroni biotza ikerka baten ari zait. Nire maitasuna urrundiko lurraldera igazi zait. Diñoenez, gizonezkoak an lilluraz arri geratzen omen dira. Ni zorabiotan geratu naiz.”

Orrela, ba, gure errikantak bizibide askotakoen esaera dira. Egu-neroko bizitz latzari, gozotasunean atsegiñ billa sayatzen dira. Beuren betitasun yoranak, berriz, guk “Murshidi” deritzayegun abestietako

doñuetan arkitzen dute beuren azalbide egokia. Eresi ori Mahoma tarren mistika jardubideak bere tajura antzetu du.

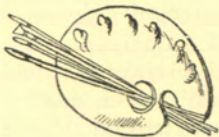
“Gurur Pade Prem Bhakti.”

“Ene gogo ori!, ik ez diok ire adeirik, ez maitasunik jarri, orrenbeste bear uanean, ire aitzindariari oñetan. Aldia igazia duk. Ire otoi-kizunak alperrik dituk. Garaetan eztia zitzaikanean, erleak ondoan burrundaraz ari zitzaizkikan... Bañan eztia akitu zitzaikanean, erle bat ere arrezkeroz ez zitzaikan lora gañera etorri.”

Ni sayatu natzaizue, Andre ta Jaunak, diño bukatzean Ahmed Jaunak, lerrokada anditsuetan Pakistan sortaldeko erriabestien eredu nagusienak nolakoak diran, adierazten. Ez dira oriek inñolaz ere bizi diranen eredu guziak. Beste soñu eredu aunitz ixillik utzi ditut, ots, eztei soñuak, suge lillularien soñuak, Ghatu soñuak, aurjayotzaldiko soñuak, eta abar.

Gure erriko abestia beste arrotzenekikoaz bekaldu ezkeru, onenbesteko aterakizuna gertu dagolakoan nagokizue: edonungo errikanta berez egitura berdiñeko da; edonungoak, ba, esaera bakuna, zeargabeko ukitzea, ta gogo muiñeraño sartzan dan deikuna du. Auzotarrak edonun bakunak dira, ta jende bakunak gogai bakunez itzegiten du, ta orrenbestez, edonundarrak antzeko dira.

BARANDIARAN'DAR GAIZKA, S. I.

Gabriela Mistral (1889-1957)

Itzulpenak N. Etxaniz'enak dira.

BALADA

Beste batekin joaten
neronek ikusi nuan,
Aizea girotan dago,
eta bidea pakean.
Ta begi gaxo auekin
neronek ikusi nuan.

Ura beste bat maitatzen
loratutako lur-zear.
Elorria zabaldu da;
ta aidean doa kanta zar.
Ta ura beste bat maitatzen
loratutako lur-zear.

Itxas-ertzean lastandu
zuan arek beste ura;
ugñetan labaindu da
illargiaren zillarra.
Ta nere odolak etzun
gantzutu itxas-aparra!

Ura betiko aurrera
juango da beste batekin.
Gozo dirake zeruak.
(Jainkoak ez du nai itzegin.)
Ta ura betiko aurrera
joango da beste batekin!

ESKARIA

Jauna, ba-dakizu nola arrotzen alde biotzez
dei egin dizudan sarri, ustuz nere itz beroa.
Gaur nere-nerea nuan baten alde naiz negarrez.
Ura nun ur garbi-ontzi, nere ao-abaroa,

Ura nere ezurren kare, nere bide-eragille,
nere belarri-gozapen, nere jantzi gerrikoa.
Ezer ez ditudan aiek, nerau naute on-eskale;
onen alde naizelako, ez zimurtu bekozkoa.

Ona zan, ziñez diotsut, eta bular-azalean
zizun biotza, samurra zuan bere izakera,
ta agiri zizun barrua, egun-argiaren gisan;
mirariz betea zenun, udaberrien antzera.

Eztala eskari-diña, bere ezpañak otoi-gantzuz
legundu etzituana, ta arratsalde artan miñak,
ontzi ausikor bai-liran, milla zatitan apurtuz,
zure ikutu gabe joan zana, dio zure itz miñak.

Baña nik diotsut, Jauna, aren bekoki-akara
bezelaxe ikutua dedala nik ondoraño
bere biotz naigabetu, maitasun-uts, samur-bera.
Ta xereago zan ura pipita berria baño!

Anker jokatu zuala? Ez aztu baño, arren, Jauna,
maite nuala ta berak ba-zekiala berea
niñula, urratu arren nere barneko poz dena.
Ta zer? Ba-dakizu, Jauna, nere nuan, nere!

Jakiñean zaude, Jauna, zein miña dan maitatzea,
ta betazalak malkotan bustitzea gau t'egunez,
zorrotz sartzen dan arantza laztan samiñez artzea,
begiak aren zulatuz zorabiatu rik maitez.

Urratzen duan burniak, otz gozoa ematen du,
aragi-maite-minduak gariko-gisan banatuz.
Ta Gurutza (oi, Juduen Errege!), gogoan dezu,
lore-sorta bezin arin daramagu maite-gantzuz.

Ementxe naukazu auspez iñularra galtzeraño;
ta espero dedan itza luza ba-dedi, orduan,
nere bizitza guziko iñularrak dirauteño,
emen nagoke Zurekin, Jauna, eske-etengabean.

Asper nezazke zotiñez t'otoiz zure belarriak,
txakur bildurri-antzera, miztuz zure estalki-ertza;
ta ezingo naute galdu zure begi maitatiak,
ezingo dezu oin-legor igaro malko-ur garratza.

Eman, Jauna, barkapena! Aizeak lau aldetara

barreiatuko du milla usai gozoen lurriña;
ur guziak inguruan, emango dute dizdira;
lur solla lore, ta arria dukegu argi egiña.

Piztien begipe beltzak, errukiz bustiko dira,
ta arkaitzez jantzi zenuan mendiak, zure itza adituz,
elur-betazal zuriak malkoz dituke minbera.
Lur guzia jeikiko da zure barka-itzaren oiuz!

ANDRE IRAKASLEAREN KANTA

Jauna! Erakusten aritu ziñan Orrek, barka zaidazu ni erakusten aritu izana; Zuk lurrean artu zenduan Maixu-izena nik artua. barka, Jauna!

Indazu nere eskolakiko maitasun bakarra; edertasunaren garrak ere, ez dezaiola ostu al-izan maitasun orri bere une guzietako samurtasuna.

Maixu Orrek, indazu iraukor aletin-galda, ta aldabera etsipena Eten zaidazu kutsatuta sortzen zaidan zuzentasun-egarri au; ken neri, mintzen nautenean jeikitzen zaidan asarre-agiri ziztrin au. Nere erakutsiz ikastun egin ziranen egoskorrak, ez nazala mindu; aiek nitza aztutzeak, ez nazala goibeldu.

Nere *aragiko aragi* ez ditudanak, beren amak aña maite ta aldeztu ditzadan, ama oiek baño areago *amatu nazazu*. Nere eztarriak geiago kantatzerik izango ez duanerako, indazu nere aurren bat nere bertso-rik bikañen egiña uzteko argia, ta bertso ortan nere doñurik eragikorrena lagatzeko eskua.

Nere egun eta ordu guzietako burruka baztatu ez dezadan, zure Ebanjelioa gure egunetan ere gai dala erakus zaidazu.

Nere eskola errizale oni zure inguruko aur ortozien gain zabalzen zan leñurua egiozu.

Emakume argal eta gaxo naizen au, indartu nazazu; garbi ez dan aginpide oro, deusesten, eta Zure Borondate irazekia ez diran bultz guziak baztartzen erakus neri, arren.

Ene adiskide zaitudan Ori, lagun eta eutsi zaidazu! Maiz nere alboan Zu besterik etzaitut izango. Nere erakutsia garbien eta gorien dediñean, munduko lagunik gabe geldituko naiz; baña bakar eta baztatu egoten, ondotoxo ikasia izan ziñan Orrek zure Biotzaren kontra estutuko nazu orduan. Nik, zure begietan josita egotea, ta zure beajondaizula gozoa entzutea, aski izango det.

Indazu nasgabeba ta sakona izatea; nere eguneroko irakaskizuntan toles eta arinkeri guzietatik libra nazazu.

Goizero nere eskolan sar nadiñean, begiak nere bular zauritu ontatik gora jasotzeko almena indazu. Nere lan-maira ez dezadala era-

man nere lureko leia kaxkarrik, ezta nere ordu bakoitzeko oñaze ziztriñik ere.

Norbait zigortzera noanean, arindu zaidazu eskua, ta gozatzera-koan, legunagotu.

Nere arrilluzko eskola, goi-espirituz ornitzen lagun zaidazu. Ango atadi arlotea, ango egonleku ustua, nere ekiñaldi-garrak berotu dezala.

Nere biotz eta borondate ona, eskola dotoretako abe ta urrea baño abeago ta urreago bekizkio.

Ta azkenik, Velazquez'en zapiko zurbiltasun ortatik erakus zaidazu, lurean barneki ta sakon maitatzea, auxe dala: azkenengo egu-nean, maitez goritutako saietsa Lonjinos'en lantzaz urratua, erakustea.

Naas-Maas

ARTURO TOSCANINI

Milaneko iria dardarikatu da, eta jende elementia siñeskaitzak bildu dira Toscanini-ren goratzarreetan. Ikaragarriko konzertoa Katedralean; koro eta Orkesta-n gidari SAVATA andia. New York-en hil zen joan den lotazillan 87 urteekin. Duela 10 urte itsu zagoen eta buruz gidatzen zuen.

Ezagunak dira, Bach, Brahms eta Verdiren eresitik harek aterazten zituen adiarazpen zeatz eta minberak. Harentzat fundatu zen New York-en *National Broadcasting Company* famatua eta 20 urtez gidatu izan du bere orkesta.

TRISTAN joarazten zagoela gelditu zen bat batean oroimenik gabe, eta geroztik ezta birpiztu. Jite suharreko gizona eta adimendutsua Toscanini'k larderia andia zeukan bere jotzailleekin, eta esku-makiltxo bat baiño geiago autsi izan du bere arrodietan. Milan-en egin diozkate duela ilabete batzu, hilari eta elizkizun ezin andiagokoak orkesta-gidari oi ez-bezalako uneri.

OSCAR WILDE

1956 urtean bete da Oscar Wilde-ren jaio-ehun-urte muga. Irlandar-angles idazlari goreneko hori gizon dohakabea izan zen; giltzapetua ere izana, eskandal batzuegatik. Naturaz bear bada oker azitua, bere idurietan argi aski nabari zaio *akromegalia* deitu gaitzaren arrastoa. Baina makurbide horietaz kampa poeta andia, idazlari minbera eta jostakina, mintzalari xoragarria, baiña oroen gaiñetik eder-zalea izan dugu Wilde.

Berak zion idaztean Antz-ederra eta Estetika billatu bear dela eta ez beste elbururik. Euskaldunek badugu bere kontu xoragarrien

itzulpena euskaraz, ALTUNA-K egina 1921 urtean. Naiz izketa ertsie-
gia derabillan zenbeit tokitan, orotara artuz, itzulpen ederra da eta
atsegiña bizkaitar idazlariarena.

LUZAIDE PARROKIA-KO ORRIA

Hoja parroquial del emigrante, deritzaio paper uneri, eta itz dau-
tzuet ez dugula alako aldizkaritxo-rik gure aldeetan. Geiena euskaraz
(Valcarlos) Luzaide-ko apez maiteek egina herritik kampo-ko luzai-
darrentzat, eta siñeskaitza! euskara naturala bezain ederrean egiña.

Multicopista-n dago eta badakartzi herriko berri nabarmen-enak
xeheki; dela besta, dela eztei, dela sortze, hiltze; zirtoak eta ateraal-
diak bestalde, bersoak ere tarteka, eta gutuneskut-itz parrasta bat
erdaraz edo eskuaraz kampoan dauden herritarren-gandik. Zer gau
za atsegiña! eta ez bakarrik luzaidarrentzat.

Ez dugu uste egundaino egin den hemengo aldeetan paper balio-
sagorik espantu guttiagorekin. Eta dena prediku aire-rik bat ere gabe.
Arrigarria! Ara WYOMING eremuetan artzain dagon baten letra;
(otoi! graphia-z ez gutiets!);

WYO. U. S. A.

“...Barkatu hoin berant horoitzea zutaz; aspaldi errezibitu nituen
”zuk igorri berriak. Segur plazer eguin baitaute ukaitea hoin cheheki
”sort herriko guti leitiak. Ernerik leitu ditut; bainan luma guiderra-
”ri lotzeko beti nagui naiz.

”Ideya ona obra horren muntatzea, herriari eta herritar-eri yo-
”siago ukanen gira, zeren hemen galdurik bezala gabilta desertu
”hotan, nehor gidariik gabe; egun guziak berdiñak eldu dira.

”Suertez yoan den igande bathez izan naiz mezan 80 kilometra
”yoanik. Damurik dugu chanza hori bakan. Beraz, gain gaisetrik es-
”timatu dut eta eguinen aintzina, bainan ikusten dut ez direla lanik
”eta gasturik gabe eguiten; horrengatik nik ere nahi nuke parte
”arthu. Igor zer dauzutan obligacione; ...zuen irakurle fidel...”

Unaraino eskutitza; noiz ikusi da gure artean artzain eskola ga-
bekoek hola luma erabiltzen? Gure goresmenak beraz Luzaide-ko
apez jauneri; eta otoi! ez utz igorri gabe zuen orria Nafarroako
zenbeit parrokiatar... Alako geiago bear ginuke, kristau euskaldu-
nen onerako. Nai ginuke zuen orria artu gure EGAN hunen truk.

RAINER M. RILKE

Praga-n sortu zen 1875 garren urtean olerkari goren hau eta
oiraitsu ospatzen dute bere hil urtemuga Suiza-ko *Rarogne* hiriskan,

arrilauso bat idatzia dedikatzen diotela. Bidaiant ezin gelditua izan zen, kurrituz Rusia-tik asi ta Afrikaraño. Parisen RODIN eskultur-gille ospe andikoaren sekretario egon zen; Tolstoi ezagutu zuen, eta CHEJOW itzulikatu.

Ba omen zakien 7 izkuntza eta andere andikien kuttuna izan zen, *Hohenlohe* prinzesa-rena bezala. Aleman olerkari andienekotzat jotzen dute kritikoe; franko "snob" izan zen bere olerkietan, alde iluntxo eta alde milika, baiñan aldika biziro ernegarri. Eriotzaren gora beera sakonetara barnatu zen bere liburuetan.

Oken artean, aipa ditzagun STUNDENBUCH (Ordu liburua), *Die neue Gedichte* (Olerki berriak)... Bere esakunetan arkitzen dugu bat oraiko egokia deritzaiguna, eta gure euskal olerkariet kontuan artze-koa bederik; "... Goizegi egiten diran olerkiek ez dute kanorerik. "Hortarako iguriki bear da pitta bat eta bizi guztiko (aalik luzeena) "jakituria eta ezta bildu, gero azkenean amar bertso funtsezko iz-"kiria aal izateko..."

LA FAYETTE

Aurten ospatuko dute gainez gain, bai Franzian eta bai Ipar-amerikan erresuma untako aizutasuna-ren eragille aundi hau. *Marie Joseph Gilbert du Montier de la Fayette* 1857 urtean sortu zen Franzia-ko *Chavagnac* erriskan. Parisen eta Deauville-n ikuskizunak egin gogo dute eta Maiatzeko 20 garrenean Picpus hilerrian oi ez bezalako ikusgarri bat. Ortxe bai datza ehortzia frantses matxinadan lepoa moztu zioten ondotik. Bera izanik, dohakabea! 1789 urtean matxinda hura sustatu zuten-etarik bat.

BERRI HITSAK

Boni Etxegarai jauna berriki hil zaigu Durangon. Euskal gauzeta-ara aspaldidanik atxikia, bere anai Karmelo zena bezala. Zumaiako semea zen eta Euskaltzaindikoa. Bere bizitza luzean asko idatzi du euskal oitura-legeeri buruz, geiena erdaraz, utzirik ala ere zenbait gauza ederrak euskaraz. Madrileko Auzitegi nagusiko sekretarioa zen eta naiz asko kurritu duen, azkenik nai izan du ehortzia izan berak ambat maite zuen Euskalherriko lurrian. Toki eskasez ematen dugu laburzki dolugarri zaigun galtze deitoragarri hunen berria.

Aita Pierre Lhande. Duela zenbeit egun hil zaigu Toulouse hirian gure idazlari aipatua nobelaegille bezala (*Mirentxu, Bilbilis, Le Pays basque a vol d'oiseau*) eta oroz gaintetik iztegi andiaren egille bezala, *Dictionnaire basque-français*. Iztegi aberatsa Lhande-rena, sikonki taxutua, lapurtar be-nafartar eta ziberotar euskareendako.

Ziberotarra zen eta Pariseko inguru langiletsu gorri horietan eman

zituen misioaldi batzu, goraki aipatuak izan ziren aspaldi batean. Euskaltzaindikoa zen Aita Lhande. Atarratzen egin diozka-te hila-ri ederrak jende oste andia bilduz. Bakean beude.

URKIJO MINTEGIKO SOLASALDIAK

Eguberri ondorean eman zuen itzaldi eder eta tinko bat J. Miguel BARANDIARAN jakintsuak euskaraz, Liburutegiko aretoan, ainbeste berri emanez gure Eguberrietako oitura zaarrez eta bereziki OLENTZAROS, erri kanta aunitz eta siñeskeri jakingarriak azalduz. Gure irakurleek gogotik irakurtzen aal dutena aldizkari untan.

Ilbeltzan esan zuen bere Euskaltzaindi-Urkijo Mintegiko Solasaldia Lekuona M. jaunak, Gabon kantak eta Etnografia gaia artuz. lerdan eta txairoki.

Gero illabeteoro segitu zuten solasaldiek azken ostegunetan, oi bezala. A. Irigaray jaunak eman zituen Atsotitz eta Errefrautegi zaarretikako azalpen batzu, *Iakue de Bela*-renetik, *Garibay*-enetik eta 1596 garren urtekotatik etsemplu eta xehetasun jakingarriak artuz.

Alvarez Emparanza jaun gaztea mintzatu zen UNAMUNO-z, sakon eta zeatzki erakatsiz existenzialista famatuaren gogakizun ausart zembaiten mamia. Gero irakurri zen biltzarre berean oraintsu argitara ematekoa den, mintzalaria-ren nobela baten zati bat; "*Leturia-ren gunkari eskutua*" irakurgaia, nobela zorrotza eta biziki oraitiarra dela ematen du.

Urrengo Solasaldia Aita Aranguren-en gain egon zen. Astarloa euskal idazlariak, eta ez bere anaia Astarloa erdal izkiriatazailleaz, itz gin zuen.

Astarloa bizkaitar idazlaria oso jakingarri da; eta euskara ederra derabilla Askok etzuten damuz, pralle orren berririk egia esateko; atsegiñez irakurriko delakoan gaude, aldizkari untan agertzen de-nean. Urrengo Solasaldiak Ansola jaunak eta Larrañaga Apezpiku jaunak emateko.

Centro Cultural Donostia-koan egin zuen itzaldi aipagarri bat gure lankide N. Echaniz jaunak erdaraz, jende oste aundiren aurrean. Eman zituen ambat dantza-soiñu modernista horietako, euskarazko letrakin kantaturik. Olerkari sarkorra baita, berak asmatuak izketakin esan zituen entzule guztiak loriaturik utzi ta. Esateko zerbait balu Etxaniz-en saioak... beste izkuntzetan beñik-pein hori bera egiten dute.

AITA DONOSTIA-REN GORAZARREAK

Ilbeltzaren 18 egunean egin izan da Victoria-Eugenia teatroan eresi-besta bat gure musika egille zena-ren ohoretan. Donostiko Erri-

koetxeak eraturik bere Orkestak jo zituen A. José Antonio-ren sail batzu (Sagardantza...) "San Franses Asis-koaren bizitza"-ren zati bat eta euskal kanta batzu. Autore beraren Preludio xarmagarriak jo zituen pianora García Piudo andereak.

Azkenik "Pasioneko Poema" gain gaiñetik kantatua, Schola, Easo, Santa Cecilia, Maitea eta Stella kantari talde guztiek parte artuz. Teatroa mukurua betea, eta oso jai atsegiña.

* * *

IRUÑEAN, Gayarre-Teatroan antolatu zuten gisa bereko ohorezko gorazarrea, Principe de Viana-koek eraturik. Arrakasta aundia izan zuen besta unek ere, A. Donostia-ren obrak emanez soilik. Parte artu zuten Iruñeko Orkestak Tolosa-ko Bello-Portu gidari, eta elizondar Eraso-ren kantariak. Aita Riezuk egin zuen itzaldi mamitsu bat eta entzuleek bozik txalokatu zuten sail guztiak.

* * *

Berriakak.—Nafarroa-ko Aldundegiak erabaki du urtean 250 mila pezeta ematea euskeraren alderako. Berri atsegingarria benetan auxe; lan polita egin ditake diru horrekin, bai aurrei sariak banatuz, baita euskeraren alde zerbait egiten duten paperei edo besteei ere lagunduz. Goresmenaz besterik ez du merezi Aldundegiak, eta bere buruzagi GORTARI jaunak!

Radioaeuskaraz.—Donostia-ko Radio-tik astean iru aldiz entzun dezakegu euskaraz; asteleen ostiral eta larumbatetako 8 ta laurdenetik eta 9 orduak bitartean. Seguratik ere entzun dezakete Radiotik euskarazko emanaldiak. Bozik ematen ditugu berri hauk baserri geienetan ere adi bai dezakete oraiko egunean.

APAT-ETXABARNE

ERTI-BERRIAK

VI eta VII-garren EGUBERRI-TXAPELKETA
(Certamen de Navidad)

Urteoro, Eguberri-aldean, gipuzkoar-artista artean Pintura-txapelketa ospatzen da *Salas de Arte Arana-z-Darras'*enean. Joan dan aldian seigarrena ezin egin eta aldi ontan seigarren eta zazpigarrena era batean egin dituzte.

An saritutako pintoreen lanak San Telmo-Museorako izaten dira, eta olaxe gure garaiko gipuzkoar-margolarien lan berezienak biltzen ari dira erriko laukotegian, Aranaz Patxiren gogai txalogarriari esker.

Dario de Regoyos izendatutako saria irabazten duen pintorearen kuadroa, ordea, ez da joaten Museora; kuadro ori, bein txotx-egin eta txarteldun bati ematen diote.

Aldi ontako lenbiziko saria, *Premio de Honor*, Gonzalo Chillida'rentzat izan da, "Sepúlveda", Gaztel-erri orren ikuspegi baten bidez. "Sepúlveda" kuadro onen margo nagusia edo nabarmenena urrezkoa da, eta urre-kolorekin ederki elkartzen dira gris eta beltzak. Arduraz, geldiro eta poliki egiñak daude ikuspegiaren zeatz guziak, naiz etxeetako leio, tellatu eta ormak, naiz landako soro, baratz, mendi, arkaitzak... (erti-zale batzuen iritziz, arkaitzak ez dira gañerontzekoa bezin ongi lorturik). Egillea, (Chillida, alegia), itxura-egi-zalea dugu; ez ordea kolore-arloetan bezin egi-zalea. *Impresicimismo*-tik urrutiratua izanik, alde bat utzi ditu naturaren egizko ko-

loreak. Adibidez, beltzez pintatu dizkigu zugatzak. Eta eztugu esango, orratik, itsuski ematen duenik...

La fábrica dormida-kin Maite Rokandio'k bigarren saria *Premio de la Diputación* irabazi du. Kuadroak ba-du, benetan, agiri-agirian bere zera, bere olerti-usaia. Igande edo jai-egun batean pintatua dirudi. Dana egonean, dana lo ikuspegian; ez lantegia bakarrik. natura osoa baizik, ura, mendiak, zerua...

Paisaje au ikustean oroimenera datozkigu, nai ta ez, Vazquez Diaz'ek, "lantegi bat lotan" erti-gaiaz arturik, aspaldi egin zitun lauko batzu. On Daniel'en kuadro aiek —Bilbao'ko Museoan ba-da ale bat— erdi-kubistak dira eta kolorez zurbil, apal, lañotuak. Maite'ren au, orde, kolore biziagokoa da eta bere tankera Madril eskolakoa bezelakoa.

Rafael Munoa'rentzat izan da *Dario de Regoyos* saria, "El puerto" kuadroari esker. Donosti'ko kaia or ageri da, Urgull-menditik ikusita. Zirriborro, igortzi eta zipristiñen bidez, margolariak pintura polit eta atsegiña lortu du. *Gouache* edo *acuarela* bat bezin ariña.

Iru irabazleeri gure zorion beroenak.

Txapelketarako berrögei lauko bildu dira. Jaun Aszensio Martiarena'k, pintore zar-trebe eta irakasle on orrek, txapelketatik kanpo eramandu bere "La ventana de mi cuarto", kuadro polita, *impresionista*-utsa.

Erakusketatik amabiren bat edo kenduz gero berri-zaleak ditugu artistak Paris, Erroma ta Madril eskola berrietaz kutsatuak. Gure lengo euskel-eskoletatik, ordea, aztarnarik ez emen.

Donostiko uda-jaiak iragartzeko orma-kartelak

Kartel-txapelketa au ere Eguberrietan egiten da. Donostia'ren ospea eta bere uda-jaiak gaztiazteko, C. A. T.'koek bost modelo bereizten dituzte. Gero, moldiztegi baten bidez, millaka egin eta munduz-mundu sakabanatzen dituzte.

Txapelketa-eratzalleak ez dute zuurki jokatu aldi ontan. Dena "al drebes" egin dute.

Lenbiziko okerra auxe: orma-kartelak egiteko fotografiak ere balio baidute, pintore eta argazkilarieri txapelketa berean deitzea.

Margo-lanak eta argazkiak lan ez-berdiñak dirala ezta esan bearrik. Bidegabeko burruka ontan, neurritz $1 \times 0,70$ metroko esku-lan neketsu bati 5.000 pesetako saria kendu lezaioke edozein argazki txiki batek. Orregatik kartel-pintore trebeenak atzeratu dira aldi ontan.

Epaia emateko orduan, bigarren utsa: eramandako photo guziak bazter zitzatela agindu omen zuen maiko batek. Beranduegi artutako erabaki orrekin, photo egilleen izerdiak alperrik.

Okerrak ez dira oraindik bukatzen, jakin dugunez. Naikoa dugu, baña, aitatuekin.

Onaa emen gaiak eta irabazleen izenak:

“Donostia”	Ramón Bilbao
“Estropadak”	Eusebio Guenaga
“Euskel-astea”	Alexander Giner
“Zinema jaiak”	Víctor Fernández
“Automovil-apaintasuna”	Juan Poza

Lan sarituak, egia esan, ez dira oso politak. Bañan sari-gabe gelditu diranak itsusiagoak ditugu. Auxe da, gure ustez, epai-maikoen erabaki on bakarra.

AYALDE

Jan-Edanak

Oraintsu il da Barcelona'n Ignacio Domenech sukaldari txit ospetsua.

Bera izandu zan urte askotan *El Gorro Blanco* aldizkari ezagunaren zuzendaria.

Gaiñerakoz, jan-edan-gaiaz idatzitako ogei ta geiago liburu utzi dizkigu. *La Guía del Gastrónomo*, *La Manduca*, *El Cocinero Americano*, *La teca, la veritable cuina cassolana de Catalunya*, *El Arte del Coctelero europeo* ta abar.

Liburu orien artean merezi du emen aipamen berezi bat. *La Cucina Vasca* deritzaionak. Bera baita, gure uste apalez, Euskalerrri'ko sukaldeaz egundaño egin dan lanik garaiena.

* * *

Angers'en, Curnonsky'ren jaioterrian, kale bati moko-fiñ eta idazle ospetsua izandu zanaren izena eman diote.

Iragarkaiak dio: "Maurice-E. Sailland, dit Curnonsky, prince des gastronomes, né à Angers, 1872-1956."

* * *

Gipuzkoa'ko gure adiskide on eta txit begiko ditugun Praille batzuek argitaratutako *Egutegi* batean, eta joan dan Abendu'ko 18'garren eguneko orrian, errenkada auk ezartzen ziran:

"Gorputza zindo ta indartsu izan nai ba dezu jan arraia naro, ugari ta batez ere bakallua. Emen dakartzut arraia janaz bizi danari dagozkion garaitzar batzuk:

- 1) Arraiak beste edozein janarik baiño bizitasun aundiagoa ematen dizu.
- 2) Jan arraia eta minbizia nekez izango dezu.

3) Arraiaz bizi diranak gizentasunaren martirioa ez dute eza-
gutzen.

4) Apetitu ederra egin eta egundaño nazkatzen ez.

5) Eta azkenez dirua erasteko eztago arraia bezelakorik, *oso merke bai dago.*”

Prailleak ez dute gezurrik botatzen, Gañera, Prailleak jakintsuak izaten dira eskuarki, baña *Egutegi* orren egilleen jakinduria ezta nolanaikoa. Bai-baidakite non saltzen dan egungo egunean arraia merke. Are geiago: oso merke.

Garaitzar ona izango genduke EGAN'en irakurle ta idazleok, esango baliguteke —ixilpean bederik— zein arrano tokitan saltzen diran oso merke, ez otarraña edo izokia, baizik legatza edo neska-zarra...

* * *

Baiona'ko “Gazte” deritzan aldizkari ernagarriak, azkeneko zenbakietan atal berri bat dakar. Sukalde-gaieri dagokiona. Ta gure atal onen izena ber-bera darama: *Jan-edanak*.

Ar beza bere zuzendariak gure agur maitekor bat.

* * *

Paris'eko “Cuisine et Vins de France” aldizkari izen-aundikoak Euskalerrri'ko odolki-prestaera au argitaratzen digu Jorraille'ko zenbaki ernagarrian.

“Artu txerri baten barea, birikak, lepo-barrungo gizenak eta bu-
ruko azalak. Sartu txerriki auek guziak tupi batean, estali ur otzez eta ipiñi tupia su-gaiñean. Kendu gero afarra eltzekoarekin egiten dan bezala, ta geitu azenario, porru, arbi-txiki, perrejill, baratxuri ta gatzez. Ta iru-lau ordutan egosten eduki.

Ondoren, kendu ura txerrikiei ta, txe-samar zatituta gero, txerriaren odolarekin nastu. Bereala geitu urdaiez eta koipetan prejitu-tako tipulaz. Bota ondoren orrela gertutako oreari jirofla-iltze, moskada-intxaur, kanela-zotz eta pipar-auts eta gorri batzuek, ondo txikituta.

Esteak orearekin bete, muturrak lotu ta ipiñi egosten, len txerri-kientzat erabillitako saldan.

Azkenik, jarri lenbizi txukatzen lasto edo kañabera-gañean, eta gero zintzilika legortzen berrogei ta zortzi-bat ordutan.”

* * *

Apai argi ta onbidetsua zan, Matsaren zumoa, ordea, ez degu geiegi ere esango baña, tira, gogoko-samar zuan...

Gaiñontzean, eta erabiltzen zuan euskera mordollo-antzekoa izan arren, sermolari bikaña zan.

Ona emen, Gipuzkoa'ko erri-ballara bateko Erretore zalarik, eta Kana'ko eztaietako Ebanjelioa'ren *gañean* egin zuan sermoi baten zatitxo gogoangarri batzuek:

“...azkenerako ardoa zearo aitu zitzaien, eta orduan, Ama'k Semea'ri esan zion: ardorik ez daukate!”

Ta, bere euskera mordolloan, gaiñeratu zuan: “Au da iñolaz ere, nere kristau maiteak, Eskritura Santu'etako *pasaizorik tristeenetako bat!*”

* * *

“Osasunarako edari egokiena ardoa da.”—Pasteur.

A. A.

EMAKUMEAK

Joan dan Ilbeltz'ean il zan New York'en Gabriela Mistral, Chile'ko emakume olerkari ospetsua.

Bere izen-deitura jatorrak Luzila Godoy Alkayaga ziran, eta amaren aldetik euskalduna zan. Ondarrabitarrak bai-ziran, diotenez, amaren aurrekoak.

Egunkariak eman zituzten, mugonez, 1945'ean Literatura'ko Nobel saria irabazi zuan emakume argi ta ikasi onen bizitzaren zerzeladak. Baita beraren literatura-lanen berri ere. Beraz, alperrikakoa izango litzakeala derizkiogu, orain emen berriro zerzelada ta berri oriek ezartzea.

Zenbaki ontan bertan, eta N. Etxaniz'ek euskeratuta, argitaratzen ditugu Gabriela Mistral'en olerki bi ta lurbira osoan ezaguna dan bere *Emakume irakaslearen kanta* ederra.

Edertasun guzia Jaungoikoa'ren errukitasuna baizik ezjala, idatzi zuan bein batez Gabriela Mistral'ek... Ain egoki mundu ontan erabilli zuan errukitasun ori, etzion bestean ere Jaun-Zerukoak ukatuko noski.

* * *

Paris'eko *modisto* batek dionez, udaberri ontan emakume-soñekoetan eramango diran margoak auetxek dira: Zeru, Ego-itxaso ta Tyrol-koloreak. Orobat, lasto, txori-mats, larros-zura ta orkidea-koloreak. Baita noski irripar-kolorea (?) ere...

* * *

Martine Carol, zinemako izar erdi-euskaldun ezaguna, orain egun batzuek dirala Paris'eko jatetxe batean afaltzen ari zan. Baita —baña beste mai batean— gizaseme bat ere Martine'n adiskidea.

Kanpoko atea idiki ta sartu zan barrura emakume gazte illeoridun zoragarri bat.

Gizasemeak bialdu zion neskame baten bidez Martine Carol'i: *Nor da emakume zoragarria?*, zion txartel bat.

Martine Carol'ek irakurri zuan txartela ta itzuli zion bereala gizasemeari erantzun onekin: *Ni*.

* * *

Oraindik ez degu zearo senar on bat lortzeko itxaropenik galdu, baña neskazar gelditzeko bildur gutxi bat oraintsu gorputzean sartu zaigula, ezin uka. Ainbeste kontu entzuten baitira neskazarrei buruz!

Adibidez, atzo arratsaldean, neskazarrei su ta gar erasoka ari zan gizaseme bati esan zion berarekin Kai-aldean izketan zegoan adiskide batek:

—Bai, gizona. Gauza oiek guziak orrela izango dituk; baña, tira, neskazarrak ere Jainkoa'k egiñak dituk beñepein.

Ta besteak galde egin zion:

—Seguru alago?

* * *

Rock and noll gora ta *rock and roll* beera baizik paperetan ta radio guzietan irakurri ta entzuten ez degun denbora zoriontsu auetan. egoki izango dala derizkiogu, Gerriko'ren Sayakeretako errenkada batzuek gogoratzea. Auethek:

“Aitatu ditugun danzako peligro andiak eta eskandalo nabarmen edo publikoak alegiñez edo albaitez eskusatzeko, zer neurri artu bear ditue danzariak erak eta *errietako agintariak?*

1. Neska-mutillen artean, edo, gizakume eta emakumen artean, *eskuak alkarri emanik danzarik ez egitea eta ez permititzea*, baizik *pañuloakin danzatzeta*, erri askotan usadioa edo kostunbrea jarri dan bezela.

2. Modestia bage danzaten duen guztiak, nola diran, len aitatu ditugun albo-joka eta tiraka emakumeak darabilzatenak edo beste zikinkeriak nabarmenkiro egiten dituanak, bereala danzatik atera eragitea eta kastigatzea.

3. Danzaren bukaeran egin oi diran erakerizko korrikak eragoztea, eta soñulariai pena edo kastigu galant bat ematea, artako soñurrik jotzen badue; eta, batezere,

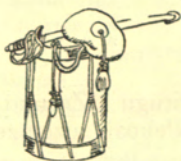
4. Danzak bukatzea, baserritarrak illundu baño lenago eren

etxeetara joan ditezkean moduan, bada bestela bidetan libertade eta erakeri andiagoak izan oi dira plazan bertan baño.”

* * *

“Iturritik, sulla buruan duala, datorrela ikusten ez dezun bitartean, ezin dezakezu emakume baten liraintasunaz iritzirik eman.—*Eugenio D'Ors.*”

MAITE

ADABAKIAK

Mari-Koro.—Garesti saltzen dirala egungo egunean liburuak? Aitzaki ona, erosi gabe gelditzeko...

Gaur gauza merkerik munduan badago, euskal-liburuak dituzu, emakume!

Zer nai zenduke, “Zeleta”-k, esate baterako, euskal-liburuak musutruka *erregalatzea* ala?

Baita ederki eman ere...

* * *

“*Basarri*”.—Irakurri ditugu “Zeruko Argia”-ren azkeneko zenbakian EGAN’i ta EGAN’ekoai zuzentzen dizkiguzun goramenak...

Kantu-lanean ez jakin arren
Ara bertso bat edo bi,
Oraingo ontan jokatu dezu
Beti bezela gizonki;
Ongi dakigu goramen oiek
Ez ditugula merezi,
Alere gogoz jaso ditugu,
Ta milla esker, “Basarri”.

* * *

Goyerri.—Zuk aitatzen dituzun bertso oriek Baiona’ko “Herria” asterokoan argitaratu ziran. 1955’garren urtean, oso oker ezpagaude. Egillea U. *Amerikanoa* da. Ona ahapaldi batzuek:

Eisenhower eta ni:
Zer gizon paria!
Primetan bagenuke
Guk lehen saria.
Ameriketan dute
Hau denen buria;
Ni ere ez nor nahi,
Gauza ageria:
Phodore guti, bainan
Badut umoria!

Bertsuz emanen ditut
Zer harat hunatak
Dituguna beraz nik
Eta Presidentak...
Denen gobernatzeko
Biziki akortak,
Harek manatzen ditu
Washington New-York'ak,
Eta nik Nevada'ko
Mendi ta errekek.

Jeneral Eisenhower
Gizon famatia,
Izarrez estalia
Du bere kepia;
Izarren usaia dut
Nik ere hartia,
Gaua frangoz, non ez den
Ilhargi betia,
Begi bat zabalik dut
Aski lo eitia!

Erresuma haundi au
Chuchen moldatzeko
Harek bear buru bat
Eta nik bi zango;
Hura otoan dabil
Ni "arri mandoko"...
Moda zahar au ez dut
Beti segituko,
Modernizatuko naiz
Aren adineko.

Nahaskeria frango
Dabila mundiak;
Armaden gerizarat

Guziak bildiak.
Guk baditugu tropak,
Zer tropa haundiak!
Presidentak soldadoz
Eta nik ardiak.
Trankil egiten du lo
Hemengo jendiak!

Eisenhower'ek beti
Bakea gogoan,
Bainan zaintzen aski lan
Du orainokoan;
Hortako ezarria
Da bere gradoan
Denen erresponsable,
Gerla has ondoan;
Trankilago bizi naiz
Ni neure txokoan.

Hartze du errespeta
Eta ohoria;
Denetaz maitharazten
Du bere buria;
Bainan maiteago nik
Halere neuria,
Zeren hau galtzen badut
Segur naiz jarria
Ez derautala arek
Emanen beria.

Z I N E M A

INTRIGA EXTRANJERA (Miramar). Edestia gertakizunen jakitea baldin bada, amaika jakingarri baditu gizaedestiak azken igaro urteetan izanak, gaurkoentzat giltzape illunean zokoraturik, gure begien aurrean iñoiz azalduko ez diranak. Zenbat gizonen bizitz ernetzalle egongo dira zeatz-meatz idatziak, bañan politikaren arauz eta aginduz, giltza ale gutxik ideki lezazteken gordelekutan.

Iñoiz, egunerokoetan edo, albiste izpi bat bezela, datorkigu, LESLIE HOWARD'en eriotza dala ta, antzezleri trebe ura, "Intelligence Service" en sare mutur bat zala, alegia. Nori ez dio eragin, OTTO JHON alemanitar orren goraberak? Zer dakigu ROSEMBERG senar-emazte aieri buruz, lepo egin ziotela besterik, zelatari izatearen zigorrez? Edota, Errusira igesi zuten atomolari jakintsu oiek?

Geroagokoak izango dute adur oberik jakinmiñ ori asetzeko. Oraingoena, ordea, min sakonagoa, gertakizun ok bizidunago bait dira guretzat, biarkoentzat baño.

Orrexegatik goaz taldean, giza-misterio zerbait iragarritz datozen film bixigarriak ikustera. Bañan..., filmetan ere, beste albistekarietan bezela, inguru birak aunitz, eta azkenean azal utsa uki eta... ezer ez.

Film onek ere, oker orixe du nagusia. Nolakoa gero gaia. Europako lau naziotan beste ainbeste gizonen saldukeri beltza egin ziotela aberriari, igaro guda asi aurrean, eta bazala gizon biurririk, puska eta etekin ederrik ateratzen zunik, gizaki aien egoera izutua merio. Jakifia, gertatu xeetasunik azaltzeko, giltza bakan aitatu baten jabe izan bear. Bañan zinemalariak ez dira izaten olako atezaiak. Orduan? Asmakeriz ixtorioa aragitzea lotsakizun eta esankizun litzakelako, miamian sartzeke, ingurubiraka, ipuiz jantzi gertaera.

Ipui utsa da bada, maxiaketan diardugun film ori. Ipuia, egiz, gai egokia da antzelanerako. Ez degu ikusi zarra eredu bikaiña, "GLOBO GORRIA" zeritzan ura. Parisko mutiko orren ipuitxo laua, bañan nolako margoz, irudiz, erabilliz, eta erreztasunez egokitua. Antze garbia.

Intriga-ipuiari ez dagokio, noski, pakegiro ura, bañan bai zera, bere eite larritsua. SHELDON REYNOLDS zuzentzaileak, bakoitzari berea, lortu ditu zenbait gauza. Sa-

rrera bizia ipiñi dio, musikaz, margoz eta mugimenduz, giro intrigatzaldea. Bañan atzertzen zaio askarregui ats ori, eta atari ernezaldea antolatuta gero ez digu eraiki-tzen zerbait gotorrik. Eta betegarrizat betiko adabakieri eldu bear.

ANSOLA'TAR GURUTZ

TRAPEZE. Izen ospatsuak bildu dira film onen inguruan. Antzezlariez gaiñera, Hecht-Lancaster'ek egiña da, eta Carol Reed'ek moldatua.

Gaia, Zinemascope delakoarentzat benetan egokia, "Picnic"-ena bezala. Zirkuko jauzi eta jirabira arrigarriak, zezenen gisa, elirake ume-jostaketa atsegiñak besterik, arrisku eta eriotz-usaiak antzaldatuko ezpalitu. Eta emen, oial zabalago onetan, kezka geiegirik gabe berdin dezakegu barrenen daramagun odol-gosea.

Gertakariaz luzaro mintzatzerik eztago, iru laguneko istorio laburra baita. Zirkua eta "betiko triangulua", zineman, elkarrekin loturik dabilta. Emen —ta liburuaren igilleari, Max Catto'ri, zor zaio noski eraberritze pözgarri ori— ezтира asierako itxurak azken-aldeko egia bihurtzen. Burt Lancaster buru-urdiñak darama ustez gaztearentzat zegoen saria. Dirudienaz beintzat. Geroak erakutsiko baitio saria eraman duen ala zigorra.

Alde orretatik zaarrak eta zaartuxeak pozik geldituko dira noski, beren kidea gallen ikusirik. Bestetik, ordea, etzaie oraindik aaztu aspaldiko "Variété" ura. Ez ote zen orduko Dupont'ena oraingo Carol Reed'ena baiño film ohea? Nik eztaikit. Elkarren ondoan ikusi bearko nituzke biak mintzatzeko gauza izateko.

CALLE MAYOR. Espaiña'ko zineman bi gazte ageri dira gidari, geienen ustez: Bardem eta Berlanga. Elkarrekin asiak, "Esa pareja feliz"-en, badute alde askotatik elkarren eitea. Bereizgarri bat ere badute, ordea, eta larria. Zein den ikusteko, aski da leenbizikoaren film au bigarrenaren "Calabuch"-ekin berdintzea. Eztena da, erleak bezala barren-barrenean josirik utzi nai lukean eztena, Bardem'ek duena eta Berlanga'k eztena.

"Calle Mayor"-ek ere badu berea, "Muerte de un ciclista"-rena bezain nabarmena ezpada ere. Gertakari ori, asieran dionez, Europa'ko edozein errialdetan gertatua izan omen ditek. Aitzakia deritzat. Kupidarik gabe banatu ditu Bardem'ek burutik burura gertakaria Espaiña'ko lurreen landatzen duten bereizgarriak.

Jakitunek diotenez, eta jakitunen esanak entzunbearrekoak omen dira ezjakiño-netatik urruti badabilta ere, utzi dio oraingoan Bardem'ek apurren bat artean erakutsi nai izaten zuen "kaligrafiari", ots, ikusleen arrimenerako Orson Welles'en antzera egiten zituen teknika-joko dotoreei. Kontabide errazagoa, naturalagoa aukeratu du eta, Betsy Blair'en antze-lan arrigarria lagun, argi eta garbi adierazi digu gertakarien derrigorrekoa. Eta, esaten zaiguna ain mingarria izanik, urriki-lañoz inguratua ageri zaigun ezkerero, ezkaitu ainbeste naigabetzen eta etsi-arazten. Bardem'en predikuaren muña auxe da gutxi gora-beera: gizonago izan gaitzela eta zerbait leiatu ezkerero gizonago izan gaitzkeala.

LE BALLON ROUGE. Beingo z bederen, zinemak, ixpilla (zeren ixpilla gero?) izateari utzirik, amets-ateak iriki dizkigu, Albert Lamorisse'ri eskerrak. Oi bezalako ameskaitz eta txakur-ametsak ezтира, lorik lasaiena kezkatuko ez tuten aur ametsak baizik.

Mutiko baten eta globo gorriaren arteko adiskidetasuna besterik ezta. Globoa ezta nolanaikoa, gaurko gure begiek ikusten dituztenen antzeko maxkuri aizatua. Sorgindua dago, iñoiz —aspaldi baiño aspaldiago—, Donostia'ko Louvre'n osteguntan ematen zizkigutenak bezalaxe, aur-irudimenak sorgindua.

Eztut inoiz ulertu San Agustin'ek aurtzaroarekiko agertzen duen nakaitza eta ezin-ikusia. Nerretzat beintzat, orduko lurraldea eta giroa da egiazko Paradisu galdua. Eta emen, film labur onetan, arkitu dut azkenik iturria betiko errimiña zertxobait arintzeko.

Enuke nik, aal izan ezker ere, inor joatera beartuko. Norbaitek, bear bada film au ikusita, ezagun batzuek "Miraria Milan'en" ikusi ondoren esan zidatena esango bailuke: eztiuela alegia umekeriak gogoko. Baiña arako amets-erri aren oroitzapena eta miña zearo galdu eztuenak, urtetan aurreratua delarik aurtxo biurteko lotsarik eztuenak, nekez idoroko du gure zine-etxeetan ikuskizun oberik.

EL FERROVIARIO. Italia'ko zinemak errezeta merke ta erraza barreatu du film ikusgarriak egiteko. Eztago gure arteko edozein gizon-emakume kaxkarren bizitza artu besterik, zaarra naiz gaztea orobat, eta inguruz eta giroz ongi antolatu. Baiña, beste errezeta erraz askoren gisa, ezta edozein'entzako egiña, orrela badirudi ere. Manceatzalle trebea bear nonbait.

Pietro Germi'ren film au ezta, alderatzeko ere, errezeta orrekin sortu diren cnenetakoa. Guziaz ere, or azaltzen digun tren-gidariaren bizia eta eriotza ikusgarriak dira beti eta zenbait puntutan sarkor eta ukigarri. Berari zor zaio, berbera baitugu, moldatzallea ez ezik, tren-gidari jatorra bera ere.

Enaiz geldituko batzuren batzuek film orretaz diotenaz mintzatu gabe. Orri buruz ari ziren leengoan zenbait neskaxa gazte eta zaartxo emengo tranbe batean. Polita zela, alegia, ederki zegocla, baiño ain tristea, ain erdiragarria! Ainbeste negar, ainbeste naigabe eta azkenean, gauzak konponduxe daudenean, zapla, etzaigu bada gizarajoa iltzen!

Enuen ezer esan, ezpainaiz oraindik asi eztabaidak tranbean sortzen, tranbe orretan etxean adiña denbora ematen badut ere. Emen esango dut an esan bear nuena. Ez ote dituzte orrenbesteko neke-naigabeak etxe-inguruan ikusten? Zinemak asmatutako gertakaria ote da eriotza?

Zinema amets-fabrika izan diteke, norbaitek deitu zuenez, baiña eztu orrek esan nai, nik uste, txoro-fabrika izan bear duenik nai-taez. Batzuentzat, dirudienez, zezenetako zaldi zaarrei begi-aurrean ezartzen dioten zapiaren ordezkoa da, alkoholaren gisako bizitza eta eriotzaren aazgarria.

Nerretzako, Germi'ren film onek ezer baldin badu geiegi, azukrea du bear baiño geixeago. Eztago de Sicca'ren "Bizikleta-lapurra"-z oroitu besterik. Germi'k aipatu ditudanan antzeko ikusle minberak etzeuzkan aazturik nonbait eta ugariegi ixuri zaio gozagarria, orrelakoen janaria goza bearrean.

L. MITXELENA

LIBURUAK

KRISTO'REN ANTZ-BIDEA (Kempis). Apaiz batek euskeratua. Argitaldaria: M. B. "Anai-etxe". Aldapeta-Donosti'n.

Bat geiago? Bai ta ez. "Lenaz gain" bat, bai; bañan "bat geiago" esan oi dana (ez txarrago, ez ederrago) ez. Orain arte genituanak, ba'ziran izan, ederrak. Bañan beti ere uste bait-degu guk, onak obetu ditezkeala, ta ederrak ederragotu; lenak agortuta, argitaltze berri bat egin bearrekoan, *argitaltze berri* batez gañera *euskeraltze berri* bat egitea ere, egoki izan litekeala uste izan degu guk beti... Zergatik ez, nork egiñik izan esker? Eta oraingoan, benetan, izan da nork-egiñik. Eta egin ere, ez gogo onez egin bakarrik, baita esku onez ere. Ola derizkiogu beintzat guk.

"Kristo'ren Antz-bidea" asko aldiz izan da euskeratua. Amabi aldiz? amalau aldiz? Gure euskeraltzalle "apaiz batek", amabiak ez bada ere, euskeraltze aietatik asko, ez det esango beti aurrean euki, bañan bai esan dezaket ezagutu ta kontuan euki izan dituana. Beti aurrean eukitzea ez bait-zan bearreko, ezta on ere, euskeraltze berri on bat egiteko. Bestek len egindako aien antzekoegi atera zitekean ola berak orain egiña. Eta ola lotuago, norberatasun gutxiagodun; egillearentzat lana errezago arren.

Ez degu esango, ezta, Kempis'en biurketak zail-zallak diranik. Ba'da biurketa zallagorik. Ez dakigu orregatik dan, bañan, dana dala, gure gaurko euskeraltze berria, benetan errez-irakurgarri atera zaio gure "apaiz bati". eta auxe da irakurtzalle guztiak igerriko dutena aren irakurtzean.

Euskerak garbia; bañan errez-errez; jator josia. Bere teknikatxua duala ezik, beste guztiak bezela. Asketika-teknika. Ta ortarako itzak bear, teknika-itzak, asketika-itzak. Ez bada, asko asko ere baño; ezta arrotz-arrotzak ere. Ondo atera dio "apaiz batek" Euskerari,, ortarako duan gaitasun berezia, asketika-teknikarako Euskerak bere barruon duan gaitasuna. "Orixe"-ren eskolako degu ontan gure "apaiz bat". Ontan, eta beste gauza askotan, errezago diran beste gauza askotan; bañan ontan meritukiago. Izkuntzaren zear-mearkak eta biguntasun ederrak eza-gutzen ditu ondotxo, bere esan-bearrak eta Kempis'en muña errez ta egoki ta ase-betez euskeraz ipintzeko.

Argitaldaria, bere aldetik, azal ta papel ederrez apainduz gañera, propina bezela beste eun bat orritan "Orixeren" Meza bat eta zenbait Eraspen erantsi dizkio liburu bitxiari. Askok, asko eskertuko bait-diate propinatxu ori. Irarkola "Itxa ropena". Letra argi, ta naiko aundi. Aukerakoa.

M. LEKUONA

L. VILLASANTE A. c. f. m. *EUSKAL GRAMATIKA LLABUR
ETA IDAZLEEN PUSKETA AUTATUAK.* (Arantzazu'ko
Aztetxeko irugarren kursokoentzat.) 1956.

Euskal-gramatika bat euskeraz. Ba'du zergatik lauda ta goratu olako gauza batek gure artean. Ez bait-da gauza oitua alde batetik. Eta, zenbait onura ta alderdi on izan bait-lezake olako metodoak beste aldetik.

Euskeraz mintzatzen dakitenentzat egiña da. Izkuntza bat jakiñik ere, bear izaten bait-degu guztiok zenbait gramatikazko lantze ta kultura. Lantze ori —orraste ori— euskaldunai euskeraz egiteak, alde batetik kalterik ez, eta bestetik, berri, alderdi on asko izan ditzazke. Ikaslea gramatikaren jakinduri-jokura oitzea bat eta ez txikia; eta, ola ola baita ikaslearen buruan beste zenbait tekniketarako erreztasun ta oitura sortzea ere; teknika-joku guztiak bai bait-dute elkarrenganako aidetasun zenbait; eta, ola, baterako oitzea, besteetarako gertatze ta prestatzea bait-da...

A. Villasante'k, bere eskola ezagunari jarraikiaz, gramatikaren teknika-itzak latinietik eta gazteleratik artu ditu. Ekonomiari begiratu dio ortan. Eta ez dago guizki. Arantzazu'ko ikasleak erderazko gramatika-teknikan sartu-sartuak arkitu ditu; erderazko gramatikak ikasten oitu-oituak, alegia. Olakoetan, lendik oitutako teknikari oratu ta atxikitzea, ekonomia da. Bañan uste bait-degu, A. Villasante'k beste ikasle batzuek izan balitu —ots, langille kultura-gutxidunak, adibidez— orduan, bear bada, euskera jatorrezko teknika-itzak sortzen saiatuko zana ausarkia-go... Bañan gauza bakoitza bere arorako izan... Eta erakus-kontuetan, beste gauzaetan bezelaxe, asko begiratu bear zaion gauza da ekonomia, lana erreztzea...

Gure Gramatikak, 60 orrialde ditu. Eta irurogeitak erdiak, 30, "Idazleen pus-keta autatuai" opa dizkio A. Villasante'k: ots, ereduai (Axular, Etxeberri, Mendi-buru, Añibarro, Astarloa, Agirre, Mogel, Lardizabal, Agirre (Dom.), Lizardi). Egin zezakean gauzarik egokiena egin du ortan. Idazlerik onentxuen ereduak, asko ta asko erakusten dute, gaztearoan batez ere; eta, iñori bada-ta, Arantzazu'koak be-zelako ikasleai. Euskerazko eredurik geienak, eliz-gizonak izan ziranez. aien estiloa egoki-egokia da, gaur edo bigar Eliz-itzaldietan jardun bear dutenentzat.

Ala ere, beren ikastaroetan beste estiloak ere txasta ditzaten, opa dizkie egilleak beste estilo zenbaiteko zati politikak ere: ipui, irakur-gai, olerki, etab.

Ba'du zergatik gora ta lauda olako saio batek.
Abejondaiola A. Villasante langille nekazeari!

M. LEKUONA

Bondallaz Jacques Abak ondu, ta Etxaniz Nemesio Apaizak euske-ratua. ITUN ZARREKO KONDAIRA-I. Jaungoikoaren Erria nola sortu zan. Baray Bernard'en edergarriak. Editions Fleurus, Paris, 1955.

Txingurritxuen antzera, ixil-ixillik euskerazko lanetan diardunik ba'da baztarreten. M. B. "Anai-etxe" argitaldari donostiarra, bat. Txingurritxuen antzera be-ti lanean. Bañan baita aundizki lanean ere. Lanean biotz-zabalki. Eta buruz lanean

Hugo Wast, BIDE IZKUTUA, Itunbe'k euskeratua. Kuliska sorta, 15-16'gn. zenbakia. Itxaropena Argitaldaria, Zarautz'en, 1956.

Berri atsegiñak ekarri dizkigu liburutxo onek euskaldunoi. Ikusi dugu batetik goi-mallako liburuaek ez ezik, beeragoko irakurgai polit eta askorentzakoak ere itzultereko kemena eta astia gelditzen zaigula. Ezpaita besterik eleberrri au: interesduna, ederki moldatua, esku trebez josia, arriña eta edozeinek —eta gazte-jendeak batez ere— gogoz irakur dezakeana. Eta pozgarri izan zaigu, bestetik, egilleak, bere euskal-jatorriaz oroiturik, itzulpen oni egin dion arrera sutsua. "Hugo Wast"-en eskutitz ederrak Donostia'ko egunoroetan agertu dira eta emen ere irakur ditzakegu Aita Villasante'k sarreran ipiñi dituen itz egokietan.

"Itunbe" izengoitiaren aspian izkatatu diren itzultzalleak —ezta geiegi arritzeko— iru frantziakotar gazte dira, leen ere ongi ezagunak euskal-lanetan: Iturria'tar Joseba, Unzurrunzaga'tar Imanol eta Berasaluze'tar Sabin. Txalo beroak merezi dituzte itzul-gaia zorrozki begiz joaz gainera itzul-lana ederki burutu dutelako.

Itzulpen onek Euskaltzaindiaren 1954'ko sariketan bigarren saria eraman zuen, aurrenekoa Etxaide'ren "Joanak joan"-entzat zelarik. Ni baiño duiñago direnek ikusi eta saristatu dituzte, beraz, lan bikain onen alde onak eta mereziak.

Euskeratua den ezkeru, izkeraz jardun bearko dut emen, labur bederen. Nere ustez, "El camino de las llamas"-ek eztu askorik galdu gure izkuntzara aldatzean. Itzultzalleek gorde dute, eta etzen egiteko samurra, liburuaren bizia, arriña eta erraza. Euskeraz pentsatuak eta esanak dirudite zati askok eta askok. Eta "auzo-lanean" egiña izanik ere —eta, esan didatenez, nork bere zatia banaka itzuli duelarik— etzaio geiegi nabari batasunik ez ori. Nere begiak beintzat, zorrotzagoak eztakit, etzirakean konturatu, alde aurretik jakin ezpanu.

Izkera eta idaz-tankera maiz aldatzen dira gurean azken-aldi onetan. Zorioneko aldaketa, ezpaikenezake idoro bizi geralako ezaugarri oierik. "Itunbe"-ren izkera, nolapait esateko, berri xamarra dugu, baiña ez berrienetakoa: bart arratsekoa dela esango nuke gaur guerdikoa baiño areago. Ezut txartzat esan, espainiaz gaurkoek —gaurko direlako bakarrik— edozertan arrazoi dutela uste dutenetakoa.

Bart arratseko deitu dudana izkera ori ezaguerazteko, ezaugarri auexek aukatuko nituzke: itz-laburtzeak ("juten", "erregin zirudin", "laban txiki bat" "logurez", "moitu", "orduntxe", "aberen bat", "pentsa dezu", "zer gerta da?", etc.), adizki sintetiko gutxitan erabiltzen direnak edo inoiz erabilli ez direnak ("dasan" ez "dion", "damaizu", "darantzuio", "daukadate", "Begola pake"), -ki atzizkia ("erantzuki", "atzematera jarraituki"), aditz gabeko izen-esaldiak ("Gerok ematen guretako legeak, eta indarrez gorde-arazi"), zukako izketa elkar-izketaz kanpora ("metro pare bat galdu gabe zetorkizun", "garalle gendun"), literatur-izkuntzian orain arte sarrerarik izan ez duten esaerak ("dantzalari" ez "dantzari", "osta-zale" ez "ostalari" edo "ostatari", "dijoazte, zijoazten", "bai'du, bai'zuen", "Pizarra igikor zirudin", "Nikanor'k, Soler'k, Agilar'k", "Matildetzaz", "ortzaka", etc.), lege jakiñik eza zenbait puntutan ("etzun inork jakin gero nork il zuan", "arkitu minduala ta laztandu mindula"), dialektu-naastea ("ikusiren, ezkunduren, sendaturen, osaturen"). Azkeneko onek ondore kaltegarriak ditu, ezpaita beti erraz jakiten nola mintzatzen diren beste euskalkietan. Emendik datoz, noski, "betetzen ba'dezazu", "oñ bat aurreratzen ba'dezazu", "Entzun ondo, Pizarra, mutil trebe ta yayoa ba-baitez" ta antzekoak.

Guzioi —eta neroni aurrenik— itzurtzen zaizkigun zenbait uts baztertu ezkeru. egilleek poesi-prosarako duten joeran daudela deritzat itzulpen onen alde txarrenak. Izkera-mota asko daude eta badu bakoitzak bere garaia eta tenorea: ezkeru kulpi-tutik ari —ari direnak— sukaldez-zokoan bezala. Eta "Os Lusitadas" baten doifur jaso destokitua ageri da, Mogel'ek esango zukean bezala, onen antzeko novela arrunt bat itzultzean. Poesi-prosa orretarako duenak ixuria naiago izaten ditu esae-

ra berriak, gutxi edo bein ere ez entzunak, oiturazkoak baiño. Au da, nere ustez, leen aipatu ditudan esaera frankoren iturburua, eta beste zenbaitena ere bai: "Gezur ari zatzait", "Gidari zakidazu", "Laster senar zaitudake", "Emakume ori len aizpa zitzaidan", "erantzun zion irri", "tximista baten ariñez", "gero il ninduzuke", "maite al ninduzuke", "Pazientzia inditarrena aña arkitzea", "Teniente jaunarekin soilki zenbait esan bearra det", eta abar.

Enaiz ontan ari utsak, edo uts-ustekoak, billatzea maite dudalako. Leen esan dut, baita berriro ere esango, "Itunbe"-k lan ederra eta onuragarria egin duela, erabat artu ezker. Euskeraz poesi-izkera trebea daukagu, zenbait olerkariri eskerak: prosa-izkera, berriz, eztago, nik uste, bear lukean mallan. Nolanai ere, badi-tugu beeragoko izkera arrunt eta egunoro egiten dugun euskeraren antzekoago ortan zenbait gidari argi. Eleberrietan, esaterako, Mogel, D. Agirre, Kirikiño, oraiñengo Jon Etxaide eta, zenbait akats kendu ezker, Loidi bera ere bai. Oriena da, nere iritziz, bide jatorra sail onetan.

Itzaurreaz bi itz esango nituzke, Tolstoi-zalea naizenez. Eztute lagunarte oneau sartu, munduan izan diren dozena pare bat novelista garaien artean aipabearrekoa den ezker. W. Scott eztu lagun txarra, Pereda ere bere neurrian, tira. B. M. Croker, ordea, enuke nik beintzat orien aldamenean izendatuko. Naverry, berriz, ez-takit nor den. Eta nere ama zenak zionez, maizago izan ditut novelak esku-arte-an, eliz- edo eskola-liburuak baiño.

Liburu au "Kuliska sorta"-k oi duen, eta euskal-irakurleek ain maite dugun, itxura ederrean azaldu da, Iriondo'k poliki apaindua.

L. MITXELENA

Felipe Arrese ta Beitia, OLERKIAK. Euskal Idazleak, Euskaltzain-dia'ren ardurapean. Bilbao, urterik gabe.

Esku-erakutsi ederra eskeiñi digute oraingoan Bilbao'tik. Eta ustekabekoa. Izan ere, gutxi uste genduen geienok Gipuzkoa'ko bazter onetan orrelako liburu trinko ta mardulik agertuko zitzaigunik.

Arrese ta Beitia'ren olerkiak oso-osorik datoz, dirudienez. Dirudienez diot, ez-painago gai orretan oso trebe. Nolanai ere, ezutu uste Arrese'k, zein ere olerkari ugaria zen, bertso-sail miragarri ori baiño geiago egin zezakeanik.

Leen ere, egillea il-ondoren, eman zituzten argitara Arrese'ren olerki batzu: Arrese eta Beitia'tar Pillipa, *Olerkiak. Uskurts-gayak*, Zornotza'n, Jaungoiko-Za-le'ren Irarkolan, 1933, Ibargutxi'ren itzaurrearekin. Baiña asiera orrek, dakigunez, etzuen izan ondorerik. Orain berriz osorik datoz, bederatzai sailletan berezirik.

Esan dezagun leen-bait-leen Aita Onandia'ren itzaurrea dutela. Itzaurrea luzea da eta argitasun ugariz onnitua, baiña itzaurreaz gaiñera ez ote du izan emen beste egitekorik? Karmeldarra ez ezik, beneditanoa izatea merezi luke langille azkar eta purrukatu onek. Obeto esan, aurki izango dute gurean karmeldarrek beneditanoek mundu zabalean irabazi duten bezain izen andia.

Ezaguna da gure artean Arrese ta Beitia, eta eztu aurkezpen bearrik: zenbait bertso beintzat, gutxi bederen, buruz dakizkigu geienok. Biotz sutsu aren garra ezta oraindik illaundu: bizi-bizirik daude txingarrak orrialde otz auetan.

Gaur, urteen joanak oztu gaituelako edo, ezin genitzake Arrese'ren olerkiak ikus orduko euskaltzaleen, eta batez ere Campion'en, begiz. Ezta Arrese munduari

erakutsi nai zioten poesi-mirari arrigarria. Biotzondoa badu, izkuntza aberatsa ere bai; egiazko lirikoa osatzen duen zera, ordea, euskeraz geroztik agertu den zer berezi ori, falta zaio.

Egia esan, poesiarako baiño retorikarako ixuri geiago zuen. Ezta ikusi besterik zein olerkari euskeratu zituen: Herrera, Valbuena, Caro, Quintana, Zorrilla. Gogokoago zuen, beretarrago nonbait, esate baterako, "Canción por la victoria de Lepanto" edo "La tempestad"-en itz-jario ta deadar-zarata Fray Luis edo Becquer'en kantu ixillagoa baiño.

Esandakoak ezta beeratzen ez gutxiesten. Retorika jatorra du, goitarra, biotz bero batek indartua. Eta euskera eder, sendo eta ugarian mintzatzen da beti.

Izkuntzaren aldetik badugu, beraz, zer ikasi Arrese'gan, eta beste batetik ere bai. Bertso orietan dauzkagu bilduak garai artako gogoeta, kezka, asmo eta burrukak, euskaltzale gartsu batek ikusiak eta adieraziak.

Gizonki jokatu dute argitaldoriek. Izan ere, ezin zizaiokean eskeñi Bizkaiak bere seme argiari olerki-bilduma au baiño esker onaren ageri oberik. Onela, ezta Arrese ta Beitia izen utsa izango gaurko euskaltzaleontzat, mintzo bizia baizik.

Goraxeago erdal-autoreak aipatu ditugun ezker, esan bearrekoa da "A las ruinas de Itálica" delako kantua sasiko-gisa agertzen zaigula. Gaiñerakoek aurrean dute egillearen izena, baiña "jauna" erantsi diote bakoitzari: Herrera jauna, Valbuena jauna, eta abar. Baditeke Arrese'k orrela argitaratuak izatea: orduko oituren berri eztaik. Gaur ordea, oi ez bezalakoa delako, bitxi xamarra dirudi izenondoko orrek.

Liburu au ain lodia (ia 700 orrialdekoa) eta azal eta barren ain ederra izanik, ez dator bakarrik. Zerbait agintzen digu gaiñera: "Len eta orain" deritzan sortako leenbiziko alea omen da. Sorta ortan agertuko dira euskal-liburuak, urtean iru edo lau, bai zaarrak eta bai berriak. Biziro poztu gaitu ori jakiteak, bai baitakigu gaiñera, Aita Onaindia tartean dabilelarik, ez tirela asmo oriek asmo utsetan geldituko. Gure bearrean dira, ordea, orretarako, arripedunen bearrean, eta ezin genezaieke uka gere laguntza. Ea urtetik urtera, ia siñesteko ezten moduan, ugartitzen ari diren euskal-liburuak sail berri onen bitartez geituak ikusten ditugun.

L. MITXELENA

EDITIONS "EKKILA", 1950-1957. Notre Dame de Belloc. Urt.

Ba'genekian Bellok'eko gure Beneditanoak lanean gogor ziardutela. Bañan ez genduan uste, egia esan, orrebesterañoko lanik egin zutenik joan diran zazpi urte oetan. Mai-gaiñean daukagun liburuxka, liburuxka dalarik, ez da urte oetan argitaldutako liburuen katalogo bat baizik. 100 orridun liburuxka. 100 orri...

Egia da, katalogoa, zabalkiro egiañ dana. Ez liburu bakoitzarentzat errenkada bi. Askotan liburu bakoitzarentzat orri-alde eso bat dakar. Eta beste askotan liburu bat bedera bi edo iru lekutan azaltzen da, gaiari —liburuaren bi edo iru gaieri— ala dagokionean, alegia. Bañan edo-nola dala, txiki ta aundi, bai liburu sail ederra! Guk uste baiño askotaz ere aundi ta ornituagoa, Eta guri gertatu zaiguna bera gertatuko bait-zaie gure irakurtzalleai ere.

Lengo batean esaten nuan bezela, ba'da baztarretan, guk jakin ez arren, Eus-

gañera. Urte guziko *Mesa-Besperak* izango da beti, Argitaldari onen Liburu Nagusi, liburu Maisu. Beste iñork egin etzezakean Liburua. Millo franko asko kostatako Liburua; eta milloeka buruauste gañera. Utsune aundi bat betetzera etorri zitzaigun liburu ederra, bikaña, iñoren aurrerako lotsarik ez duan liburua. Azalez eder bada, mamiz ederrago. Biotz zabalki egindako liburua.

Gaur Argitaldari onen beste liburu baten berri eman bear degu.

* * *

Askotan entzuten degu, ortik zear, lantu nahasi bat euskerazko gauzai buruz: "Ez da ezer egiten, ta ez da ezer egiten." Lantu nahasia. Ez dakigu nor dan egiten ez duan ori. Iñor gutxik esan oi du: "Ez det ezer egiten." Beti ere besteak dirala nunbait, uste degu, egin bear dutenak.

Ez noa ni emen iñoren apologirik egitera; bañan askoren aotan dago, bestalde, arako beste esakun ura ere gai ontan: Eliz-liburuz ondo gaudela, ornitu gerala. Ikusten denez, ba'da nor-edo-nor *naiko* lan egin duanik. Apaizak. Eliz-liburuetan. Orain galdera bat: Eta apaizak al-dira, Eliz-liburuez gañera beste liburu-mueta guztiak ere egin bear dituztenak? Apaizak al-dira, adibidez, umetxoentzako eskola-liburuak ere egin bear dituztenak? Ez al-dago maisu-jenderik baztarretan?

Ez diot iñor lotsarazteagatik. Bestela baizik.

Izan ere, gure M. B. Argitaldari donostiarrak orain berriro atera duan liburua eskola-liburua dalarik, apaiz batena da au ere. Egia da zearo ez dala eskola-liburu; bai bait-du beste kutsurik ere: *Historia Sacra* izatea; bañan, dana dala, umeentzako cña. Ez al-zan egokiago, liburu au maisuren batek egin zezan? Ez al-da obe gai bakoitza bere sallekoak egin dezaten, eta ez dana sail batekoak?

* * *

Bañan goazen arira, berriz ere. Zeñek egin bear ditu eskola-liburuak? Or bait-daukagu, orain bete bear degun utsunea, oraindik betetzeke dagon utsune aundia. Elizakoa bete degu. Eskolakoa degu bete-bearrik.

M. B. Argitaldariai oartu dio utsune nabarmen oni; eta, bere bigarren ardura, ortarako-izan du: umeen utsunea betetzeko. Bear bada, naiagoko zuan beste zerbaitetik asi, adibidez, Silabario ta "Xabiartxo" bezelako beste irakurgaietatik, umeentzako irakurgai-liburuetatik. Bañan ez bait-dago, nai dana egiterik; gure Argitaldari txingurritxuak, aldantxuari eldurik, *Historia Sacra* edergarridun batetik eman dio asiera bere arlo berri oni.

Edergarriduna diot. Eta ez da iñoiz ere esan itz au egokiago. Edergarridun ederra. 200 edergarriz apaindua agiri zaigu liburu bikain-bikaña. Irudipen bortitzeko edergarriak. Formato aundia. Itz gutxi. Edergarri asko. Edergarriak margo biziz. Azala margo ugariz. Argitaltze apaña benetan. Frantzertatik euskeratua. Euskeraltzalle, Etxaniz'tar Nemesio Apaiz Jaun eta Euskaltzaindikoa.

Olakoxea da, M. B. Argitaldari donostiarrak gaur eskeintzen digun liburua.

Ez al-zenekian, irakultzalle? Ikasi. Ikasi.

M. LEKUONA

keraren arloan lan ta lan diarduanik... Besteak beste, Bellok'eko Beneditano gotorrak...

Enda izan alakoa; beneditarren enda, zaizkia, beneditarren jatorria. Besteak beste, liburugiñan bait-dira beneditarrak langille azkarrak izanak aspaldidanik, betidanik. Ospe aundikoak izan izan dira beti ta nunnai S. Benito'ren Monasterioetako *Scriptorium* sonatuak. Bai idazti zaharrak birrargitaltzen, bai berriak sortzen. Erdi-aroko Scriptorium sonatuai eskerrak galerazo bait-zan Grezi ta Erroma'ko literaturaren galtze negargarria gizaldi illun aietan. Monasterio aietako monje-jendeak izan oi ziran, izan ere, aro salbaia aietan idazten zekiten gizaki bakarrak... Ahea dute ortan gure beneditar bedeinkatuak. Gaur oraindik.

180 izen dakartzi gure Katalogoak; guztiok euskeraz edo-ta euskal-gaiez —ia danak euskeraz— diran liburuak, edo liburuxkak edo orriak... Zazpi urtetako fruitu, emaitz, etekin. Ba'dala zer-edo-zer. Gairik aberatsenetakoak.

Liturgi-gai, Eliz-erakutsi, Euskal-gramatika, Eliz-teatro, Oitura-teatro, Kantikak, kantikak, kantikak... A. Donosti, Dom Iratzeder, Dom Lertxundi, Dom Larrañaga... Ba'dala nun aukera...

Teatro-kontuan uste bait-degu kategori aundiko gauzarik ba'daukan; "Pasio-nea" batikbat, Eliz-teatro bikaña. Eta abar, eta abar.

Katalogo ederra, "Editions "Ezkila" auxe.

M. LEKUONA

KARMEI. EUSKAL-EGUTEGIA. VII urtea. Lenengo Atala. Larrea-Zornotza.

Agiri danez, ez du lenengo urtea Egutegi Kermeldar onek; VII baizik. Bañan aurtengo urteko onek ba'du bere bereizkuntza: lau Ataletan argitaratuko dala, Atal bakoitza iru illen buruan.

Euskal-egutegi guztiak, guri —urte batzuek ditugunoi— beste leenagoko Egutegi bat ekarri oi digute gogora: "Argiaren Egutegia". Arentxen neurri-neurriar: egiñak arkitzen ditugu'guk beste oro. Ura zan guretzat benetako Egutegia, Egutegi eredua. Eta ola, orain arteko Karmeldarrena ere, leengo aren gogoangarri eritzi izan degu beti.

Bañan orain beste izaera berri baten antza artzen asi gatzazkio. Nola esango det? Bada, gaur dan egunean ain gogoko diran *Reader's Digest* edo *Selecciones*'en antza. Eta ez dago gaizki. Gogokaldi zuzena ta bizkorra izan dute ortan gure Larrea-Zornotza'ko AA. Karmeldarrak. Abejondaiela! Eta ia arlo berri au, bear bezela bururatzen duten. Ori lortzen badute, egin ditekian lanik ederrena egingo dute

Lan bizkorra, lan eragillea, lan eztena. Eta bear bada, ez lan gaitza. Ez bait-dala naita-ezkoa lan orretarako, norik berak dana sortzea —ots, lan guztiak originalak izatea—. Besterenak ere eman bait-ditezke... Irakurri, asko irakurri bear; eta aogozo, gustu, pixka bat izan: ori. Eta ola irakurrietatik egokienak aukeratu. Orixe da bearrena. Besteak beste. Bañan izaten bait-dira —konbentuetan batez ere— olako arloetarako langille egokiak, irakurtzale ase-eziñak, alegia... Benetan, nora-bide polita uste degu artu dutela oraingoan gure A. Karmeldar neka-eziñak.

Atal ontan poliki asi dirala dirudi. Abejondaiela berriz ere!

M. LEKUONA

*EUSKERAREN IRAUPENA ETA EUSKAL-LITERATURA-
REN AURRERAPENA. Judu Garmendia ta Kortadi. Donostia.
"Izarra". 1955.*

Oraintxe urte bi, Donostian "Euskaltzaindiaren Itzaldietan" irakurritako lana. Atzeratu xamar gabiltza iritzitxo au ematen. Ez lanak merezi ez dualako; bestela baizik; besteak beste, egillearen apaltasunagatik.

Lana, ordea, oso da txalogarria. Utsune bat betetzera etorritako lana. Euskerazko Bibliographiaren laburpen polit bat.

Nik, niketz, auxe esango det: urte batzuek dirala, ez dakit nork, Salamankatik edo, Madrietik edo, karta bat egin zidan. Esan nezaiola itz gutxitan eta gutxi gora bera, zer ta zer dagon argitaldurik gure Literaturan. Manual, Eskuliburu baterako laburpen bat egiteko bear zutela... Nik dakit nolako buru-estutzeak egin bear izan nituan, erantzun dexente bat jaun aiei emateko. Ez bait-nuan, ez neronek gaizki gelditu, ez gure Literatura beartsu-beartsu agertu nai. Auxe dakit: buru-estutze ederrik kosta zitzaidala nere erantzun ura...

Nik ba'nekian, jakin, gure Literatura norañokoa zan, Allende-Salazar'en eta Sorarrain'en eta Vinson'en Liburuetatik. Bañan laburpena eskaltzen zidaten, alde batetik. Eta artarako ez neukan eduki, bestalde, liburu aietan bat bakarrik ere eskuartean. Eta azkar erantzuteko zioten nere eskaleak... Errezago —makiña bat errezago— izango bait-zan orduko nere lana, gaurko gure "Zeletaren" liburuxka nere aldean izan banu.

Olako estutasunetarako ezik, nor-bere gobernurako ere on bait-da olako laburpen polit bat aldean eukitzea...

Orixe da nik gaur esan nai nuana.

Zeletaren lana bera nola egiña dagon, ez da esan bearrik. Egillea "opiziokoa" dala esatea da naikoa. Opiziokoa, idazle azkarra dan aldetik; eta opiziokoa liburu ta liburutegiak zer diran ondotoxko dakian aldetik.

Uskeri batean daukala saltzen, berriz, bere 30 orrialdeko liburuxka.

M. LEKUONA

*MUTIL BAT GUTXIAGO DANTZAN. PPC'ren Liburuxkak.
Zarauz'ko Prantziskotarrak.*

"Erri-zabalkunde Katolikoa", ots, *Propaganda Popular Catolica* deritzan liburu-salleko bigarren liburuxka da gaurko au. "Irea al-dek diru ori? izan zan lenengoa. Lenengoaren neurri-neurrikoa da bigarren au. Bizkorra, txairua, egalaria. Euskerazko biurpena, beintzat, oso bizia, bizkorra... Esku ona agieri du euskeraltzalleak, benetan, eginkizun ontarako.

Bizkaitar-edo antza ageri du. Bañan bere lana gipuzkoeraz egin. Bear bada, idaztekoan gipuzkoerak ez dio "obeditzen" bizkaierak egingo liokean bezain ondo. Gipuzkoar jator batek ikusi txiki bat egin izan bailo... aditzean batez ere, berboan, alegia... Ez da ezer. Uskeri batzuek besterik ez. Bañan olako oial piñean igerri egiten. Bear bada, batzuek irarkolako utsegiteak dira. "Obispoak buru-gañean jarri

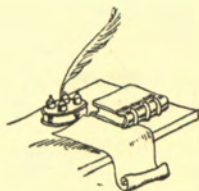
zitzaidan eskua", jarri *zidan*'en ordez; "Irripar ta pozez begiratu zitzaidan" berriz ere, *zidan*'en ordez; "eriotz uraxe bai zirudiala bikaña!", eriotz *aretzek*'en ordez (zirudiala'ren ordez *zeritsadala* ipintzen ez badegu beintzat); berdin baita "esango ninzkien nere barruko biozkada gozoak", *nizkien*'en ordez; eta "amarrak jo zuan" jo zuten'en ordez; eta "Kristoren Gorputzean biurtu", *Gorputz* biurtu-ren ordez; eta "nuan nereko", *nion*'en ordez; "ezin azaldu nezaket", *dezaket* edo *nezake*'ren ordez; eta "Jaungoikoa etorriko da nere eskuetara, gero nik gizonei eman nezaion" eman *disaiedan*'en ordez; eta "urtero egin oi nizudan azken-agurra" egin oi *nizun*'en ordez; eta "Jesukristo Jaunaren Gorputzak gorde bekizu anima", gorde *bezaisu*'ren ordez; eta "ba'zenekizun", *zenekian*'en ordez; eta "bai, nuan nereko" bai, *nion*'en ordez...

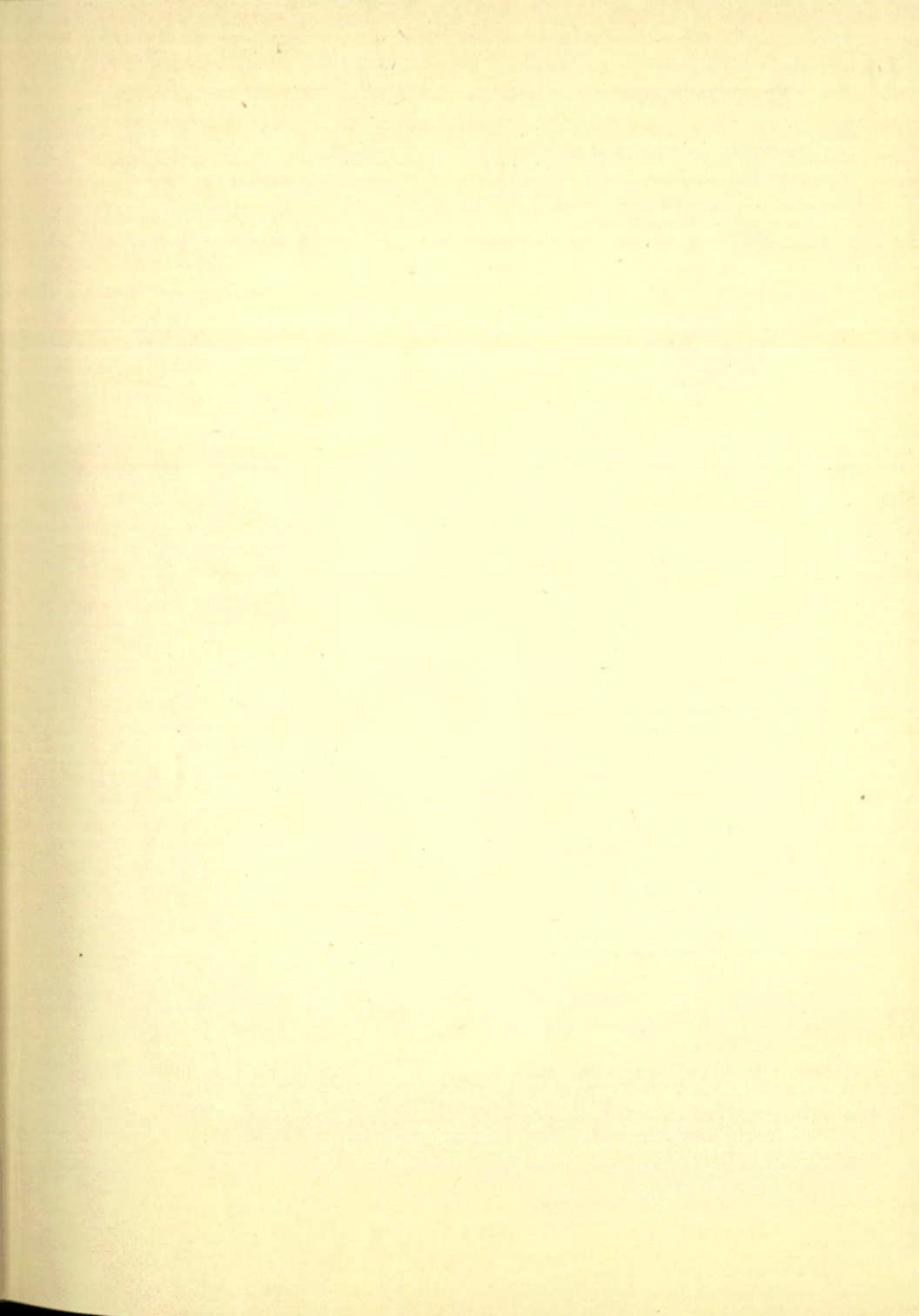
Ba'dakit Arantzazu'n nere kontseju-bearrik ez dagona; bañan... ez al litzake errez Arantzazu batean, ekipoan lan egiñez, idazle diranak alkarri iritzia eskatzea bakoitzak egindako lanari buruz? batez ere nork-bere izkelgitik kanpora egindako lanen iritzia?

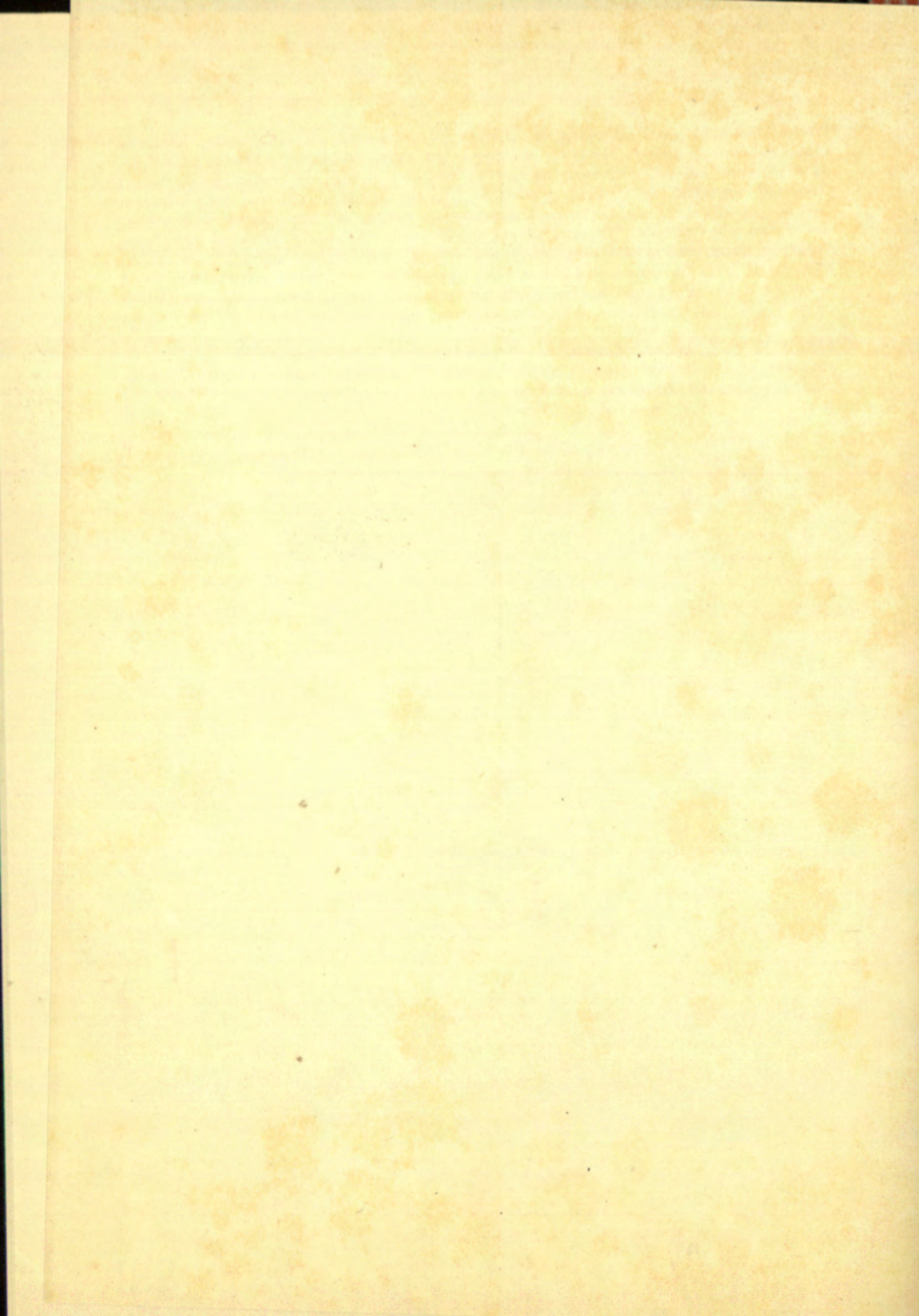
Gañerakoan liburuxka oso bixi ta azkarra da.

Arren, ez bekio izan otzgarri nere iritzi au egille gazteari.

M. LEKUONA

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLOIDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR. por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churruca.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 10 Ptas.

Suscripción anual: 35 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales. Número suelto: 10 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

